

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KÜLTÜREL DEĞERLER İLE SAVUNMA HARCAMALARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: NATO ÜLKELERİ ÜZERİNDE BİR
UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

P. Yzb. Vedat ZAYIF

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Öğ. Alb. Memet ERKENEKLİ

ANKARA - 2015

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ: 04. 06. 2015

TEZİN TİPİ: Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI: Kültürel Değerler İle Savunma Harcamaları Arasındaki İlişki: NATO Ülkeleri Üzerinde Bir Uygulama

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ: Kültürel değerler, toplumların davranışlarını açıklamaya yardım eden temel değişkenlerin başında gelmektedir. Bir toplumdaki şeffaflık, şiddetin artması, suç oranlarının artışı ve demokrasi anlayışı gibi birçok konunun özünde değerlerin yattığı düşünülmektedir. Yazında, kültürel değerlerin, savunma harcamalarıyla ilişkisine yönelik bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu çalışmada; kültürel değerlerin, savunma harcamalarının artış veya azalışında bir etkisinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak, NATO'nun soğuk savaş sonrası savunma harcamaları ile Hofstede'nin kültürel değerler modelinden istifade edilerek istatistiksel analizler yapılmıştır. Ayrıca bu ilişkiye etki edebileceği değerlendirilen yolsuzluk algısı, sosyal gelişmişlik düzeyi, global barış indeksi, global terör indeksi, işsizlik oranı ve savunma harcamalarının Gayri Sâfi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) içerisindeki payı gibi aracı değişkenler analize dâhil edilmiştir. Global terör indeksi dışında bu ilişkiyi etkileyen bir aracı değişken bulunamamıştır. Sonuç olarak Hofstede'nin modelinde yer alan altı adet kültürel değer boyutundan dördü ile savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

ANAHTAR KELİMELEER: Kültürel Değerler, Savunma Harcamaları, NATO, Global Terör İndeksi, Hofstede

SAYFA SAYISI : 124

GİZLİLİK DERECEİ: Tasnif Dışı

Bu tezde belirtilen görüş ve yorumlar yazana aittir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ya da diğer kamu kuruluşlarının görüşlerini yansıtmaz.

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KÜLTÜREL DEĞERLER İLE SAVUNMA HARCAMALARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: NATO ÜLKELERİ ÜZERİNDE BİR
UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

P. Yzb. Vedat ZAYIF

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Öğ. Alb. Memet ERKENEKLİ

ANKARA – 2015

KARA HARP OKULU

SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Vedat ZAYIF'ın, Kültürel Değerler İle Savunma Harcamaları Arasındaki İlişki: NATO Ülkeleri Üzerinde Bir Uygulama konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----
Doç. Dr. Memet ERKENEKLİ
(Danışman)

Üye -----
Yrd. Doç. Dr. Ertan EROL

Üye -----
Dr. Hakan BAYRAMLIK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2015

(İmza ve Mühür)

Önder Haluk TEKBAŞ
Prof. Müh. Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Akademik anlamda ilk tecrübem olan bu tez çalışması boyunca kendilerinden çok değerli bilgiler öğrendiğim ve ilgilerini üzerimizden eksik etmeyen Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Müh. Alb. Önder Haluk TEKBAŞ'a, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Öğ. Alb. Ertan EROL'a, Enstitü personeli ve kıymetli öğretim görevlilerine teşekkür ederim.

Tez hazırlama aşamasında, mesai yoğunluğuna rağmen benimle bütün bilgi ve tecrübelerini paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Öğ. Alb. Memet ERKENEKLİ'ye, olumlu yönlendirmelerinden ötürü tez jüri üyesi Dr. P. Alb. Hakan BAYRAMLIK'a ve çalışmalarımda yardımını esirgemeyen değerli kardeşim Öğ. Tğm. Kadir Güç'e desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eşime ve biricik kızım İdil'e, gösterdikleri sabır ve destekten ötürü minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2015

KÜLTÜREL DEĞERLER İLE SAVUNMA HARCAMALARI ARASINDAKİ
İLİŞKİ: NATO ÜLKELERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vedat ZAYIF

ÖZET

Kültürel değerler, toplumların davranışlarını açıklamaya yardım eden temel değişkenlerin başında gelmektedir. Bir toplumdaki şeffaflık, şiddetin artması, suç oranlarının artışı ve demokrasi anlayışı gibi birçok konunun özünde değerlerin yattığı düşünülmektedir. Yazında, kültürel değerlerin, savunma harcamalarıyla ilişkisine yönelik bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu çalışmada; kültürel değerlerin, savunma harcamalarının artışı veya azalışında bir etkisinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak, NATO'nun soğuk savaş sonrası savunma harcamaları ile Hofstede'nin kültürel değerler modelinden istifade edilerek istatistiksel analizler yapılmıştır. Ayrıca bu ilişkiye etki edebileceği değerlendirilen yolsuzluk algısı, sosyal gelişmişlik düzeyi, global barış indeksi, global terör indeksi, işsizlik oranı ve savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki payı gibi aracı değişkenler analize dâhil edilmiştir. Global terör indeksi dışında bu ilişkiyi etkileyen bir aracı değişken bulunamamıştır. Sonuç olarak Hofstede'nin modelinde yer alan altı adet kültürel değer boyutundan dördü ile savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Kültürel Değerler, Savunma Harcamaları, NATO, Global Terörizm İndeksi, Hofstede

Tez Yöneticisi : Doç. Dr. Öğ. Alb. Memet ERKENEKLİ

Sayfa Sayısı : 124

T.R.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
SECURITY SCIENCES DEPARTMENT
ANKARA 2015

**THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL VALUES AND DEFENSE
SPENDING: AN IMPLEMENTATION ON THE NATO COUNTRIES**

MASTER THESIS

Vedat ZAYIF

ABSTRACT

Cultural values are among the most fundamental variables which help to explain social behaviors. It is considered that cultural values have roots in most issues as transparency, increase in violence and crime rates and perception of democracy. In literature, any study which searches the relation between cultural values and defense spending lacks. In this study, it is aimed to ascertain if cultural values have any effect on defense spending or not. Therefore, through NATO post-cold war defense spending and cultural values model of Hofstede are analyzed by means of statistical methods. Moreover, some mediating variables such as perception of corruption, level of social development, global peace index, global terrorism index, unemployment rate and the rate of defense spending in Gross National Product are included to study. Any mediating variable except global terrorism index is found as affecting this relationship. In conclusion, meaningful relation has been found between defense spending and 4 of 6 dimensions used in Hofstede's cultural values model.

Keywords : Cultural Values, Defense Spending, NATO, Global Terrorism Index, Hofstede

Advisor : Doç. Dr. Öğ. Alb. Memet ERKENEKLİ

Number of Pages : 124

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	i
TABLOLAR LİSTESİ	iv
GRAFİKLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI ve KAPSAMI

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve KAPSAMI	5
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	6
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	7
4. ARAŞTIRMANIN METODU	8
a. Model	8
b. Örneklem	8
c. Veri Toplama Tekniği	8
d. Ölçüm Aracının Güvenirliği ve Geçerliliği	9
e. Veri Analiz Teknikleri	10
f. Hipotezler	10

İKİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI

1. SAVUNMA HARCAMALARI TANIMI ve SINIFLANDIRILMASI	19
2. SAVUNMA HARCAMALARINI GEREKTİREN SEBEPLER	22
a. Millî Gelir Düzeyi ve Bütçeyle Alakalı Kısıtlamalar	23
b. Tarihsel Bağlantılar ve Jeopolitik Durum	24
c. Devletin Siyasal Rejimi	24
d. Komşu Ülkelerin Savunmaya Ayırdığı Kaynak Miktarı	25

e. Devlete Yönelik Saldırı İhtimali.....	26
f. Devletlerin Katıldığı Uluslararası Örgütler	27
3. NATO ÜYESİ ÜLKELERİN SAVUNMA HARCAMALARI	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOFSTEDE KÜLTÜREL DEĞER MODELİ

1. DEĞERLER TANIMI.....	39
2. DEĞERLERİN NİTELİKLERİ.....	42
3. KÜLTÜREL DEĞER MODELLERİ	43
a. Temel Değer Araştırmaları	43
b. Hofstede Kültürel Değer Modeli	46
4. HOFSTEDE'NİN KÜLTÜREL DEĞER BOYUTLARI	47
a. Güç Mesafesi	47
b. Bireysellik-Toplulukçuluk (Kolektivizm)	51
c. Ataerkillik-Anaerkillik	55
d. Belirsizlikten Kaçınma	58
e. Uzun Vadecilik (Pragmatik) - Kısa Vadecilik (Normatif).....	61
f. Mutlu Olmaya Bağlılık - Sosyal Normlara Bağlılık	64
5. ARAŞTIRMA KONUSUNA YÖNELİK YAPILMIŞ ÇALIŞMA ÖZETİ	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HOFSTEDE KÜLTÜREL DEĞER MODELİ İLE SAVUNMA HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK UYGULAMA

1. ARAŞTIRMAYA YÖNELİK VERİ SETİNİN OLUŞTURULMASI.....	73
2. ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR	85
a. İki Değişken Arasındaki Doğrudan Korelasyona İlişkin Bulgular	85
b. Aracı Değişkenler Dâhil Edilerek Elde Edilen Korelasyon Bulguları	87
c. Hiyerarşik Regresyona İlişkin Bulgular	92
d. Savunma Harcamaları İle Kültürel Değer Boyutları Arasındaki İlişkiyi Destekleyen Bulgular	95
3. BULGULARA GÖRE HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ	99

a. Birinci Hipotezin Testi.....	99
b. İkinci Hipotezin Testi	100
c. Üçüncü Hipotezin Testi	102
d. Dördüncü Hipotezin Testi	103
e. Beşinci Hipotezin Testi	103
f. Altıncı Hipotezin Testi.....	104
g. Yedinci Hipotezin Testi.....	105
SONUÇ.....	107
a. Tartışma ve Değerlendirme	107
b. Sonuç ve Öneriler.....	110
KAYNAKÇA	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1: Hipotezler	16
Tablo-2: NATO, IMF ve BM Savunma Harcamaları Kategorileri	21
Tablo-3: NATO Üyesi Ülkelerin Son 20 Yıllık (1994-2013) Savunma Harcamaları (Milyon \$).....	29
Tablo-4: NATO Üyesi Ülkelerin 1990-2013 Yılları Arasındaki Savunma Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%)	35
Tablo-5: Düşük ve Yüksek Güç Mesafesi Arasındaki Farklar	48
Tablo-6: Bireyselleşme ve Toplulukçuluk Arasındaki Farklar.....	52
Tablo-7: Ataerkillik ve Anaerkillik Arasındaki Farklar.....	55
Tablo-8: Yüksek ve Düşük Belirsizlikten Kaçınma Arasındaki Farklar	58
Tablo-9: Kısa Vadecilik ve Uzun Vadecilik Arasındaki Farklar	61
Tablo-10: Mutlu Olmaya Bağlılık ve Sosyal Normlara Bağlılık Farkları	64
Tablo-11: NATO Üyesi Ülkelerin 20 Yıllık Savunma Harcamaları ve Oranları	73
Tablo-12: NATO Üyesi Ülkelerin 1995 Yılı Savunma Harcamaları ve Yüzdeleri (Milyon \$)	74
Tablo-13: NATO Üyesi Ülkelerin 2005 Yılı Savunma Harcamaları ve Yüzdeleri (Milyon \$)	75
Tablo-14: NATO Üyesi Ülkelerin 2009 Yılı Savunma Harcamaları ve Yüzdeleri (Milyon \$)	76
Tablo-15: NATO Ülkelerinin 1990-2013 Yılları Arasındaki GSYİH'larından Savunma Harcamalarına Ayırdıkları Payların Ortalaması ve Yüzdesi	77
Tablo-16: NATO Üyesi Ülkelerin 1995-2013 Yılları Arasındaki GSYİH'lerinden Savunma Harcamalarına Ayırdıkları Paylar ve Yüzdesi	78

Tablo-17: NATO Üyesi Ülkelerin Hofstede Kültürel Değer Boyutlarına Göre Aldığı Puanlar	79
Tablo-18: NATO Üyesi Ülkelerin Global Terör İndeksleri	80
Tablo-19: NATO Üyesi Ülkelerin Global Barış İndeksleri	80
Tablo-20: NATO Üyesi Ülkelerin Sosyal Gelişmişlik İndeksleri	82
Tablo-21: NATO Üyesi Ülkelerin Yolsuzluk İndeksleri.....	83
Tablo-22: NATO Üyesi Ülkelerin İşsizlik Oranları.....	84
Tablo-23: Savunma Harcamaları İle Kültürel Değer Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi	85
Tablo-24: 1990-2013 Arası Savunma Harcamalarının GSYİH İçindeki Paylarının Ortalamasının Yüzdesi ve Değerler Arasındaki Korelasyon Analizi	86
Tablo-25: 1995-2013 Arası Savunma Harcamalarının GSYİH İçindeki Paylarının Ortalamasının Yüzdesi ve Değerler Arasındaki Korelasyon Analizi	86
Tablo-26: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Sosyal Gelişmişlik İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	87
Tablo-27: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Yolsuzluk İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	88
Tablo-28: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve İşsizlik Oranı Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	88
Tablo-29: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Barış İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	88
Tablo-30: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve 1995-2013 GSYİH İçindeki Payların Ortalaması Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi..	90

Tablo-31: Savunma Harcamaları, Değerler ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	90
Tablo-32: Hiyerarşik Regresyon Sonuçları.....	92
Tablo-33: Savunma Harcamaları ve Kültürel Değerler İlişkisine Yönelik Regresyon Katsayıları.....	94
Tablo-34: Savunma Harcamaları, Değerler, Global Terör İndeksi ve 1995-2013 GSYİH Payları Ortalaması Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi.....	95
Tablo-35: 1995 Yılı Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	96
Tablo-36: 2005 Yılı Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	97
Tablo-37: 2009 Yılı Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi	98
Tablo-38: Kültürel Değer Boyutları İle Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Birinci Hipotezin Testi	99
Tablo-39: Global Terör İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve İkinci Hipotezin Testi	100
Tablo-40: Sosyal Gelişmişlik İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Üçüncü Hipotezin Testi.....	102
Tablo-41: Yolsuzluk İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Dördüncü Hipotezin Testi.....	103
Tablo-42: İşsizlik Oranı, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Beşinci Hipotezin Testi.....	104

Tablo-43: Global Barış İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Altıncı Hipotezin Testi.....	105
--	-----

Tablo-44: Savunma Harcamalarının 1995-2013 Yılları Arasındaki GSYİH İçindeki Payların Ortalaması, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Yedinci Hipotezin Testi	106
---	-----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik- 1: ABD'nin Son 20 Yıllık Savunma Harcaması Eğilimi	32
Grafik- 2: ABD Haricindeki Tüm NATO Ülkeleri Toplamının Son 20 Yıllık Savunma Harcaması Eğilimi.....	33
Grafik- 3: ABD ile ABD Haricindeki NATO Ülkelerinin Son 20 Yıllık Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması.....	34
Grafik- 4: NATO Üyesi Ülkelerin Güç Mesafesi Puanları	50
Grafik- 5: NATO Üyesi Ülkelerin Bireysellik-Toplulukçuluk (Kolektivizm) Puanları	54
Grafik- 6: NATO Üyesi Ülkelerin Ataerkillik-Anaerkillik Puanları	57
Grafik- 7: NATO Üyesi Ülkelerin Belirsizlikten Kaçınma Puanları	60
Grafik- 8: NATO Üyesi Ülkelerin Uzun Vadecilik (Pragmatik) - Kısa Vadecilik (Normatif) Puanları.....	63
Grafik- 9: NATO Üyesi Ülkelerin Mutlu Olmaya Bağlılık- Sosyal Normlara Bağlılık Puanları.....	66

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Ataerkillik- Anaerkillik
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BK	: Belirsizlikten Kaçınma
BM	: Birleşmiş Milletler
BT	: Bireyselcilik-Toplulukçuluk
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GBİ	: Global Barış İndeksi
GM	: Güç mesafesi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GTİ	: Global Terör İndeksi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İO	: İşsizlik Oranı
KUV	: Kısa-Uzun Vadecilik
MSB	: Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
SGİ	: Sosyal Gelişmişlik İndeksi
SIPRI	: Stockholm International Peace Research Institute
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
Yİ	: Yolsuzluk İndeksi

GİRİŞ

Savunma hizmetinin iki farklı boyutu vardır. Bunlar; devlete yönelik gelebilecek her türlü saldırıya karşı caydırma politikasının güdülmesi ve saldırının hayata geçmesi durumunda da buna engel olunması durumlarıdır. Her iki boyutta da, savunma hizmeti kapsamında eğitim, silah ve donanım için kaynakları seferber etmek bir zorunluluk olarak görülmektedir (Aslan, 1998: 249-250).

Soğuk savaşın son bulmasıyla birlikte, devletlerin güvenlik anlayışlarında ve silahlı kuvvet yapılarında önemli ölçüde bir değişim yaşanmıştır. Saldırıların boyut değiştirmesinin neticesinde, devletler kuvvetlerini yenileyerek ve teşkilat yapılarına yeniden şekil vererek güvenlik odaklı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu kapsamda yapılan reformların özellikle teknoloji, yeteneklerin birleştirilmesi ve ortaklıkların kurulması yönünde geliştiği görülmektedir. Bu savunma düzenlemelerine, bulunulan coğrafya ve devletlerin özel problemleri son derece etki etmiştir. Bunun yanı sıra, her devletin jeopolitik konumuna ve mali durumuna göre, savunma harcamalarında birtakım artış ve azalışların yaşandığı görülmüştür (Savunma Reformu Raporu, 2014: 11).

Bir güvenlik ortaklığı olan Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO), kurulduğu günden bu yana, dönemsel tehditlere çok çabuk cevap verebilecek bir tavır takınmıştır. Güvenliğini tehlikede gördüğü (1949-1953), (1953-1968) ve (1979-1985) yılları¹ arasında, savunma harcamalarını ve güvenlik personeli sayısını yüksek seviyede tutmuştur. Buna mukabil, (1969-1978) ve (1986-1990) yılları² arasında ise, bu harcamalarını azaltmıştır. Kendine yetecek en az gücü hazır bulundurma prensibi ile hareket eden NATO'nun, tehdit altında kaldığı durumlarda, hızlıca reaksiyon gösterdiği ve mecburiyet hissetmediği sürece, silahlanmada artışa gitmediği görülmektedir (Varlık, 2012: 110).

¹ Bu dönemler sırasıyla ; "Gerginlik", "Kontrollü Gerginlik" ve "Gerginliğe Dönüş" dönemleri olarak adlandırılmaktadır (Varlık, 2012: 110).

² Bu dönemler ise; "Yumuşama" ve "Diyalog" dönemleri olarak ifade edilmektedir (Varlık, 2012: 110).

NATO ülkelerinin savunma harcamaları, 1990 yılı sonrasında bir ivme kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için bu yükseliş 2011 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 2011'den itibaren çok küçük oranda tasarrufa gittiğinden söz edilebilir. NATO'nun Avrupa kısmı ise, bu artışa 2009 yılına kadar müsaade etmiştir. 2009 sonrasında, personel sayısında önemli oranda azaltmaya giderek savunma harcamalarını kısmayı tercih etmiş ve tekrar 1990 yılı seviyelerine çekmiştir.

İki güçlü devletin hâkimiyetinin, artık dünya üzerindeki etkisini yitirdiği 1980-1988 yılları arasında, Orta Doğu, Asya'nın güneyi ve Afrika'nın kuzeyinde çoğu devlette savunmaya ayrılan kaynaklar büyük oranda azalmıştır. Bu devletlerde, askerî harcamalardan ziyade, kamu harcamalarını ön plana alan ekonomik planların etkisiyle, ekonomik büyüme yakalanmıştır (Looney, 1994: 17).

Soğuk savaş sonrası dönemde, devletler, dünyada barış ortamının hâkim olması dolayısıyla savunma harcamalarını ikinci plana atmaya arzu etmiştir. Birleşmiş Milletler (BM)'in öncülüğündeki silahsızlanma girişimleri, millî ekonomilerin büyüyeceğine dair kuvvetli bir inanç meydana getirmiştir. Ama BM'nin bu konuda yetersiz kalması ve sonrasında 11 Eylül saldırısının gerçekleşmesi, bütün umutları rafa kaldırmıştır (Gökhunar ve Yanıkkaya, 2004: 162).

Görüldüğü kadarıyla, ulusal veya uluslararası boyutta yaşanan olayların cereyan tarzı incelendiğinde, savunma harcamalarına etki eden faktörler olarak; güvenlik kaygısı, ekonomik nedenler, jeopolitik konum, güçlüler arasında rekabet, bir ortaklığın içerisinde olup ona ayak uydurmak vb. birçok değişkenden bahsedilebilir. Ancak Özmucur (1996: 15) tarafından ileri sürülen bir faktör var ki bu çalışmanın bel kemiğini oluşturmaktadır: **“Kültürel değerler bağlamında oluşan toplumsal farklar neticesinde ortaya çıkan istatistiksel hayat değeridir.”**

Değerler, bir toplumu oluşturan insanların, öncelikle bireysel olarak, sonrasında ise sosyal manada inanç ve ideoloji kapsamında özümsemiş olduğu davranış tarzlarından ibarettir (Çelikkaya, 1996:168).

Kültürel değerler, toplumların davranışlarını belirleme ve yönlendirme gücü olan olgulardır. Bu olguların sahip olduğu potansiyelin açığa çıkarılması adına, birçok sosyolog tarafından önemli araştırmalarda³ bulunulmuştur. Kùltürler arasında yapılan bu çalışmalarda, toplumsal değerlerin birçok sosyal olay ile anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; refah seviyesi, siyasî yapı, yolsuzluk algısı, suç artışı, oy kullanma eğilimi, demokratik yaşam vb. hususlarda değerlerin toplumları önemli ölçüde etkilediği kanaatine ulaşılmıştır (Erkenekli vd., 2012: 126).

Bu kapsamda; kültürel değerler ile savunma harcamaları arasında bir bağlantının olabileceği değerlendirilmektedir. Literatürde, kültürel değerlerin savunma harcamalarıyla ilişkisi konusunda bu zamana kadar yapılmış niceliksel bir çalışmaya rastlanılamamıştır.⁴ İşte bu eksikliği gidermek için bu ilişki incelenecektir. Bu kapsamda;

Birinci bölümde; çalışmanın konusu, kapsam ve sınırlılıkları, amacı, önemi, metodu ve yönteminden bahsedildikten sonra hipotezler oluşturularak çalışma genel bir çerçeveye oturtulacaktır.

İkinci bölümde; savunma harcaması kavramı açıklanacaktır. Savunma harcamalarının sınıflandırılması yapıldıktan sonra, bu harcamalara etki eden faktörler irdelenecektir. Ardından, çalışmanın konusunu ilgilendiren NATO üyesi ülkelerin, soğuk savaş sonrası yirmi yıllık dönemde savunma harcamaları eğilimine mercek tutulacak ve analizi yapılacaktır.

Üçüncü bölümde; Hofstede'nin değer modeli açıklanacaktır. Değerlerin tanımı ve niteliklerinden bahsedilecektir. Bu zamana kadar yapılmış değer araştırmalarının kısaca üzerinde durulduktan sonra, Hofstede'nin kültürel değer boyutları tüm detaylarıyla irdelenecektir. Bu boyutların tanımlarının yapılmasının ardından NATO üyesi ülkelerin, Hofstede'nin kültürler arası araştırmalarından elde edilen sonuçlara göre

³ Bu araştırmalardan en önemlileri şunlardır: Hofstede, 2001; Inglehart ve Welzel, 2005; Trompenaars ve Hampden-Turner, 1999; Schwartz, 1999, 2006 (Erkenekli vd., 2012: 126).

⁴ Literatür taramasında, kültürel değerlerin ulusal reform oranlarıyla olan ilişkisini inceleyen bir çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmada, savunma harcamaları ile Hofstede'nin kültürel değer boyutlarından sadece bireysellik/toplulukçuluk değeri arasındaki ilişkiye dair yorum yapılmıştır.

aldıkları puanlar grafikler halinde yansıtılarak, bu ülkelerin değer yapıları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Dördüncü bölümde ise; Hofstede'nin kültürel değer modeli ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiye yönelik uygulamalar yapılacaktır. Bu kapsamda; veri setinin oluşturulmasının ardından bu iki değişken arasında korelasyon analizi yapılacaktır. Müteakiben, bu ilişkiye etki edebileceği değerlendirilen yolsuzluk indeksi, sosyal gelişmişlik düzeyi, global barış indeksi, global terör indeksi, işsizlik oranı ve savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki payı gibi aracı değişkenler korelasyona kontrollü değişken olarak dâhil edilecektir. Bu analizlerin neticesinde ise kültürel değerlerin varyansı ne kadar açıklayabildiğini belirlemek için ise regresyon analizi kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI ve KAPSAMI

Bu bölümde, araştırmanın alanı ve kapsamı konusuna yönelik detaylı açıklamalar yapılacaktır. Bu kapsamda; öncelikle araştırmanın konusu net bir şekilde ortaya konacaktır. Bu konuyu çalışırken karşılaşılan sınırlılıklardan bahsedildikten sonra konunun amacı ve önemine vurgu yapılacaktır. Daha sonrasında ise uygulanan metot kapsamında; araştırmada kullanılan model, örneklem, veri toplama tekniği, ölçüm aracının güvenilirliği ve geçerliliği, veri analiz teknikleri ve oluşturulan hipotezlerden bahsedilecektir.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve KAPSAMI

Bireylerin, karşılaştıkları durumlar karşısında birbirinden çok farklı davranışlar sergilediği görülmektedir. Örneğin, Alman ordusunda düşük rütbeli bir subay, kendi amirlerinin yanında çok rahat bir şekilde bacak bacak üstüne atarken Türkiye’de ise astlar amirlerinin yanında bunu yapamamakta ve ellerini de dizlerinin üstüne düzgünce koymak durumundadır. İşte bireysel olarak gerçekleşen bu davranış farklılaşmasının, toplumsal bir boyutunun olduğu bilinmektedir.

Uluslararası ilişkiler kapsamında veya ulusal boyutta, ülkelerin herhangi bir konuda verdikleri kararların ya da uyguladıkları davranış şekillerinin toplumdan topluma farklılaştığını görmek mümkündür. Bu farklılıklar, bazı toplumları birbirine yakınlaştırırken bazılarını da birbirinden uzaklaştırmaktadır. Bu ayrışmaya, kültürel değerler neden olmaktadır.

Kültürel değerler, bireyin doğmasıyla birlikte etkisini göstererek toplumsal manada bazı yörelerin birbirinden farklı hareket etmesine sebep olurken, toplumları bir bütün olarak diğer toplumlardan ayırmaktadır.

Bu çalışmada, kültürel değerlerin etkisiyle savunma harcamalarında artış veya azalış yaşanıp yaşanmadığı incelenmiştir. Bu maksatla, ilk olarak toplumsal boyuttaki bütün değer modelleri detaylarıyla araştırılmıştır. Bu

modeller arasından, kültürlerarası değer araştırmalarıyla öne çıkmış Hofstede'nin kültürel değer modelinin bu çalışma için en uygun model olduğuna kanaat getirilmiştir.

Bu modelde; NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları, bağımlı değişken olarak kabul edilirken Hofstede'nin kültürel değer boyutları olan **“güç mesafesi”**, **“bireysellik-toplulukçuluk”**, **“anaerkillik-ataerkillik”**, **“belirsizlikten kaçınma”**, **“kısa-uzun vadecilik”** ve **“mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık”** değerleri ise bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra global terör indeksi, barış indeksi, yolsuzluk indeksi, sosyal gelişmişlik indeksi, savunma harcamalarının GSYİH içindeki payı ve işsizlik oranı gibi değişkenler de kontrollü değişken olarak analizlerde yer almıştır.

Bu tez çalışmasının kapsam ve sınırlılıkları aşağıda izah edilmiştir:

- Araştırma, sadece NATO üyesi ülkeleri kapsayacak şekilde daraltılmıştır. Bu şekilde, toplumsal farklılıklar haricindeki diğer değişkenlerin etkisinin en aza indirileceği varsayılmıştır.
- Kültürel değerler konusunda; Schwartz, Inglehart, Globe ve Hofstede değer modellerinden sadece Hofstede kültürel değer modeli ile sınırlı tutulmuştur.
- Savunma harcamaları soğuk savaş sonrasına denk gelen yirmi yıla (1994-2013) sınırlı tutulmuştur. Çünkü soğuk savaş döneminde, savunma harcamalarındaki artışın devamlı olarak pozitif yönde olmasından dolayı bu çalışmada yer verilmemiştir.
- ABD'nin savunma harcamaları, ABD haricindeki NATO ülkelerinin toplamının iki katına ulaştığı için, bilgilendirme haricinde, analiz için kullanılan modellere dâhil edilmemiştir. Dâhil edildiğinde analizi çarpıtmaktadır.
- İzlanda'nın hâlihazırda mevcut bir ordusu olmadığı için, ABD gibi bu ülke de analiz için kullanılan modellere dâhil edilememiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın merak konusu; kültürel değerlerin, savunma harcamalarının artış veya azalışında bir etkisinin söz konusu olup olmadığıdır. Bilindiği üzere soğuk savaş döneminde, yaşanan şartlar gereği

sürekli olarak yukarı yönlü bir artış gösteren savunma harcamaları, soğuk savaş sonrasında ise azalma göstermiştir. Ama yine de bazı ülkelerin azaltmayı asgari düzeyde tutarak silahlanmalarını artırmak için çaba sarf ettikleri de görülmektedir. Bu kapsamda, ülkelerin özellikle soğuk savaş sonrasındaki savunma harcaması eğilimleri ile kültürel değerler arasında bir bağın olup olmadığı araştırılmıştır.

Savunma harcamaları, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Mesela İzlanda, bir orduya sahip olmadığı için hiç savunma harcaması yapmamaktadır. Günümüzde Avrupa ülkeleri ise, büyük oranda harcamalarını azaltma yoluna gitmektedir. Bunun tam aksine Orta Doğu'daki çatışmaların yakınında bulunan ülkeler ise harcamalarını daha da yoğunlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, savunma harcamalarını etkileyen birçok faktörün yanı sıra kültürel değerlerin de bu faktörlerden biri olup olmadığını ortaya koymaktır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ:

Kültürel değerler, ülkelerin karakterlerini yansıtmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Ülkelerin bir durum karşısında nasıl tepki vereceklerini, kültürel farklılıklarını inceleyerek önceden tahmin edebilmek mümkündür. Mesela ataerkillik değeri ön plana çıkan toplumların, uluslararası boyutta diğer ülkelerle olan ilişkilerinde, her zaman daha egemen, zorlayıcı ve baskıcı türde kararlar alacakları düşünülebilir. Tam aksine anaerkillik değeri ağır basan toplumların ise, egemenlik, baskılama, zor kullanmadan ziyade daha barışçıl ve işbirliğine açık olacakları düşünülebilir.

Bu çalışmanın önemi, bir güvenlik ortaklığı olan NATO'ya üye devletlerin kültürel/toplumsal değer yargılarının, onların kararlarına nasıl yansıyabileceği hususunda önceden bilgiye sahip olmayı sağlamaktır. Kültürel değerleri ölçüsünde ülkelerin, savunma harcamaları konusunda nasıl bir tavır takınabileceğini tahmin edebilmeyi kolaylaştırmak da, bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Nitekim bir ülkenin, güvenliğini sağlayabilmesi için, etrafındaki düşmanlarını ve içinde bulunduğu ittifakların yapısını çok iyi bir şekilde tanıması gerekmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN METODU

a. Model

Bu çalışmada, savunma harcamaları ile kültürel değerler arasındaki ilişki durumunu öğrenebilmek için nicel araştırma yöntemlerinden olan “Bağıntısal Model”⁵ (Özdamar vd., 1999: 8) kullanılacaktır.

b. Örneklem

Bu çalışmada örneklem olarak tercih edilen NATO ittifakı, amaçlı (kasdî) bir örneklemidir. Amaçlı örneklemnin özelliği; deneklerin rastgele değil de bilinçli olarak seçilmesini gerektirmektedir. Araştırılan konuya anlamlı sonuçlarla destek olabilmesi, tecrübesi, sağlam bir yapısının olması ve bilgi birikimi gibi özelliklere dayanarak tercih edilmektedir (Ural ve Kılıç, 2005).

Bu kapsamda, amaçlı örneklem olarak NATO’nun seçilmesinin sebepleri:

- Kültür haricindeki faktörlerin olabildiğince kontrol edildiği varsayılmıştır.
- Siyasî sistemlerinin oldukça benzer (demokrasi) yapıda olduğu görülmektedir.
- Ekonomik olarak piyasa ekonomisi benimsenmiştir.
- Kamuoylarının savunma harcamalarına benzer tepkiler verdiği değerlendirilmektedir.

c. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmanın temelini oluşturan veriler; savunma harcamaları ve kültürel değer boyutlarıyla ilgili verilerdir. Bir de kontrollü değişken olarak kullanılan global terör indeksi, barış indeksi, yolsuzluk indeksi ve işsizlik oranı gibi verilere ihtiyaç duyulmuştur.

Savunma harcamaları ile ilgili olarak, NATO’nun resmî sitesinin araştırmacıları yönlendirdiği ve tüm dünya tarafından kabul görmüş

⁵ Araştırma sorusunun kapsadığı iki veya daha çok değişken arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan bağıntısal modelle yapılan bir çalışmada, araştırma problemindeki değişkenlere dair veriler, belirlenen örneklemdeki katılımcılardan elde edilir. Bu verilerin istatistiksel analizlerle değerlendirilmesi sonucunda, iki değişken arasında ilişki olup olmadığı ortaya çıkarılmaktadır (Kırcaali, 1999: 1-10).

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) kuruluşunun sağladığı veriler esas alınmıştır. Hofstede'nin kültürel değer boyutlarıyla ilgili veriler ise Hofstede'nin web sitesi ve Kültürün Sonuçları (2001) kitabından yararlanılarak elde edilmiştir. Özetle, veriler ikincil kaynaklardan toplanmıştır.

d. Ölçüm Aracının Güvenirliği ve Geçerliliği

Geert Hofstede, karşılaştırmalı kültürlerarası araştırmaların öncüsüdür. Kitapları yirmi dile çevrilmiş ve makaleleri tüm dünyada sosyal bilimler ve yönetim dergilerinde yayımlanmıştır. Uluslararası alanda, ulusal kültürün “boyutları” adındaki ilk ampirik modeli geliştiren kişi olarak tanınmaktadır. Daha sonra, örgüt kültürü için de bir model geliştirmiştir. Hofstede, birçok farklı ülkede, sayısız akademik ve kültürel aktiviteleri vasıtasıyla kültürlerarası araştırma ve çalışmaların en önde gelen temsilcisi olarak sayılmaktadır. Araştırma bulguları ve teorik fikirleri, dünya genelinde hem psikoloji hem de yönetim çalışmalarında sıkça kullanılmaktadır (Hofstede [web], 2015).

Hofstede, “kültürel değer boyutları” teorisi ile birçok akademisyen tarafından takdir edilirken, aynı zamanda da en çok atıf yapılan on yazardan birisi olarak (Taras ve Steel, 2006) bu alanda yeni bir devir açmıştır. Araştırmalarını 40'ın üzerinde ülkeye yayarak ve yüz binden fazla insanı kapsayan çok geniş bir yelpazede gerçekleştirerek, başarılı ve kabul gören çalışmalara imza atmıştır (Erkenekli, 2011: 1).

1994'ten bu yana Hofstede'nin çalışmasına benzer 61 çalışmanın daha yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalar, Hofstede'nin kültürel değer boyutlarıyla ilgili bulgularının büyük ölçüde doğru olduğunu göstermektedir. Hofstede'nin hem değer boyutları hem de ölçekleri dünyaca kabul görmüştür. Hofstede'nin sınıflandırma sistemi ve ölçümlerinin güvenilirliği ve geçerliliği, çok çeşitli ampirik çalışmanın sonucunda, güvenilerek başvurulabilecek şekilde kanıtlanmıştır (Sondergaard, 1997: 447-456).

Hofstede, kültürü nicel bir değişken haline getirmeyi başararak toplumları karşılaştırma imkânı sağlamıştır. Nitekim alandaki araştırmacılar, Hofstede'nin çalışmasından istifade etmekte geç kalmamışlardır. 1980

basımlı “Kültürün Sonuçları” adlı kitabına beş bine yakın atıf yapılmıştır. Kültürel değer boyutlarına yönelik oluşturduğu ölçeklere, orijinal veri elde etmek isteyen araştırmacılar tarafından 1990’lı yıllarda otuz altı kere, 2000’li yıllarda ise otuz sekiz kere başvurulmuştur. Literatür tarandığında Hofstede’nin indekslerinin yüzlerce ikincil analizde ve günümüzde de çok sayıdaki olay için kullanıldığı görülmektedir (Taras ve Steel, 2006: 3-4).

e. Veri Analiz Teknikleri

NATO üyesi ülkelerin son yirmi yıllık savunma harcamaları verileri ile Hofstede kültürel değerler modelinden elde edilen ülke puanları, SPSS 21.0 istatistik programı vasıtasıyla çeşitli analizlere tâbi tutulduktan sonra çalışmanın anlamlılık düzeyi ortaya konulmuştur. Savunma harcamalarının, Hofstede’nin kültürel değer boyutlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Pearson momentler çarpım korelasyon tekniği ve bu değer boyutlarının varyansı ne kadar açıklayabildiğini belirlemek için ise regresyon analizi kullanılmıştır. Aynı zamanda, analizlerde bu ilişkiye etki edebileceği değerlendirilen yolsuzluk indeksi, sosyal gelişmişlik düzeyi, global barış indeksi, global terör indeksi, işsizlik oranı ve savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki payı gibi aracı değişkenlerin kullanılması da gerekli görülmüştür.

f. Hipotezler

Savunma harcamalarının, millî gelir ve bütçeyle alakalı kısıtlamalar, tarihsel bağlantılar ve jeopolitik durum, devletin siyasal rejimi, devlete yönelik saldırı ihtimalinin varlığı ve devletlerin katıldığı uluslararası örgütler gibi faktörlerden etkilendiği bilinmektedir. Bu çalışmada, kültürel değerlerin de savunma harcamalarını pozitif ya da negatif olarak etkilediği düşünülmektedir: **Bu varsayım doğrultusunda, savunma harcamalarının kültürel değerlere göre değişebileceği değerlendirilebilir.**

Savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre farklılaşabileceği fikri, aklımıza gelebilecek her türlü toplumsal olayın temelinde bu kültürel değerlerin yattığı varsayımına dayanmaktadır. Nitekim bu kültürel değer boyutlarının, toplumsal kurumlar ve toplumsal davranışlara farklı oranlarda etki ettiği birçok araştırma sonucunda tespit edilmiştir (Hofstede, 1984, 2001).

Örneğin, Hofstede'nin (2001), IBM adındaki bilgisayar firmasında yaptığı çalışma, organizasyon kültüründe bu boyutların ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Yine Huber'ın (2001) Hofstede'nin kültürel değer boyutları marifetiyle, bir toplumdaki yolsuzlukla, kültürel değer boyutları arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlayan çalışması da bunun en bariz örneklerindendir.

Savunma harcamaları kültürel değerlere göre farklılık gösteriyorsa, bu harcamalarda altı adet kültürel değer boyutundan hangileri etkili olmaktadır?

Güç mesafesi değerinin nitelikleri açısından değerlendirildiğinde; güç mesafesi yüksek olan ülkelerde, liderler çok önemli bir statüye sahiptir. Bu statüye ulaşan liderler, o statünün hakkını verebilmek adına sürekli olarak güçlü bir görüntü çizmek zorundadır. Bu tarz toplumlarda devletin gücü, liderin gücüyle denk tutulduğundan ötürü, liderlerin güçlerini idâme ettirmek ve uluslararası arenada kendilerini kanıtlamak için savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmektedir. Güç mesafesi düşük ülkelerde ise bunun tam tersi beklenmektedir. **Bu kabul doğrultusunda, savunma harcamaları ile güç mesafesi değeri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir.**

Bireysellik-toplulukçuluk değer boyutunun özellikleri çerçevesinde; bireysellik değeri yüksek olan ülkelerin, her zaman başarılı olma ve gücü elde bulundurma gibi hedefleri mevcuttur. Bu hedefe ulaşabilmek adına, daha fazla savunma harcaması yapacakları düşünülmektedir. Toplulukçuluk değeri yüksek olan ülkelerde ise, bu harcamaların azalacağı değerlendirilmektedir. **Bu varsayım doğrultusunda, savunma harcamaları ile bireysellik-toplulukçuluk değeri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir.**

Ataerkillik-anaerkillik değerinin özellikleri açısından bakıldığında; anaerkillik toplumların hümanist bir karakter sergilemesinden ötürü, savunma harcamalarını kısması beklenmektedir. Ataerkillik toplumların ise, materyalist bir çizgide hareket ederek, başarı ve güce odaklanacakları ve hırslarına engel olamadıkları için savunma harcamalarını artıracakları

değerlendirilmektedir. **Bu varsayım doğrultusunda, savunma harcamaları ile ataerkillik- anaerkillik değeri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir.**

Belirsizlikten kaçınma değerinin özelliklerine göre; bu değeri yüksek olan toplumlar, uluslararası boyutta yalnız ve zayıf oldukları hissine kapılmaktadır. Bunun yansıması olarak, kendilerini diğer devletlere karşı sakınmak adına alacakları tedbirlerden birinin de savunma harcamalarını artırmak olacağı değerlendirilmektedir. Belirsizlikten kaçınma değeri düşük olan toplumların ise, güvenlikle ilgili kaygıları olmadığından dolayı, savunma harcamalarını azaltması beklenmektedir. **Bu varsayım doğrultusunda, savunma harcamaları ile belirsizlikten kaçınma değeri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir.**

Uzun vadecilik- kısa vadecilik değer özellikleri incelendiğinde; uzun vadecilik değeri baskın olan toplumların, geleceklerini net olarak görebilme arzularından dolayı, güvenlik konularına hassasiyet gösterecekleri ve bu kapsamda savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmektedir. Tam aksine kısa vadeci toplumların ise, anlık yaşamayı sevmeleri ve gelecekle ilgili kaygılara sahip olmamaları nedeniyle savunma harcamalarını azaltmaları beklenmektedir. **Bu varsayım doğrultusunda, savunma harcamaları ile uzun vadecilik- kısa vadecilik değeri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir.**

Mutlu olmaya bağlılık- sosyal normlara bağlılık değer boyutunun özellikleri açısından bakıldığında; sosyal normlara bağlı toplumların, düzen içerisinde yaşayabilme konusunda kuvvetli arzulara sahip oldukları bilinmektedir. Bu tarz toplumlarda, güvenlik personelinin sayısı oldukça fazladır. Bunun yansıması olarak, hem iç hem de dış güvenliklerini sağlamak için alacakları çeşitli tedbirler doğrultusunda, savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmektedir. Mutlu olmaya bağlı toplumlar ise, “keyif toplumu” olarak görüldüklerinden ötürü, düzeni sağlama konusu bu tarz toplumlarda hiçbir zaman öncelikli konu değildir. Bu nedenle savunma harcamalarını büyük oranda azaltmaları beklenmektedir. **Bu varsayım doğrultusunda, savunma harcamaları ile mutlu olmaya bağlılık- sosyal**

normlara bağıllık değeri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir.

NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları ile Hofstede'nin kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiye dair varsayımlardan yukarıda bahsedilmiştir. Bu aşamada ise, bu ikisi arasındaki ilişkiye aracı değişken olarak global terör indeksinin dâhil edilmesi durumuna yönelik varsayımlardan bahsedilecektir.

11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırısının ardından, tüm dünya teröre farklı bir gözle bakmaya başlamıştır. Global terör tehdidi, devletlerin öncelikli gündemlerini oluşturmuştur. Bu dönemden itibaren NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Yine aynı şekilde Türkiye'nin son otuz yılda yaşamış olduğu terör olayları da, savunma harcamalarına ayrılan payı artırmasına neden olmuştur. Devletlerin teröre maruz kalmaları veya terör yaşanması ihtimali, savunma harcamalarını önemli ölçüde etkileyen bir faktördür. Bu bağlamda, araştırma konusu olan savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiye global terör indeksinin dâhil edilmesi halinde, bu ilişkinin daha da anlamlı çıkacağı varsayımı kabul edilmiştir. **Bu varsayım doğrultusunda, global terör indeksinin aracı etkisiyle savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre değişeceği düşünülebilir.**

Global terör indeksinin aracı etkisi ile savunma harcamaları kültürel değerlere göre farklılık gösteriyorsa, bu harcamalarda altı adet kültürel değer boyutundan hangileri etkili olmaktadır? **Daha önce yukarıda ifade edildiği üzere, global terör indeksinin aracı etkisiyle savunma harcamaları ile Hofstede'nin altı kültürel değer boyutu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır.**

Savunma harcamalarına etki edebileceği düşünülen değişkenlerden biri olan sosyal gelişmişlik düzeyi, bir ülkenin vatandaşlarının temel insanî ihtiyaçlarına kolaylıkla ulaşabilme seviyesini göstermektedir. İnsanların, yaşam kalitesini artırarak devamlılığını sağlamayı hedeflemektedir. Bireylerin sahip oldukları potansiyel gücü ortaya çıkaracak durumları yaratma düzeyidir

(Social Index Report [web], 2015). Bu açıdan bakıldığında; sosyal gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin, vatandaşlarına huzurlu bir ortam oluşturma çabası içerisinde olacakları değerlendirilebilir. Bu kapsamda, güvenlik konularından ziyade temel hak ve özgürlükler ile ekonomik anlamda refah seviyesinin yükseltilmesi gibi konular üzerinde daha çok durulacağı düşünülmektedir. Savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiye aracı değişken olarak sosyal gelişmişlik indeksinin dâhil edilmesi halinde, bu ilişkinin daha da anlamlı çıkacağı kabul edilmiştir. **Bu kabul doğrultusunda, sosyal gelişmişlik indeksinin aracı etkisiyle savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre değişeceği düşünülebilir.**

Yolsuzluk indeksi de savunma harcamalarına etki edebilecek bir değişken olarak düşünülebilir. Nitekim yolsuzluğun yoğun olarak yaşandığı ülkelerde millî ekonomi büyük oranda zarar görmektedir. Buna bağlı olarak, güvenlik konularında yapılacak yatırımlara ayrılan pay da aynı oranda azalmaktadır. Savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiye aracı değişken olarak yolsuzluk indeksinin dâhil edilmesi halinde, bu ilişkinin daha da anlamlı çıkacağı varsayılmıştır. **Bu varsayım doğrultusunda, yolsuzluk indeksinin aracı etkisiyle savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre değişeceği düşünülebilir.**

İşsizlik oranının da ekonomik yapıyı yakından ilgilendiren bir değişken olması dolayısıyla, bu çalışmada aracı değişken olarak kullanılması düşünülmüştür. Nitekim işsizlik oranı yüksek olan ülkelerin, ekonomilerinin kötüye gittiği değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan problem yaşayan ülkelerin, GSYİH'dan savunma harcamalarına daha az pay ayıracakları varsayılmaktadır. **Bu varsayım doğrultusunda, işsizlik oranının aracı etkisiyle savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre değişeceği düşünülebilir.**

Ülkelerin barışa olan yatkınlık seviyesini gösteren global barış indeksinin de, savunma harcamalarına etki eden bir değişken olduğu değerlendirilmektedir. Bu indeks; bir ülkenin savunma harcamalarına ayırdığı pay, komşu ülkelerle ilişkileri ve hapisanedeki insan sayısı vb. yirmi iki

gösterge ele alınarak hazırlanmaktadır (Global Peace Index [web], 2015). Bu açıdan bakıldığında; barışa değer veren ülkelerin komşularıyla daha iyi ilişkiler kurması beklenmektedir. Komşularıyla barış ortamını sağlayan bu ülkelerin, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için uğraşmasına gerek kalmayacaktır. Bunun yerine, insanların refah seviyelerini yükseltmek adına girişimlerde bulunmayı tercih edecekleri düşünülmektedir. Aynı zamanda çatışmalardan ve savaştan büyük ölçüde uzak duracakları varsayılmaktadır. **Bu varsayım doğrultusunda, global barış indeksinin aracı etkisiyle savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre değişeceği düşünülebilir.**

Son olarak; bu çalışmada, savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki paylarının ortalamasının da savunma harcamalarına etki eden bir değişken olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle herhangi bir güvenlik ortaklığına üye olan devletlerin, GSYİH'daki savunma harcaması paylarını artırmaları istenebilmektedir. Üyesi olunan uluslararası örgütün şartlarını yerine getirebilmek için bu pay ve dolayısıyla savunma harcamaları artmak durumunda kalabilmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, GSYİH'daki savunma harcamalarına ayrılan pay, savunma harcamalarına etki eden bir faktör olarak kabul edilmektedir. **Bu kabul doğrultusunda, savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki paylarının ortalamasının aracı etkisiyle savunma harcamalarının, kültürel değerlere göre değişeceği düşünülebilir.**

Bu aşamaya gelene kadar yapılan açıklamalar; yedi temel hipotez üzerinde durulduğunu göstermektedir. Bunlardan birincisi, savunma harcamalarının kültürel değerlere göre değişeceğine yöneliktir. Diğer altı hipotez ise; global terör indeksi, sosyal gelişmişlik düzeyi, yolsuzluk indeksi, işsizlik oranı, global barış indeksi ve savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içerisindeki payının, kültürel değerlerin savunma harcamalarına etkisinde aracılık etkisi olduğuna dairdir. Buna ilişkin hipotezler, Tablo-1'deki ortaya konulmuştur:

Tablo-1: Hipotezler

No	Hipotez
1	Hofstede'nin kültürel değer modeli ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
1.1	Güç mesafesi kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
1.2	Bireysellik-Toplulukçuluk kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
1.3	Ataerkillik- Anaerkillik kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
1.4	Belirsizlikten kaçınma kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
1.5	Uzun vadecilik- Kısa vadecilik kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
1.6	Mutlu olmaya bağlılık- Sosyal normlara bağlılık kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.
2	Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
2.1	Güç mesafesi kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
2.2	Bireysellik-Toplulukçuluk kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
2.3	Ataerkillik- Anaerkillik kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
2.4	Belirsizlikten kaçınma kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
2.5	Uzun vadecilik- Kısa vadecilik kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
2.6	Mutlu olmaya bağlılık- Sosyal normlara bağlılık kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi vardır.
3	Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, sosyal gelişmişlik indeksinin aracılık etkisi vardır.
4	Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, yolsuzluk indeksinin aracılık etkisi vardır.
5	Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, işsizlik oranının aracılık etkisi vardır.
6	Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global barış indeksinin aracılık etkisi vardır.
7	Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki payların ortalamasının aracılık etkisi vardır.

Bu bölümde;

- Araştırma konusu olarak, Hofstede kültürel değer modeli ile NATO ülkelerinin savunma harcamaları arasındaki ilişki düşünülmüştür.
- Araştırma sadece NATO ülkelerini kapsayacak şekilde daraltılmıştır. ABD'nin savunma harcamalarının çok yüksek olması dolayısıyla analizleri çarpıtması ve İzlanda'nın da savunma harcaması olmadığından dolayı bu iki ülke analizlere dâhil edilmemiştir.
- Kültürel değer modellerinden sadece Hofstede'nin değer modeli kullanılmıştır.
- Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden olan bağıntısal model kullanılmıştır.
- Araştırmaya yönelik veriler, ikincil kaynaklardan oluşturulmuştur.
- Hofstede'nin değer modelinin ve ölçeklerinin güvenilirliği ve geçerliliği konusunda olumsuz herhangi bir düşünceye rastlanmamıştır.
- Varsayımlara göre yedi temel hipotez oluşturulmuştur. Birinci temel hipotez, savunma harcamaları ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dairdir. Diğer altı hipotez ise; global terör indeksi, sosyal gelişmişlik düzeyi, yolsuzluk indeksi, işsizlik oranı, global barış indeksi ve savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içerisindeki payı gibi değişkenlerin, kültürel değerlerin savunma harcamalarına etkisinde aracılık etkisi olduğuna yöneliktir.
- Verilerin analizinde SPSS 21.0 istatistik programından istifade edilmiştir. Savunma harcamalarının, Hofstede'nin kültürel değer boyutlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Pearson momentler çarpım korelasyon tekniği ve bu değer boyutlarının varyansı ne kadar açıklayabildiğini belirlemek için ise regresyon analizi kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI

Bu bölümde, öncelikle savunma harcamalarının tanımı ve sınıflandırılması yapılacaktır. Sonrasında savunma harcamalarını gerektiren sebepler olarak; millî gelir ve bütçeyle alakalı kısıtlamalar, tarihsel bağlantılar ve jeopolitik durum, devletin siyasi rejimi, devlete yönelik saldırı ihtimalinin varlığı ve devletlerin katıldığı uluslararası örgütler gibi faktörlerin etkilerinden bahsedilecektir. Müteakiben NATO üyesi ülkelerin 1994-2013 yılları arasını kapsayan yirmi yıllık döneme ait savunma harcamaları eğiliminden söz edilecektir. Özellikle ABD'nin ve ABD haricindeki NATO ülkelerinin tamamının harcamalarına dair karşılaştırmalı grafikler sunulacaktır.

Savunma harcamalarına etki eden faktörlerden bahsedilirken, bunların sadece savunma harcamaları ile ilişkili olduğu düşünülmemiştir. Çünkü savunma harcamalarını doğrudan etkileyen bu değişkenlerin, kültürel değerlerle de bağlantısının olduğu birçok çalışmanın neticesinde ortaya konmuştur.

Hofstede (2011:7); ekonomik gelişmenin kültürel değerler ile ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Cox ve diğerleri (2011: 46) ise; Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla ile güç mesafesi değeri arasında negatif, bireysellik değeri ile pozitif anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Yine Hofstede (2011:7), siyasî sistemlerle güç mesafesi değerinin korelasyonundan bahsetmektedir. Ronen ve Shenkar (1985: 435-454), millî kültürün tanımlamasında dil, din ve coğrafyanın önemini vurgulayarak jeopolitik konumun millî kültürün oluşmasındaki etkisinden söz etmektedir. Vurgun ve Öztö (2011: 217) ise, örgüt kültüründe değerlerin önemini anlatan bir çalışma yapmıştır. Buna göre; bir organizasyonu oluşturan üyelerin benimsediği değerler ile uyum halinde olan örgütsel değerler, üyeler tarafından kolaylıkla kabul edilmekte ve sahiplenilmektedir. Bu değerlerin uyuşması, aynı zamanda örgütsel bütünleşmeyi de hızlı bir şekilde pekiştirmektedir. Örgütsel değerlerin, örgüt üyelerinin birbirleri ile ilişkilerinde ve örgütün genel problemlerinin çözümünde etkili olduğu ileri sürülmektedir.

1. SAVUNMA HARCAMALARI TANIMI ve SINIFLANDIRILMASI

Savunma hizmetleri, vatandaşların ülke sınırları içerisinde ve dışarısında kendilerini emniyette hissetmelerine ve devletlerin ticari faaliyetlerini güven içerisinde yapılabilmesine imkân veren, huzur atmosferini sağlayan hizmetlerdir (Erdem, 2008: 76).

Tüğen (1988: 285-302)'e göre savunma harcamaları, bir devletin hem içte hem de dışta güvenliğini sağlamak için millî gelirinden savunmasına ayırdığı kaynaklardır. Bu kapsamda yapılan daha ayrıntılı bir tanım şöyledir:

“Savunma hizmetine tahsis edilmiş askerî ve sivil personel ile ilgili harcamalardan, bu sektör ile ilgili araç ve gereçlerin (silah, donanım vb.) üretimi ve satın alınması, bunların bakım ve onarım giderlerinden, bina vb. inşa faaliyetlerinden, araştırma-geliştirme harcamalarından oluşmaktadır.” (Tüğen, 1988: 285-302).

Savunma hizmeti adına yapılan harcamalar, egemenlik ve ulusal varlığın devamını sağlama maksadını taşımaktadır. Genellikle devletlerin refah seviyesini ikinci plana atarak, ülke bütünlüğüne yönelik saldırıları bertaraf etmek için millî gelirlerinden ayırdıkları orandır (Koban, 1998: 41). Savunma harcamalarının en uygun düzeyde yapılması, tehditlerin doğru tanımlanması ve yeterli güvenlik düzeyinin eksiksiz bir şekilde belirlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır (Özbaran, 2004: 128).

Ekonomik kalkınma için ana koşul, güvenlik ortamının oluşturulmasıdır. Uluslararası sermaye, kendi güvenliğini sağlayamayan devletlerden uzak durmaktadır. En ideal savunma harcaması, güvenli ortamı sağlayan harcama miktarıdır. Bunun altında kalan miktar, ekonomiyi olumsuz etkiler. Örneğin, güvensizlik durumu, ülkeye gelecek turist sayısını bile azaltarak ekonomiye negatif bir etki yapar. Aynı zamanda, aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal dengesizliklere neden olur (Özbaran, 2004: 127-128; Değer ve Sen, 1995: 297).

Devletler, emniyetlerinin gereği olarak savunma harcamalarını, ihtiyaç ve amaçlarına göre tespit etme konusunda tamamen özgürdürler. Bu serbestlik, her devlete kendi sosyal ve ekonomik durumu ölçüsünde savunma

harcamalarını planlama fırsatı sunmaktadır. Bu harcamalar, devletler veya uluslararası örgütler tarafından, kimi zaman aldatma amaçlı, kimi zaman da geçmişten beri süregelen bir alışkanlığın neticesi olarak yapılmaktadır (Önder, 2012: 22).

Son zamanlarda, savunma harcamaları için ülkelerin bütçelerinden ayırdıkları miktar, çoğu devlette yüksek oranlardadır. Bu miktarın yüksek olması, eğitim faaliyetleri, sağlık hizmetleri, altyapı çalışmaları ve buna benzer sahalardaki yatırımlara, savunma harcamalarına nispeten daha düşük seviyelerde kaynak tahsisini mecburi hale getirmektedir (Başar ve Künü, 2012: 2). Bu tür yatırımlardan fedakârlık yapılarak, savunma hizmetine yönelik harcamaların artırılması, kamuoyunda bir soru işareti oluşturmaktadır. Bunun en önemli sebebi, bu harcamaların ekonomide en büyük paya sahip olmasıdır (Güneş, 2011: 147).

Çoğu devletin, Gayri Safi Yurt İçi Hâsılının (GSYİH) hiç de azımsanmayacak kadar önemli bir oranını oluşturan savunma harcamalarına verdiği pay, ekonomik gelişme adına önemli ölçüde yarar sağlayacak farklı yatırım sahalarından transfer edilmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, bu harcamalar, devletin refah seviyesine ulaşmasını sağlayacak olan ekonomik adımların atılmasından taviz verildiği (Beriş, 2012: 6) anlamına gelebilir. Buna rağmen savunma hizmetinden vazgeçilmesi de, ülkenin varlığı ve bağımsızlığını tehlikeye düşürebilir (Giray, 2004: 189).

Diğer bir tartışma konusu da, savunma harcamalarının tamamen üretken olmadıkları şeklinde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Buna en uygun cevap, savunma amacıyla yapılan bilimsel araştırma ve teknik gelişmelerin, günümüzde elektronik ve ulaştırma alanındaki akıl almaz yansımalarıdır (Ataç ve Ataç, 1993: 19).

Tablo-2’de NATO, IMF ve BM’nin savunma harcamaları kategorileri sunulmuştur.

Tablo-2: NATO, IMF ve BM Savunma Harcamaları Kategorileri

Savunma Güç ve Destekçileri için Yapılan Harcamalar		NATO	IMF	BM
1	Asker ve görevli (personel) ödemeleri	X	X	X
2	Askerî organizasyonlarla ilgili veya ordu içindeki teknisyen, bürokrat vs. ücretleri	X	X	X
3	Tıbbi hizmetler, vergisel ayrıcalıklar ve sosyal faydalar(akrabalar dâhil)	X	X	X
4	Emeklilik maaşı	X	-	X
5	Askerî okullar, hastaneler vb.	X	X	-
6	Silah harcamaları (ithal silahlar dâhil)	X	X	X
7	Altyapı yatırımları, binalar vb.	X	X	X
8	Bakım ve onarım	X	X	X
9	Diğer malların tedariki	X	X	X
10	Askerî araştırma ve geliştirme	X	X	X
Askerî/Savunma/Stratejik Amaçlarla İlgili Diğer Harcamalar				
11	Stratejik malların stoklanması	X ^b	-	-
12	Silah ve üretim yerleri vb. korumak	X ^b	X	-
13	Silah üretim sübvansiyonları/Değişim sübvansiyonları	X	-	-
14	Diğer ülkelere yapılan askerî yardımlar	X	X	X
15	Uluslar arası organizasyonlara katkılar (Askerî anlaşmalar, Birleşmiş Milletler barışın korunması vb.)	X	X	-
16	Sivil Savunma	-	X	X
Eski Askerî Güçler/Faaliyetlere Yapılan Harcamalar				
17	Gazilere sağlanan menfaatler vb.	-	-	-
18	Savaş borçları	-	-	-
Diğer Güçlere Yapılan Harcamalar				
19	Orduya bağlı olmayan güçler/Jandarma gücü	X ^c	X ^c	X ^c
20	Sınırlar/Gümrük muhafızları	X ^c	X ^c	X ^c
21	Polis idaresi	X ^c	-	-
Diğer Hesaplardaki Harcamalar				
22	Yardım/Felaketten kurtarma	X	-	-
23	Birleşmiş Milletler Barışı Koruma	X	X	-
Gelecek Harcamalar İçin Yükümlülükler				
24	Kredi temini	X	X	-

Kaynak: Brozka, 1995: 45-67**Semboller**

X: Savunma harcamalarına dâhil.

X^b: Eğer savunma organizasyonu tarafından yönetiliyor ve finanse ediliyorsa savunma harcamalarına dâhil.X^c: Askerî faaliyetler için eğitilip, donatıldığı ve mevcut olduğu hükmü verildiği zaman savunma harcamalarına dâhil.

-: Savunma harcamalarına dâhil değil.

Literatürde ve uluslararası ilişkilerde, savunma harcaması kapsamına nelerin alınabileceği konusu netlik kazanmamıştır. Bazı devletlerin silahlı güçlerinin farklı kurumlardan oluşması, bu belirsizliğin en önemli sebebidir. Savunma harcamalarının sınıflandırılması adına bu zamana kadar yapılmış en kapsamlı çalışma, NATO, BM ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından ortak hazırlanan yukarıdaki çalışmadır (Brzoska, 1995: 46-49).

Tablo-2’de savunma harcamaları detaylı olarak kategorize edilmiştir. NATO, IMF ve BM’nin savunma harcamaları denince neyi kastettikleri bu tabloya bakıldığında anlaşılabilir. Tablo genelinde altı kategoriden bahsedilmektedir. Bunlar; savunma güç ve destekçilerine yapılan harcamalar, savunma ve stratejik amaçlı diğer harcamalar, önceki askerî güçlere ve faaliyetlere yapılan harcamalar, diğer güvenlik güçlerine yapılan harcamalar, diğer hesaplardaki harcamalar ve gelecek harcamalar için yükümlülüklerdir.

Savunma güç ve destekçilerine yapılan harcamalar konusunda bu kuruluşlar arasında bir uyumdan bahsedilebilir. Dikkat çeken bir nokta da önceki askerî güçlere ve faaliyetlere yapılan harcamaların, savunma harcamaları kapsamına dâhil edilmemesi konusunda da bir uyum söz konusudur. Diğer güçlere yapılan harcamalarda ise, askerî faaliyetler için eğitilip, donatıldığı ve mevcut olduğu hükmü verildiği zaman savunma harcamalarına dâhil edileceği şartı yine bütün kuruluşlar tarafından kabul edilmektedir.

Uluslararası bağlamda, savunma harcamaları kategorilerinin doğru tanımlanması, uluslararası güvenlik politikaları üzerindeki yorumların isabetli yapılabilmesi bakımından değerlidir. Savunma harcamaları için NATO, BM ve SIPRI gibi uluslararası kurumlar, uluslararası karşılaştırmalarda NATO’nun tanımından istifade etmektedirler (Goldstone, 2005: 7).

2. SAVUNMA HARCAMALARINI GEREKTİREN SEBEPLER

Geçmişten günümüze kadar, devletlerin egemenlikleri ile savunma hizmeti arasında bağımlı ve tamamlayıcı bir münasebetten bahsedilebilir. Devletlerin ömrünün uzaması, asgari düzeyde de olsa bir savunma

harcamasının yapılmasını gerektirir. Son zamanlarda iyice acımasızlaşan uluslararası arena, ülkeleri dış güvenlik hususunda daha temkinli ve uyanık olmaya itmektedir. Bu durum, ülkelerin kendi huzurlarını sağlamak için güvenlik ihtiyacı nispetinde savunma harcaması yapmalarına neden olmaktadır (Giray, 2004: 187-188).

Tüm ekonomik kısıtlamalara rağmen devletler, gelirlerinin önemli bir bölümünü “olmazsa olmaz” olarak addettikleri savunma harcamalarına aktarmaktadır. Savunma hizmeti için ne kadar harcama yapılacağına dair net rakamlar ortaya koymak mümkün değildir (Canbay, 2010: 22). Ancak savunma harcamalarının miktarını belirlemede etkili olan çeşitli faktörler mevcuttur. Bu faktörler (Giray, 2004: 187-188; Özmucur, 1996: 15);

- Millî gelir ve bütçeyle alakalı kısıtlamalar,
- Tarihsel bağlantılar ve jeopolitik durum,
- Devletin siyasal rejimi,
- Devlete yönelik saldırı ihtimalinin varlığı,
- Devletlerin katıldığı uluslararası örgütler (Erdem, 2008: 78)

şeklinde sıralanabilir.

Anlaşılabacağı üzere devletlerin savunmaya yatırım yapmalarına sebep olan birçok faktör mevcuttur. Savunma harcamaları düzeyinin genel olarak askerî, siyasî, coğrafi ve ekonomik boyutlara göre ve ülkeden ülkeye çeşitlilik gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu bölümde bu faktörlerden bahsedilecektir.

a. Millî Gelir Düzeyi ve Bütçeyle Alakalı Kısıtlamalar

Millî gelir düzeyinin savunma harcamalarını etkileyen faktörler arasındaki yeri önem arz etmektedir. Harcama seviyesinin, gelişmiş ülkelerde ekonomik değişkenlere bağlı değilken, gelişmekte olan ülkelerde ise millî gelir ve dağılımıyla doğrudan ilintili olduğu analizine ulaşılmıştır (Akgül, 1986: 19). Millî geliri yüksek ülkelerin savunma harcamalarına bakıldığında, gelir seviyesi ile savunma harcamaları arasında yüksek pozitif bir ilişki kolaylıkla görülebilir (Sköns, 2005: 4).

Toplam üretimlerini artıran ülkelerin savunma harcamalarını artırırken, üretimlerini düşüren ülkelerin ise savunma harcamalarını kısıttığı bir gerçektir (Saka, 2007: 17). Yüksek millî gelir, savunma harcamalarını artıran bir faktör olmasına rağmen, aynı zamanda yapısal değişikliklere ve eşitsizliklere ön ayak olabilir. Bu durum ülke içerisindeki kontrolü sağlamak için yeni tedbirler almayı ve dolayısıyla savunma harcamalarını artırmayı zorunlu kılabilir (Dunne, 2000: 9).

Savunma harcamalarının, siyasî ve askerî etkiye rağmen en başat ve kritik belirleyicileri bütçe, finans ve kaynak sınırlamalarıdır (Değer ve Sen, 1995: 278).

b. Tarihsel Bağlantılar ve Jeopolitik Durum

Ülkelerin tarihsel bağlantıları ve jeopolitik durumları savunma harcamalarını etkileyen diğer bir faktördür. Tarihi ve jeopolitik konumu dolayısıyla Türkiye, savunma harcamalarına çok büyük değer atfetmektedir (Bakış vd., 2008: 82). Türk Silahlı Kuvvetleri, personel sayısı bakımından NATO üyesi ülkeler içerisinde ABD'nin arkasında ikinci sırada yer almaktadır (NATO Press Release [web], 2014).

Jeopolitik konumu nedeniyle ön plana çıkan bir bölge olan Orta Doğu'da, savunma harcamalarına ayrılan pay, kamu harcamaları içinde en önemli harcama grubudur. 2000 yılında yaklaşık 81 milyar dolar iken 2005 yılında 100 milyar dolar olan savunma harcamaları, 2010 yılında 120 milyar dolar ve 2013 yılında ise 142 milyar dolara çıkarak bu bölgenin jeopolitik öneminin ne kadar yüksek olduğunu gözler önüne sermektedir (SIPRI [web], 2013). Buradan çıkarılacak sonuç, Orta Doğu'da stratejik bir konuma sahip olan ülkeler, sadece güvenlik odaklı değil, özellikle konumları gereği savunma harcamalarını artırmak durumunda kalabilmektedir (Doruk, 2008: 27).

c. Devletin Siyasal Rejimi

Askerî rejimin iktidarda olduğu devletlerin, sivil iktidarlara oranla savunma harcamalarına daha çok önem verdiği söylenebilir. Hatta sivil iktidar ile asker arasındaki ilişki ne kadar kuvvetli ise savunma harcamalarının bütçe

içindeki payında o derece yükselme beklemek olağandır (Looney, 1994: 222-227; Özmucur, 1996: 15).

Bilinenin tam tersine, askerî rejimlerin sivil rejimlere nispeten daha az savunma harcaması yaptığını ileri süren bir çalışma da mevcuttur. Bu çalışmada, israf konusunda askerlerin sivillere oranla daha hassas davrandıkları şeklinde izah edilmektedir. Bununla birlikte totaliter rejimlerin, demokratik rejimlerden daha fazla seviyede savunmaya yatırımda bulundukları da yine aynı çalışmada ortaya konmuştur (Gökhunar ve Yanıkkaya, 2004: 167-168).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savunma harcamaları dünya genelinde pozitif bir ivme kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde, devletlerin sahip olduğu siyasal rejim ve ideolojileri sonucunda, silahlanma konusunda büyük bir artış yaşanmış ve bu durum savunma harcamalarına ayrılan payı yükseltmiştir. 1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise, dünya genelinde savunma harcamalarında dikkat çeken bir düşme yaşanmıştır. Harcamalardaki bu azalma, tehdit algısına farklı bir boyuttan bakmayı ve küresel ekonomik rekabet ortamını sağlayarak devletlerin daha çok ekonomik boyuta yönelmelerine neden olmuştur. Nitekim ABD bütçesinde ve personel sayısında %35 oranında bir düşüş meydana gelmiştir (Conetta, 2002). Ancak NATO üyesi ülkelerde, savunma harcamaları 1994'ten itibaren artma eğilimi göstermiştir.

d. Komşu Ülkelerin Savunmaya Ayırdığı Kaynak Miktarı

Savunma harcamasını artıran ülkelere komşu olma durumunda kalındığında, savunma harcamalarını artırmaktan başka bir çare kalmayacaktır. Çünkü komşu ülkelerin bu hareket tarzı, günümüz dünyasında bir tehdit olarak algılanmaktadır (Erdem, 2009: 77-78). Bu algı neticesinde silahlanma yarışı baş göstermektedir. Bir ülkenin silahlanmasının, diğer ülkelerin silahlanmasını tetiklemesi sonucunda, hızlı bir şekilde donanım artırma reaksiyonu olarak ifade edilen silahlanma yarışı, komşu ülkelerin savunma harcamalarında bariz bir yükseliş meydana getirir (Dunne ve Üye, 2009: 7). Hatta savaş ve savaş tehdidi dönemlerinde savunma harcamaları üzerinde çarpan etkisi yapar (Collier ve Hoeffler, 2002: 13).

Hiçbir devlet yapmış olduğu ileri teknoloji ürünü savunma sistemlerini diğer bir devletle paylaşmak istemez. Ancak yeni bir sistem geliştirdiğinde, eskisini satarak savunma harcamalarına güç katar. Bir devletin diğerlerine karşı üstün olması, henüz kimse tarafından icat edilmemiş savunma sistemlerinin keşfedilmesini gerektirir. Bu sistemlerin savunma harcamalarına ilave bir yük getireceği kaçınılmaz bir gerçektir (Şimşek, 1989: 149).

e. Devlete Yönelik Saldırı İhtimali

Savunma harcamalarının düzeyini belirleyen çok farklı etkenler sayılmakla birlikte önemli bir faktör olarak savaş riski ve gerçek savaş hali karşımıza çıkmaktadır (Gökhunar ve Yanıkkaya, 2004: 163). Savunma harcamalarının artış gösterdiği zaman dilimleri, savaşların yeryüzünde görünmeye başladığı tarihlere rastlamaktadır. Bu harcamalarının özünde tehdit algılamaları yer almaktadır (Öztürk, 2011: 12).

Günümüzde tehdit tanımlamalarının, 11 Eylül saldırıları sonrasında yeniden şekillenmesi neticesinde, devletler gözünü terörizme açmış ve asimetrik tehditlere karşı önlem alınması gerektiğine kanaat getirmiştir. BM tarafından düzenlenen bir oturumda günümüzün tehdit algılamaları olarak şu konular değerlendirilmiştir: Mali ve toplumsal tehditler (düşük yaşam standartları, tüm insanlığı ilgilendiren kolayca yayılabilen hastalıklar ve çevreye gerekli önemin verilmemesi vb.), uluslararası anlaşmazlıklar, devletlerin kendi içerisinde yaşadığı iç problemler (iç karışıklıklar, kalkışma ve soykırım gibi), kimyasal, biyolojik, nükleer ve radyolojik (KBRN) silahlar, global terörizm faaliyetleri ve uluslararası organize suçlar (Topçu, 2010: 79). Bu tehdit boyutları, SIPRI uzmanlarından Sköns (2005: 8) tarafından da savunma harcamalarını artıran faktörler olarak görülmektedir.

Diğer ülkelerle ilişkilerde yaşanan sorunlar her zaman bir savaş riskini beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak savunma harcamalarında bir artış gözlemlenmektedir. Geçmişte Türkiye ile Yunanistan, bugün ise Türkiye ile Suriye ve hâlihazırda Hindistan ile Pakistan arasındaki savaş riski bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Canbay, 2010: 24).

Hindistan'ın 2000, 2005, 2010 ve 2013 yılları için savunma harcamaları incelendiğinde sırasıyla 27.653 milyon dolar, 36.054 milyon dolar, 49.159 milyon dolar ve 49.091 milyon dolar şeklinde bir artış söz konusu olduğu görülmektedir. Komşusu Pakistan'ın savunma harcamaları ise 4.802 milyon dolar, 6.397 milyon dolar, 6.597 milyon dolar ve 7.637 milyon dolar olarak bir yükseliş izlemektedir (SIPRI [web], 2013).

f. Devletlerin Katıldığı Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütlere üye olmak bazı sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Üye devletlerin askerî yapılarının, örgütün standartlarına ve donanımına ayak uydurması için savunma harcamalarını artırması şarttır. Örneğin Türkiye, NATO'ya üye olduğu tarihten beri savunma harcamaları önemli ölçüde etkilenmiştir (DPT, 2007: 58-59).

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda millî gelirin %36'sını savunma sanayine ayıran Türkiye, NATO'ya girdikten sonra askerî yardımların gelmesi sonucunda savunma sanayini geliştirme konusunda muazzam bir tembelliğe düşmüştür. Bu süreç ABD'nin silah ambargosu uyguladığı 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına kadar bu şekilde devam etmiştir. Bu durumdan ders çıkaran Türkiye, savunma tedarikinde hazır alımın yerine ulusal savunma sanayini kurma girişiminde bulunmuştur (Ziylan, 2000: 14).

Sovyetlerin çökmesinden sonra, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarında görülen bariz düşüşe rağmen Türkiye, NATO'nun savunma yaklaşımlarından vazgeçerek kendi ihtiyaçlarına cevap verecek bir savunma sanayi yaklaşımını uygulamaya çalışmıştır (TOBB, 2008: 3).

Günümüzde NATO, savunma harcamaları konusunda özellikle Avrupa'daki düşüşe dikkat çekmektedir. 2014 yılı NATO zirvesinde, üyelerin savunma harcamalarını, gelecek on yıl boyunca GSYİH'deki payı %2 olacak şekilde artırmaları kararı alınmıştır (Stoltenberg [web], 2015). Bu kararın, savunma harcamalarına çok az bir bütçe ayıran ülkeler için ekonomik boyutta problem yaratacağı değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, yukarıda belirtildiği gibi, yazında savunma harcamalarını etkileyen çok sayıda faktör vardır. Bu faktörlerin savunma harcamalarıyla ilişkisi olduğu gibi, aynı zamanda kültürel değerlerle de bağlantısı mevcuttur. Ancak toplumların karakterini belirleyen kültürel değerlerin savunma harcamalarıyla ilişkisine yönelik, bu zamana kadar dolaylı atıfların dışında önemli bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Eğer savunma harcamalarına etki eden faktörlerle kültürel değerler arasındaki ilişki ortaya çıkarılmışsa, kültürel değerler ile savunma harcamaları arasındaki ilişki de gün yüzüne çıkarılmaya muhtaçtır. Literatür taraması esnasında bu eksiklik tespit edildiğinden, bu çalışmada bu iki değişken arasındaki bağlantı incelenmiştir. Araştırma konusunun ilk değişkeni olan NATO üyesi ülkelerin 1994-2013 yılları arasındaki savunma harcamaları ve buna dair yorumlar aşağıda sunulmuştur.

3. NATO ÜYESİ ÜLKELERİN SAVUNMA HARCAMALARI

NATO, 28 üye devletten oluşan ve en önemli hedefi üyelerinin özgürlük ve güvenliklerini temin etmek olan politik ve askerî bir birlikteliktir. Politik anlamda, güven ortamını sağlamak ve uzun dönemde çatışmayı önlemek için, demokratik değerleri yükseltmek, savunma ve güvenlik konularında dayanışma ve işbirliğini cesaretlendirmek gibi görevleri üstlenmiştir. Askerî anlamda ise, anlaşmazlık durumlarında barışçıl çözümlerin (diplomatik girişimlerin) yetersiz kalması halinde, askerî gücünü kriz yönetim operasyonlarında kullanabilecek kapasiteyi taşımaktadır (NATO [web], 2015).

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere SIPRI kuruluşunun savunma harcamaları göstergeleri, NATO'nun tanımını esas almaktadır (Şenesen, 2002: 67). Bu çalışmada, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları ile kültürel değerleri arasındaki bağlantı inceleneceğinden dolayı öncelikle, üye ülkelerin NATO'ya üye oldukları tarihten itibaren savunma harcamalarını en doğru bir şekilde kullanıcıların istifadesine sunan ve yine NATO'nun resmi sitesinin de araştırmacıları yönlendirdiği SIPRI kuruluşunun verdiği son bilgilerden derlenerek Tablo-3 oluşturulmuştur. Bu tablo, 1994-2013 yılları arasındaki savunma harcamalarını yansıtmaktadır.

Tablo-3: NATO Üyesi Ülkelerin Son 20 Yıllık (1994-2013) Savunma Harcamaları (Milyon \$)

Ülkeler/Yıllar		1994-1998	1998-2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	ABD	400.405	424.975	553.441	579.831	588.837	604.292	649.003	701.048	720.282	711.338	711.338	618.681
2	Fransa	64.454	62.690	66.526	65.123	65.470	65.691	65.037	69.426	66.251	64.633	63.736	62.272
3	İngiltere	48.297	50.983	57.669	58.154	58.527	60.375	63.070	64.297	62.942	60.284	57.717	56.231
4	Almanya	52.143	50.327	47.851	47.102	46.015	46.060	47.382	49.046	49.583	48.164	49.312	49.297
5	İtalya	36.097	42.634	44.011	42.342	40.976	39.736	41.160	40.002	38.876	38.149	35.436	32.663
6	Kanada	16.377	16.040	17.062	17.811	18.640	20.322	21.900	22.900	20.684	20.474	20.257	18.704
7	Türkiye	17.438	19.965	16.689	15.799	16.511	15.924	16.142	17.276	16.955	17.181	17.832	18.682
8	İspanya	13.660	14.486	15.230	15.339	17.932	18.527	18.584	17.820	15.977	13.990	14.700	12.822
9	Hollanda	11.327	11.563	11.802	11.821	12.375	12.541	12.325	12.590	12.061	11.654	11.192	10.258
10	Polonya	6.007	6.603	7.234	7.733	8.235	9.309	8.452	8.912	9.326	9.455	9.538	9.431
11	Norveç	5.691	6.143	6.764	6.365	6.352	6.757	6.794	7.210	7.099	7.232	7.363	7.398
12	Yunanistan	7.130	8.453	8.114	8.774	9.122	9.115	10.133	11.527	8.859	7.132	6.310	6.177
13	Belçika	6.167	5.904	5.620	5.415	5.373	5.798	6.321	5.953	5.702	5.502	5.441	5.287
14	Portekiz	4.076	4.491	4.813	5.102	4.957	4.744	4.762	5.205	5.294	4.866	4.359	4.842

Tablo-3'ün devamı		1994-1998	1998-2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
15	Danimarka	4.641	4.680	4.640	4.422	4.835	4.663	4.843	4.553	4.847	4.518	4.659	4.614
16	Romanya	2.632	2.300	2.549	2.667	2.779	2.665	2.937	2.498	2.300	2.380	2.566	2.548
17	Çek Cum.	2.897	3.355	3.541	3.872	3.576	3.449	2.941	3.027	2.748	2.474	2.379	2.259
18	Macaristan	1.729	2.127	2.162	2.141	1.919	1.955	1.817	1.619	1.452	1.472	1.401	1.245
19	Slovakya	1.625	1.260	1.303	1.412	1.432	1.440	1.474	1.410	1.233	1.061	1.061	988
20	Hırvatistan	3.115	1.422	1.016	1.060	1.071	1.103	1.266	1.153	1.069	1.106	1.011	959
21	Bulgaristan	854	1.052	1.097	1.122	1.113	1.293	1.083	1.029	978	829	849	841
22	Slovenya	510	537	662	675	773	778	823	829	825	666	573	544
23	Estonya	105	225	317	395	444	538	519	470	366	389	455	467
24	Litvanya	161	333	418	456	504	550	567	428	357	345	345	357
25	Letonya	99	224	382	444	559	609	597	379	287	297	281	307
26	Lüksemburg	216	277	311	314	308	319	294	293	360	307	316	306
27	Arnavutluk	100	98	126	130	160	198	233	251	202	197	193	168
28	İzlanda ⁶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

⁶ İzlanda'nın hâlihazırda bir ordusu bulunmadığından dolayı bütçesinden savunma harcamasına pay ayırmamaktadır.

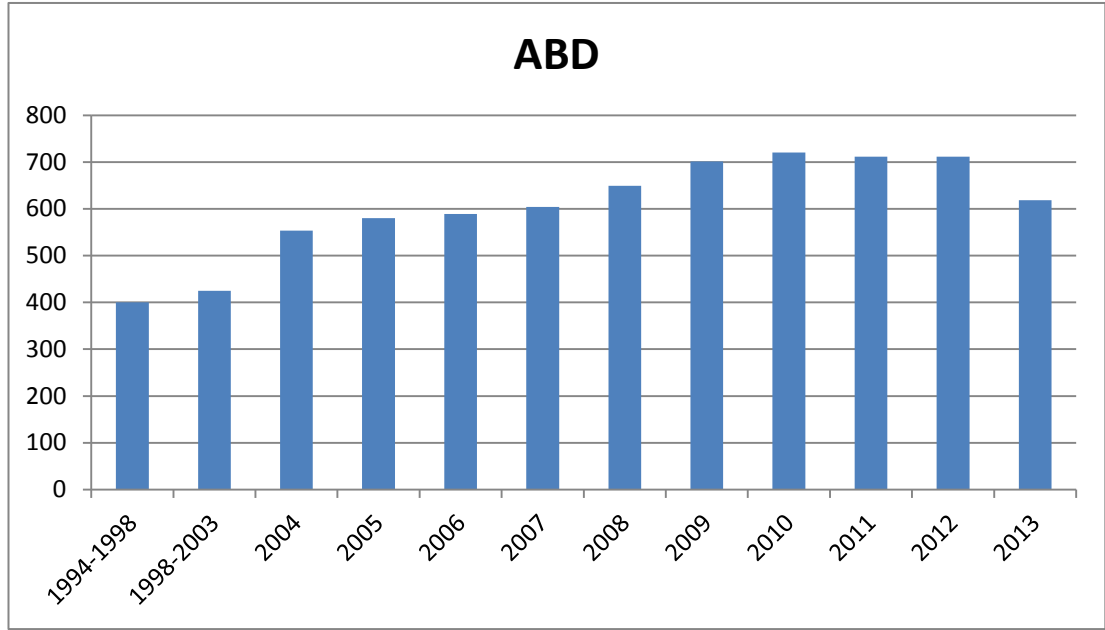
Tablo-3'te, NATO üyesi ülkeler arasında ABD'yi müteakiben sırasıyla Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Kanada, Türkiye, İspanya, Hollanda ve Polonya'nın takip ettiği görülmektedir. ABD'nin savunma harcamalarının diğer tüm NATO üyesi ülkelerin toplam harcamalarından daha yüksek bir orana ulaştığı gözlenmektedir. ABD ile ABD'nin haricindeki NATO (Avrupa) üyelerinin toplamının arasında son on yıldan beri çoğunlukla yarı yarıya fark gözükmemektedir. SIPRI'nin 2013 verilerine göre, NATO üyesi ülkelerin toplam savunma harcamalarının % 66,6'sını ABD yapmaktadır.

Slovakya, Hırvatistan, Bulgaristan, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya, Lüksemburg ve Arnavutluk'un savunma harcamalarının da çok düşük olduğu ve listenin de sonlarında yer aldıkları görülmektedir. Yine aynı şekilde İzlanda'nın ordusu mevcut olmadığından dolayı bütçesinden savunma harcamalarına hiçbir pay ayırmadığı belirtilmektedir.

Tablo-3'teki yirmi yıllık dönemde; ABD, Kanada, Türkiye, Polonya ve Norveç gibi ülkelerin savunma harcamalarının devamlı yükselen bir grafik izlediği görülmektedir. Buna karşın; Fransa, Almanya, Belçika, Danimarka, Romanya ve Lüksemburg gibi ülkelerin ise savunma harcamalarını sabit tuttuklarına şahit olunmaktadır. Geri kalan NATO ülkelerinin savunma harcamalarında ise yıldan yıla iniş ve çıkışlar yaşanmaktadır. Ancak bu tablonun önümüzdeki on yılda büyük oranda değişeceği değerlendirilmektedir. Çünkü 2014 yılı NATO zirvesinde alınan karar doğrultusunda, özellikle NATO'nun Avrupa kısmının savunma harcamalarındaki düşüşe son vermek için, GSYİH paylarının %2 oranında artırılması istenerek savunma harcamalarının yeniden artırılması planlanmaktadır.

Grafik-1'de, ABD'nin son yirmi yıllık savunma harcaması eğilimi sunulmuştur. Bu grafikte; 1994 yılından 2010 yılına kadar ABD'nin savunma harcamalarında bir artışın olduğu izlenmektedir. 2010 ve 2012 yılları arasında 700 milyar dolar olan savunma harcaması, günümüze kadar yapılan savunma harcamalarının zirve yaptığı noktayı göstermektedir. 2013 yılında 100 milyar dolarlık keskin bir düşüşle 600 milyar dolar seviyesine düşmüştür.

Grafik- 1: ABD'nin Son 20 Yıllık Savunma Harcaması Eğilimi (Milyar \$)

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

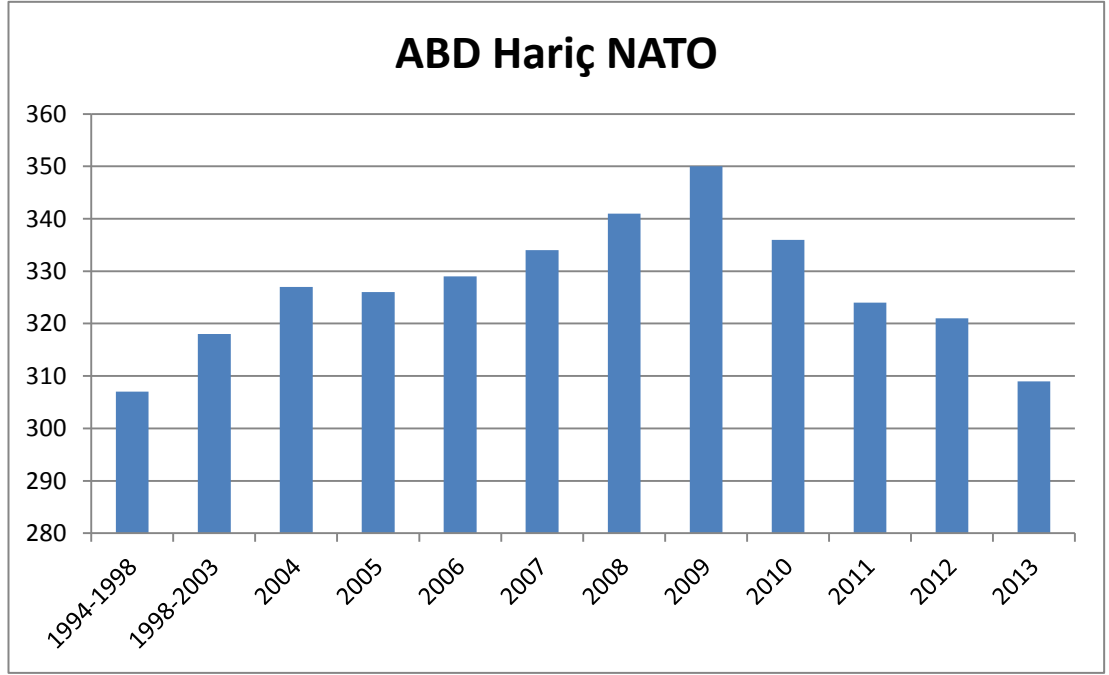
ABD'nin 11 Eylül 2001'deki terör saldırısının ardından savunma harcamalarını büyük ölçüde artırdığı görülmektedir. 2010 yılında zirve yaptıktan sonra düşen harcama seviyesi halen 2001 seviyesinden %45 daha fazladır (Froomkin [web], 2015).

2001 saldırıları sonrasında, ABD yönetiminin Irak ve Afganistan'a özgürlük götürmek adına düzenledikleri operasyonların maliyetinin Amerikan ekonomisinde büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Savunma harcamalarında bu tarihten 2013 yılına kadar düzenli bir artışın varlığı söz konusudur.

2010 yılının Şubat ayında yayınlanan ABD Savunma Bakanlığı'nın basın açıklamasına göre; 2011 yılından itibaren sonraki dört yıllık harcama planında, denizaşırı operasyonlar (özellikle Afganistan ve Irak) için bütçe ayrıldığından bahsedilmektedir (U.S. Department of Defense [web], 2010).

ABD'nin savunma harcaması yukarıdaki gibi bir grafik izlerken, ABD haricindeki NATO ülkelerinin harcama eğilimi farklılık arz etmektedir. Grafik-2'de, ABD haricindeki NATO üyesi ülkelerin toplamının savunma harcamalarının son yirmi yıllık (1994-2013) eğilimi sunulmuştur.

Grafik- 2: ABD Haricindeki Tüm NATO Ülkeleri Toplamının Son 20 Yıllık (1994-2013) Savunma Harcaması Eğilimi (Milyar \$)

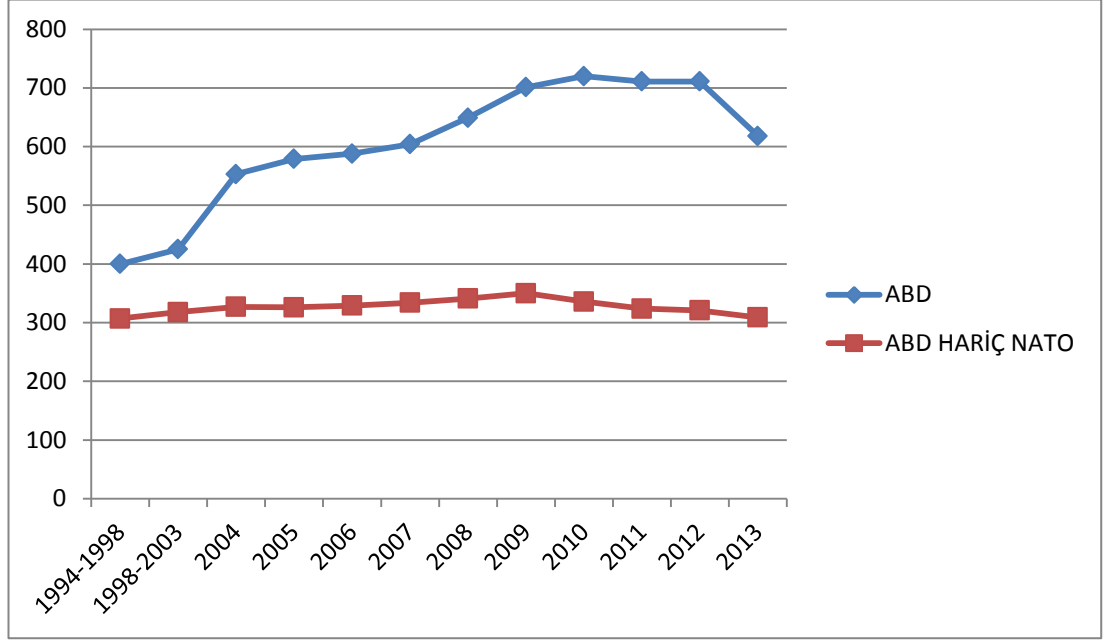
Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafik-2'de; NATO'nun Avrupa kısmının, 1994'ten 2009 yılına kadar olan savunma harcamalarında sürekli bir artış görülmektedir. 2009 yılında 350 milyar dolarlık pay ile zirveye çıkan savunma harcamaları, sonraki dört yılda sırasıyla 336 milyar, 324 milyar, 321 milyar ve son olarak da 2013 yılında 309 milyar dolar olacak şekilde bütçeden pay almıştır.

Gelecek on yıl içerisinde, NATO'nun gittikçe artan bir ekonomik tasarruf içerisine gireceği ve savunma bütçesini azaltacağı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. NATO'nun savunma harcamalarının Avrupa'daki kısmının % 80'ini oluşturan İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Hollanda ve Polonya gibi ülkeler, savunma bütçelerinden kısımaya başlamışlardır. Bu ülkelerdeki göze çarpan en büyük değişiklik, silahlı kuvvetlerini azımsanmayacak ölçüde küçültme çabasına girmeleridir (Larrabee vd. [web], 2012).

Grafik-3'te ise ABD ile ABD hariç NATO ülkeleri toplamının savunma harcamalarının karşılaştırılması sunulmuştur.

Grafik- 3: ABD ile ABD Haricindeki NATO Ülkelerinin Son 20 Yıllık (1994-2013) Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması (Milyar \$)

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafik-3'te; özellikle 2005 yılından itibaren ABD'nin kendisi haricindeki tüm NATO üyesi ülkelerin toplam savunma harcamalarının iki katına çıktığı görülmektedir. NATO içerisindeki savunma harcamalarında ABD'nin payının çok yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Aradaki farkın artmasının sebebi, ABD'nin savunma harcamalarını artırırken, NATO'nun Avrupa kısmının ise büyük oranda tasarruf uygulamasından ileri gelmektedir.

ABD'nin, NATO'nun Avrupa kısmının savunma harcamalarını kısmasına yönelik tavrından rahatsız olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim 2014 yılı NATO zirvesinde alınan, savunma harcamalarına GSYİH'dan %2'lik pay ayrılması kararı da ABD'nin memnuniyetsizliğini doğrulamaktadır. Ancak gelecek yıllar için alınan bu kararın, ne kadar uygulanabileceğine dair şimdiden öngörüle bulunmak zor görülmektedir. O nedenle bu çalışmada, 1990-2013 yılları arasında NATO ülkelerinin GSYİH'dan savunma harcamalarına ne kadar pay ayırdıkları incelenecektir. Tablo-4'te, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki payı sunulmuştur.

Tablo-4: NATO Üyesi Ülkelerin 1990-2013 Yılları Arasındaki Savunma Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%)

Ülkeler/Yıllar		1990 - 1994	1995 – 1999	2000 - 2004	2005 - 2009	2009	2010	2011	2012	2013
1	ABD	4.5	3.2	3.3	4.4	5.3	5.3	4.8	4.5	4.4
2	İngiltere	3.6	2.6	2.3	2.5	2.6	2.6	2.6	2.3	2.4
3	Yunanistan	3.9	4.1	3.2	2.9	3.2	2.7	2.4	2.3	2.3
4	Estonya	#	#	#	1.6	1.8	1.7	1.7	2.0	2.0
5	Fransa	3.3	2.9	2.5	2.3	2.1	2.0	1.9	1.9	1.9
6	Türkiye	2.8	3.2	3.2	2.0	2.1	1.9	1.8	1.8	1.8
7	Polonya	#	#	1.8	1.8	1.7	1.8	1.8	1.8	1.8
8	Portekiz	2.3	2.1	1.6	1.5	1.6	1.5	1.5	1.4	1.5
9	Hırvatistan	#	#	#	#	1.6	1.6	1.6	1.5	1.5
10	Danimarka	1.9	1.7	1.5	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4
11	Arnavutluk	#	#	#	#	1.5	1.6	1.5	1.5	1.4
12	Bulgaristan	#	#	#	2.2	1.9	1.7	1.4	1.4	1.4
13	Norveç	2.8	2.2	1.9	1.5	1.6	1.5	1.5	1.4	1.4
14	Romanya	#	#	#	1.6	1.4	1.3	1.3	1.2	1.4

Tablo-4'ün devamı		1990 - 1994	1995 – 1999	2000 - 2004	2005 - 2009	2009	2010	2011	2012	2013
15	Hollanda	2.3	1.8	1.5	1.5	1.5	1.4	1.4	1.3	1.3
16	Almanya	2.1	1.6	1.4	1.3	1.4	1.4	1.3	1.4	1.3
17	İtalya	2.0	1.9	2.0	1.6	1.4	1.4	1.4	1.3	1.2
18	Çek Cumhuriyeti	#	#	1.9	1.5	1.6	1.3	1.1	1.1	1.1
19	Slovenya	#	#	#	1.5	1.6	1.6	1.3	1.2	1.1
20	Belçika	1.9	1.5	1.3	1.1	1.2	1.1	1.1	1.1	1.0
21	Slovakya	#	#	#	1.6	1.5	1.3	1.1	1.1	1.0
22	Kanada	1.8	1.3	1.1	1.2	1.4	1.2	1.2	1.1	1.0
23	İspanya	1.6	1.3	1.2	1.2	1.2	1.1	1.0	1.1	0,9
24	Macaristan	#	#	1.7	1.3	1.2	1.1	1.1	1.1	0.9
25	Letonya	#	#	#	1.4	1.2	1.0	1.0	0.9	0.9
26	Litvanya	#	#	#	1.1	1.1	0.9	0.8	0.8	0.8
27	Lüksemburg	0.7	0.7	0.7	0.5	0.4	0.5	0.4	0.4	0.4
28	İzlanda	#	#	#	#	#	#	#	#	#

Kaynak: (NATO Press Release [web], 2014)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına ayırdıkları payın GSYİH içindeki oranına bakıldığında sıralamanın değiştiği dikkat çekmektedir.

Tablo-4'e göre; 2013 yılında ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki oranı % 0.4 ile % 4.4 arasında seyretmektedir. GSYİH'dan en büyük payı alan ülkenin % 4.4 ile ABD olduğu görülmektedir. Müteakiben İngiltere, Yunanistan, Estonya, Fransa, Türkiye, Polonya, Portekiz, Hırvatistan ve Danimarka gelmektedir.

İspanya, Macaristan, Letonya ve Litvanya'nın savunma harcamaları %1'in altındadır. Lüksemburg ise % 0.4 ile en düşük orana sahiptir. Ülkelerin GSYİH'larının yıldan yıla yükselmesi sebebiyle, savunma harcamaları artarken GSYİH içindeki oranı da buna bağlı olarak azalmaktadır. Yine tablo incelendiğinde, NATO üyesi ülkelerin GSYİH'dan savunma harcamalarına verdikleri payın seviyesinin yıllar geçtikçe düştüğü de dikkatlerden kaçmamaktadır.

NATO'nun 2013 yılındaki raporuna göre; ABD, son yıllarda NATO'nun savunma harcamalarını büyük oranda omuzlamaktadır. ABD'nin, NATO ortaklarının savunma harcamaları arasındaki payı, 2007 yılında %68 iken 2013'te bu rakam %73'e çıkmıştır. Bundan dolayı NATO liderleri, diğer üyelerin savunma harcamalarının GSYİH'daki payını %2'ye çıkarmalarını istemiştir. Ancak bu eşiği sadece İngiltere, Estonya ve Yunanistan geçebilmiştir. Fransa, Türkiye ve Polonya ise bu eşiğe çok yaklaşmıştır. Geri kalan ülkelerin ise bu seviyeye ulaşmalarının kendilerini zora sokacağı değerlendirilmektedir (Londono [web], 2014).

Bu bölümde; savunma harcamalarının tanımı ve sınıflandırılması yapılmıştır. Savunma harcamalarını etkileyen faktörlerden; millî gelir ve bütçeyle alakalı kısıtlamalar, tarihsel bağlantılar ve jeopolitik durum, devletin siyasal rejimi, devlete yönelik saldırı ihtimalinin varlığı ve devletlerin katıldığı uluslararası örgütler gibi değişkenlerin, savunma harcamalarıyla ilişkisi üzerinde durulmuştur. NATO üyesi ülkelerin, özellikle 1994-2013 yılları arasını kapsayan döneme ait savunma harcamaları eğilimi incelenmiştir.

ABD'nin ve ABD haricindeki NATO ülkelerinin tamamının harcamaları arasındaki eğilim farklılığına dikkat çekilmiştir. ABD savunma harcamalarını artırırken, geri kalan NATO üyelerinin ise tasarrufa gittiği gözlenmiştir.

Savunma harcamalarına etki eden faktörlerden bahsedilirken, bunların sadece savunma harcamaları ile ilişkili olduğu düşünülmemiştir. Çünkü savunma harcamalarını doğrudan etkileyen bu değişkenlerin, kültürel değerlerle de bağlantısının olduğuna dair birçok çalışmaya ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOFSTEDE KÜLTÜREL DEĞER MODELİ

Bu bölüm, savunma harcamalarından sonra araştırmanın diğer önemli değişkeni olan Hofstede kültürel değer modelinin açıklanmasına yönelik hazırlanmıştır. Bu kapsamda, öncelikle değer kavramından neyin anlaşılması gerektiği ve değerlerin niteliklerinden bahsedilecektir. Sonrasında ise, bu alandaki tüm değer modelleri arasından Hofstede'nin modelinin tercih edilme sebebine vurgu yapılacaktır. Müteakiben analizlerde kullanılacak olan Hofstede'nin kültürel değer boyutlarının tanımlarının yapılması ve NATO ülkeleri üzerindeki yansımaları üzerinde durulacaktır.

1. DEĞERLER TANIMI

Değerler, gündelik hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Toplumun uyması gereken normların oluşmasında değerlerin payı yüksektir. Toplumsal kurallar ile değerler arasında mutlak bir etkileşimin varlığı inkâr edilemez (Özkalp, 2003: 64).

Toplumsal birlikteliği tesis ederken en etkin unsurlardan biri olan değerler, bireylerin zihinlerinde, hal, hareket ve tavırlarında bir kıtas olarak yerini almaktadır (Tolan, 1983: 233). Yine aynı şekilde, değerler toplumsal ilişkilerin oluşmasında ve devamlılık kazanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında değerler, bireylerin, milletlerin ve kültürel farklılıkların yapısını ortaya çıkarma noktasında tüm araştırmacılara yardımcı olmaktadır (Avcı, 2007: 21).

Değerlerin tanımı hususunda, tüm akademik çalışmalar incelendiğinde değere farklı pencerelerden bakılarak tanımlamalar yapıldığı dikkat çekmektedir. Ancak en çok yer verilen tanımlardan birine göre değerler, istenilen, bireylerin yaşamlarına rehberlik yapan, değişik önem seviyelerine sahip, durumlar üstü hedeflerdir (Mehmedoğlu, 2007: 799).

Değer kavramı, psikoloji, sosyoloji, felsefe, ilahiyat gibi çeşitli disiplinlerde sağlam bir zemine sahip bir olgudur (Hofstede, 1984: 18-19;

Avacı, 2007: 4). Bu kavrama her bir bilim dalında değişik manalar atfedilmektedir (Marshall, 2005: 133). Ancak esas olarak anlamını felsefeden aldığı ileri sürülmektedir (Özensel, 2003: 218).

Farklı bir tanım olarak, hususiyetle etik davranış açısından değer, bireylerin kendileri dışındaki insanların sahip olduğu özelliklerini, amaçlarını ve tavırlarını yorumlarken kullandığı bir ölçme mekanizmasıdır (Güngör, 2010: 28).

Psikolojik açıdan değer tanımı ise, gerek bireyin kendi yaşam hedefleri gerekse başka bireylerin de yaşamının hedefi olmasını istediği hallerdir (Güngör, 2010: 84). Kişilerin başta kendilerini ve sonrasında diğer insanları tanımlayabilmek, nasıl davranacağına karar vermek ve bu davranışlarını meşru hale getirmek için başvurdukları bir kılavuzdur (Schwartz, 1992:1).

Sosyolojik açıdan ise değer şu şekilde ifade edilmektedir (Kızılcılık ve Erjem,1992: 372):

“Bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlardır.”

Bir başka yaklaşıma göre; değerler, bireylere yaşamları boyunca kılavuzluk yaparak ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzene sokarak, toplumsal hayatı yaşanabilir bir hale getirmektedir (Yazıcı, 2013: 1001). Bir yandan bir toplumun diğerlerinden farklı olduğunu gösterip bunun farkına varılmasını sağlarken diğer yandan da toplumun kendi içinde veya diğer toplumlarla kaynaşmasına imkân vermektedir (Avacı, 2007: 21). Aynı zamanda değerler, bir toplumun ve kültürünün anlamlı ve önemli olduğunu gösteren bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır (Fichter, 2006: 167).

Değerler konusunda dünyanın birçok ülkesini içine alan geniş katılımlı araştırmaları bulunan Geert Hofstede (2001: 5) değer, “belli başlı bazı durumları, diğerlerine yeğlemeye dönük büyük bir temayül” olarak

nitelendirmiştir. Burada ikili bir yaklaşımın varlığı dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım tarzına göre değerler beş türdedir:

- Hazcı (hedonist) değerler (olumlu: haz; olumsuz: acı),
- Bilişsel değerler veya bilgi değerleri (olumlu: doğru; olumsuz: yanlış),
- Ahlaki değerler (olumlu: iyi; olumsuz: kötü),
- Estetik değerler (olumlu: güzel; olumsuz: çirkin),
- Dinsel değerler (olumlu: sevap; olumsuz: günah) (Özensel, 2003: 218).

Bu yaklaşıma karşın değerler; uzun bir süre dönem, konu, faaliyet ve nitelik açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Günümüzdeki değer tanımlamalarına ise Rokeach ile başlayıp House vd. ile bu döneme kadar getirilen kültürler arası çalışmalar⁷ neticesinde ulaşılmış ve geçerlilik kazandırılmıştır (Erkenekli, 2009: 26).

Günümüzde, insan ve toplum davranışlarının kökeninde nelerin yattığını bulmak adına yapılan çalışmaların başlangıç noktası olarak değerler olgusu ön plana çıkmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla bireyleri ve hadiseleri değerlendirmede başvurulacak bir ölçüt vazifesi görmektedir. Bu yönüyle de bireylerin kendisini ve dış dünyayı yorumlamasında aktif bir görev almaktadır (Artan vd., 2005: 13).

Değerler ve norm arasındaki ilişki, tutum ve davranışlara yansımaktadır. Bireyler, baskın olan norm dairesinin dışına bir adım attıklarında, istemli veya istemsiz olarak rahatsızlık duymaktadır. Çünkü değerler, bilinçte tutulabildiği gibi bilinçaltında da yer edebilir. Bunun sayesinde epeyce kuvvetli inançlar ortaya çıkarak, neyin doğru ya da neyin yanlış olduğu konusunda yol gösterici olmaktadır (Adler, 1991: 16-17). Yine aynı şekilde kültürün vazgeçilmez unsuru olan değerler, neyin hassas, neyin kıymetli ve arzu edilir olduğunu da ortaya koymaktadır (Giddens, 2000: 616).

⁷ Rokeach,1973; Hofstede, 1980, 2001; Schwartz, 1992,1999, 2006; House vd., 2008

Bir toplumun yapısını oluşturan, o topluma ait kurumların tamamının kendilerine özgü değerler barındırdığı açıkça söylenebilir. Örneğin, birey doğar doğmaz aile kurumu, müteakiben eğitim kurumu ve yine en baştan itibaren din kurumu olmak üzere bu gibi toplumsal kurumların, değerlerin özümsemesinde, tanıtılmasında ve gelecek nesillere ulaştırılması konusunda aktif rol oynadıkları bir gerçektir (Bağlı, 2008: 30). Anlaşılabileceği üzere, değerler ve toplum arasında simbiyotik bir ilişkiden bahsedilebilir.

2. DEĞERLERİN NİTELİKLERİ

Değerler, tavırların, düşüncelerin ve eylemlerin erkenden öngörülebilmesi konusunda son derece etkili bir araştırma kaynağıdır (Schwartz, 2005: 41). Bu vasfından dolayı günümüze kadar yapılan birçok çalışmanın merkezinde yer almıştır. Değerler kavramını baz alarak çalışan kimi araştırmacılar, değerlerin temel niteliklerine dönük ortak bir anlayışı benimsemişlerdir. Bu araştırmacılara göre, değerlerin nitelikleri hakkındaki düşünceler şöyle ifade edilebilir (Schwartz ve Bilsky, 1987'den aktaran Smith ve Schwartz, 1997: 80):

- **İnançlardır:** Değerler, duygularla girift halde bulunan inançlardır. Aralarında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Değerler aktif hale geldiği an, hemen duygular devreye girer ve değerleri kuşatır. Bireyler açısından kıymet gören bir değere, insanlar can pahasına bile olsa sonuna kadar sahip çıkar. O değer, bir tehdit veya tehditle karşılaştığında umutsuzluk ortaya çıkar. Tam aksine o değer, övülür ve el üstünde tutulur ise bireyler huzurlu olurlar.

- **Arzulanan amaçlarla ilgilidir:** Değerler, bireyin amaçlarına ulaşmak için sergileyeceği davranış şekilleriyle çok yakın temas halindedir. Örneğin, amacı eşitlik olan bir birey hak bilirlilik ya da yardımseverlik davranışlarında bulunmalıdır.

- **Spesifik durum ve eylemleri aşan bir kavramdır:** Değerler, aile, meslek ve eğitim gibi tüm toplumsal kurumlarda, dost veya yabancı insanlarla yaşanan her türlü yakınlaşmada geçerliliğini sürdürmektedir. Böylece, belirli

eylem ve durumların üstündedir. Mesela dürüstlük veya başarı gibi değerler toplumsal kurumların tamamında bireylerce kabul görmektedir.

- **Önem derecesine göre sıralanır:** Bir takım değerler bazı bireyler veya toplumlar için diğer değerlere göre daha kıymetlidir. Örneğin, itaat etmek ve yardımlaşmak gibi değerlere, Doğu toplumlarında Batı toplumlarına nispeten daha çok önem verilir. Böylece toplumlar, değerlere verdikleri öncelik sırasıyla tanımlanabilirler.

- **Standart ya da ölçüt görevi yapar:** Bir hareketin, ifadenin veya bireyin doğruluğunu ya da yanlışlığını ortaya koyan bir ölçüt vazifesi yapar.

Değerlerin, temel nitelikleri bilinmediği sürece, anlaşılması çok güçtür. Değerlerin özelliklerine dair yapılan başka bir değerlendirme ise şu şekildedir (Doğan, 2000: 411-413);

- Değerler, bir toplumun sahip olduğu genel yargıların hâkimiyetindedirler.
- Davranışların özünde yer alır ve kaynağını oluştururlar.
- Toplumdan topluma değişmektedir. Göreceli bir yapısı vardır. Her hangi bir topluma hastır ve o toplum tarafından sahiplenilir.
- Duygusal bir zemine oturmaktadır. Değerlerin kısa zamanda oluşmalarında, duygusallığın işlevi büyüktür. Duygularla anlam kazanan değerler, insanların davranışlarını yönlendirmede etkin hale gelmektedir.
- Hiyerarşik yapı, değerler arasında da mevcuttur. Toplumların benimsedikleri düşünce ve hedeflerini, zamana yayarak gerçekleştirmeyi arzuladıkları bir hiyerarşi zincirinden bahsedilebilir.

3. KÜLTÜREL DEĞER MODELLERİ

a. Temel Değer Araştırmaları

Temel değer kuramlarıyla ilgili olarak bu zamana kadar oluşturulan modeller; Kluckhohn, Parsons, Rokeach, Hofstede, Globe, Trompenaars, Inglehart ve Schwartz'a ait olmakla birlikte, tamamına kültürler arası

araştırmalar neticesinde ulaşılmıştır (Erkenekli, 2009: 38-46). Bu modellerden özetle bahsedilecek olursa;

Kluckhohn modelinde, tespit edilen altı değer boyutu vardır. Bunlar; insan doğası, insan- doğa ilişkisi, insanî ilişkiler, eylem, zaman ve mekân boyutlarıdır. Bu boyutlarla; insanın kendini tanımışı, dünyayı nasıl gördüğü, öbür bireylerle nasıl ilişki kurduğu, ne yapmakta olduğu, zaman ve mekânı hangi tarzda kullandığına yönelik sorulara cevap aranmaktadır (Kluckhohn ve Strodbeck, 1973: 11).

Parsons modelinde, beş değer çifti yer almaktadır. Bunlar; evrensellik- şahsîlik, yaygınlık- özgüllük, bireycilik- toplumculuk, duygusal-rasyonel ile başarı ve verilen statü boyutlarıdır (Parsons ve Shils, 1962: 80-84). Parsons, toplumsal kültürün temelinde değer ve normların yattığını ve bireylerin kültür vasıtasıyla sosyalleştiğini ileri sürmektedir (Erkilet, 2007: 74-80).

Rokeach (1972: 159-160)'a göre değer; aykırı davranış şekillerine ve aykırı yaşam hedeflerine nazaran, bireyler ve sosyal toplumlar tarafından kabul gören belirli davranış kalıpları ve yaşam hedeflerine olan sürekli bir inaniştir. Her zaman önemini koruması sebebiyle, diğerlerine nispeten daha ön plana çıkan davranış kalıpları ya da yaşam hedeflerine olan inancın devamlılık arz eden örgütlenmesi ise değer sistemi olarak ifade edilmektedir. Aydın (2003:127), bu modelde; değerlerin, cinsiyet farkı, gelir seviyesi, eğitim düzeyi, ırk farklılığı, yaş aralığı, dinî ve siyasî bağlılıklara göre incelendiğini ve amaç - araç değerler olmak üzere iki gruba ayrıldığını söylemektedir.

GLOBE modelinde; güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, toplumculuk, grupluk, cinsiyetler arası eşitlik, zorlayıcılık, gelecek odaklılık, performans odaklılık ve insan odaklılık olmak üzere dokuz değer boyutu bulunmaktadır (House, 2008: 3). Bu model, kültürel eğilim, organizasyon kültürü ve liderlik değişkenleri arasındaki korelasyonu ortaya çıkarmaya çalışan bir çalışmadır (ukur, 2007: 53).

Trompenaars modelinde; insanların, doğal yaşamlarını sürdürürken karşılarına çıkan problemlere ortak çözümler üretmesi, kültürün oluşma

sebebi olarak görülmektedir. Nitekim her toplumun, aynı soruna farklı çözümler bulması dolayısıyla da kültürün toplumdan topluma değişeceği değerlendirilmiştir. Kültürün tanımlanmasında; genellemecilik-istisnacılık, spesifik-yaygınlık, bireycilik-toplumculuk, duygusal-duyusal başarılmış statü-verilen statü, içseller- dışsallar ve bölümsel zaman-senkronize zaman gibi boyutların etkili olduğu düşünülmektedir (Trompenaars ve Turner, 1999: 6-13).

Inglehart modeli; Dünya Değerler Araştırması şeklinde de adlandırılmaktadır (Özensel, 2003: 223-224). 2005-2007 yılları arasında yapılan son araştırmada, dünya nüfusunun % 90'ını kapsayan bir örneklem çevresi oluşturulmuştur (Inglehart, 2008). Bu modele göre; geleneksel-seküler/rasyonel değerler ve yaşamsal/kendini gerçekleştirme değerleri olmak üzere iki değer boyutu vardır (Inglehart, 1997).

Schwartz'a göre değer, "bireyler, organizasyon liderleri veya politika yapıcılar gibi sosyal aktörlere hareketlerini seçmelerinde, insanları ve olayları değerlendirmelerinde ve onların hareketlerini açıklamada yol gösteren kavramlardır." (Schwartz, 1999: 24-25). Schwartz modelinde, on adet bireysel değer ve yedi adet toplumsal değer boyutu tespit edilmiştir (Çukur, 2007: 51-52). Toplumsal değer kapsamında; içiçelik, hiyerarşi, hükmetme, duygusal özerklik, entelektüel özerklik, eşitlikçilik ve uyum gibi değerler yer almaktadır (Schwartz, 2006).

Bu çalışmada, yukarıda açıklanan değer modelleri arasından Hofstede modeli tercih edilmiştir. Çünkü bu modelde; kültür, nicel bir değişken haline getirilerek toplumları karşılaştırma imkânı sağlanmıştır. Nitekim alandaki araştırmacılar, Hofstede'nin çalışmasından istifade etmekte geç kalmamışlardır. 1980 basımlı "Kültürün Sonuçları" adlı kitabına beş bine yakın atıf yapılmıştır. Kültürel değer boyutlarına yönelik oluşturduğu ölçeklere, orijinal veri elde etmek isteyen araştırmacılar tarafından 1990'lı yıllarda otuz altı kere, 2000'li yıllarda ise otuz sekiz kere başvurulmuştur. Literatür tarandığında Hofstede'nin indekslerinin yüzlerce ikincil analizde ve günümüzde de çok sayıdaki olay için kullanıldığı görülmektedir (Taras ve Steel, 2006: 3-4).

b. Hofstede Kültürel Değer Modeli

Geert Hofstede, karşılaştırmalı kültürler arası araştırmaların öncüsüdür. Kitapları yirmi dile çevrilmiş ve makaleleri tüm dünyada sosyal bilimler ve yönetim dergilerinde yayımlanmıştır. Uluslararası alanda, ulusal kültürün “boyutları” adındaki ilk ampirik modeli geliştiren kişi olarak tanınmaktadır (Hofstede [web], 2015). Hofstede, kültürler arası araştırmalarına, temel olarak beş kültürel değer boyutunu ele alarak başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde yapılan araştırmalar neticesinde bir boyut daha eklenmiştir (Hofstede, 1984: 65-211; 2001: 79-370):

- a. Güç Mesafesi (Power Distance)
- b. Bireysellik/Toplulukçuluk (Individualism/Collectivism)
- c. Ataerkillik/Anaerkillik (Masculinity/Femininity)
- d. Belirsizlikten Kaçınma (Uncertainty Avoidance)
- e. Uzun Vadecilik/Kısa Vadecilik⁸ (Long/Short Term Orientation)
- f. Mutlu Olmaya Bağlılık / Sosyal Normlara Bağlılık⁹
(Indulgence/Restraint) (Hofstede [web], 2015).

Hofstede'nin kültürel değer boyutlarının, bir eksen üzerinde düşünüldüğünde yüksek ve düşük olarak iki yönünün olduğu görülmektedir (Çukur, 2007: 49-50). Mesela, anaerkillik-ataerkillik değer boyutuna göre bir toplum anaerkillikten uzaklaşırken ataerkilliğe doğru evrilmektedir. Bunun tam tersini söylemek de mümkündür. Bu bağlamda bir toplum ya anaerkil ya da ataerkil diye nitelendirilmektedir (Erkenekli, 2011: 7).

Çalışmanın bu aşamasında, Hofstede'nin kültürel değer modelinde yer alan değer boyutlarının ayrıntılı açıklaması yapılacaktır. Aynı zamanda da, NATO üyesi ülkelerin kültürel değerler açısından birbirleriyle karşılaştırılması grafiklerle sunulacaktır.

⁸ Bond (1987) tarafından yapılan Çin'in kültürel değerlerine yönelik araştırmanın neticesinde, Hofstede (2001) kendi kültürel değer boyutlarına, toplumların zaman eğilimini gösteren “kısa vadecilik-uzun vadecilik” boyutunu da beşinci kültürel boyut olarak ilave etmiştir (Çukur, 2007: 50-51).

⁹ Bu kültürel değer boyutu, Hofstede tarafından 2010 yılında kendi değer boyutlarına dâhil edilmiştir. Hofstede'nin, Michael Minkov'un 93 ülkeyi kapsayan Dünya Değerler Araştırması'ndan elde ettiği verilerle oluşturduğu bu boyut, toplumların mutlu olmaya, eğlenmeye nasıl baktıkları ile alakalıdır. Buna göre kimi toplumlar, gevşek kural yapısından haz alırken, kimi toplumlar ise katı sosyal normları savunmaktadır (Hofstede [web], 2015).

4. HOFSTEDE’NİN KÜLTÜREL DEĞER BOYUTLARI

a. Güç Mesafesi

Güç mesafesi boyutu, bir toplumdaki en güçsüz bireylerin, gücün adil bir şekilde dağıtılmadığını kabullenme seviyesini açıklamaktadır. Buradaki en temel problem, bir toplumun insanlar arasındaki eşitsizlikleri nasıl ele aldıklarıdır. Yüksek derecede güç mesafesi görülen toplumlardaki insanlar, her bireyin bir yerinin olduğunu ve herhangi bir şekilde itiraz edilemeyen bir hiyerarşik düzeni kabul etmektedir. Düşük güç mesafesi olan toplumlarda ise insanlar, güç dağılımını eşitlemeyi ve güç eşitsizliklerini önlemeyi arzulamaktadır (Hofstede [web], 2015).

Bu boyut, toplumun bir organizasyondaki gücün dengesiz olarak paylaştırılmasını kanıksadığını göstermektedir. Güç mesafesi düşük olan toplumlarda, insanlar eşitliği savunurken tam aksine güç mesafesi yüksek olan toplumlarda ise güçlü olan kişilerin birtakım imtiyazlara sahip olması en baştan itibaren doğal karşılanmaktadır (Sofyalıoğlu ve Aktaş, 2001: 91).

Güç mesafesi, bir kurumdaki amir ve memur ilişkisinde de ortaya çıkmaktadır. Bir memurun, amirinin emirlerini yaparken uyguladığı hareket tarzı o toplumun yapısı hakkında ipucu vermektedir (Oudenhoven, 2001: 89-107; Poppe, 2003: 177-193).

Güç mesafesi çok olan toplumlarda, amirlerin verdiği emirler sorgusuz sualsiz yapılır ve idare heyetinin her zaman daha güçlü olduğu kabul edilir. Güç mesafesi az olan toplumlarda ise memurlar, kendilerini amirlerinden daha aşağı bir seviyede değil de eşit olarak saymaktadır. Ekonomik açıdan refaha ermiş toplumlarda güç mesafesinin düşük, belirli bir refah seviyesine ulaşamamış toplumlarda ise yüksek olarak seyrettiği gözlenmektedir (Seymen vd., 2005: 162).

Gücün kanıksandığı ve kurumsal hale geldiği bütün organizasyonlar, güç mesafesi yüksek olan bir kültürü işaret etmektedir (Varoğlu vd., 2000: 428). Örgütlenmede hiyerarşinin hâkim olduğu tüm toplumlarda güç mesafesi fazla iken, hiyerarşinin az olduğu toplumlarda ise güç mesafesi azdır (Daly, 2005: 16-27).

Düşük ve yüksek güç mesafesi arasındaki farklar Tablo-5'te sunulmuştur.

Tablo-5: Düşük ve Yüksek Güç Mesafesi Arasındaki Farklar

Düşük Güç Mesafesi	Yüksek Güç Mesafesi
Ebeveynler, çocuklarına eşit (büyükmiş gibi) davranmaktadır.	Ebeveynler çocuklarına itaat etmeyi öğretmektedir.
Çocukların, ebeveynlerinin yaşlılık dönemlerindeki güvenliklerini sağlamak gibi bir rolü yoktur.	Çocuklar, ebeveynlerinin (özellikle babalar için) yaşlılık döneminde güvenliklerini sağlama rolünü üstlenmektedir.
Çocuklar, rahat vakit geçirmelidir.	Çocuklar, ağır bir yük getirse bile çok çalışmalıdır.
Sınıfta iletişimi öğrenciler başlatabilmektedir.	Sınıfta bütün iletişimi öğretmenler başlatmaktadır.
Öğrenme kalitesi, iki yönlü iletişime ve öğrencilerin yeteneğine dayanmaktadır.	Öğrenme kalitesi, öğretmenlerin yeteneğine bağlıdır.
Karar yapılarında merkezîleşme yoktur. Otoriter bir yapı hâkim değildir.	Kararlar merkezden verilmektedir. Otoriter bir yapı hâkimdir.
Yöneticiler, astlarına ve onların tecrübelerine güvenmektedir.	Yöneticiler, resmî kurallara bel bağlamaktadır.
Astlar, dikkate alınmak ve danışılmak istemektedir.	Astlar, amirleriyle konuşabilmeyi istemektedir.
Ast- üst ilişkileri pragmatiktir.	Ast- üst ilişkileri genelde kutuplaşmış ve çoğunlukla duygusaldır.
Bir organizasyonun zirvesindeki kişi ile en alttaki kişi arasında küçük bir maaş farkı vardır. Yöneticiler yeterli ücret aldıklarını düşünmektedir.	Bir organizasyonun zirvesindeki kişi ile en alttaki kişi arasında büyük bir maaş farkı vardır. Yöneticiler, ücretlerini düşük olarak görmektedir.
Yönetici olmayanlar dâhil herkesin bilgisine başvurulabilmektedir.	Bilgi, hiyerarşi ile sınırlanmaktadır.
İşler arasında statü farkı gözetilmemektedir.	Beyaz yaka meslekleri, mavi yaka mesleklerinden daha değerlidir.

Kaynak: (Hofstede, 2001: 107-108)

Güç mesafesi fazla olan toplumlarda, bürokrasi, ünvanlar ve makam farkları hiyerarşinin korunması adına çok önemlidir. Hiyerarşi zincirinin bozulması hoş karşılanmamaktadır. Değişik makamlardaki insanlar arasında, amir-memur ilişkisi hissettirilmektedir. Hiyerarşik açıdan üst konumda bulunanlar her zaman haklıdır. Bu haklılıklarının sebebi, her şeyin en

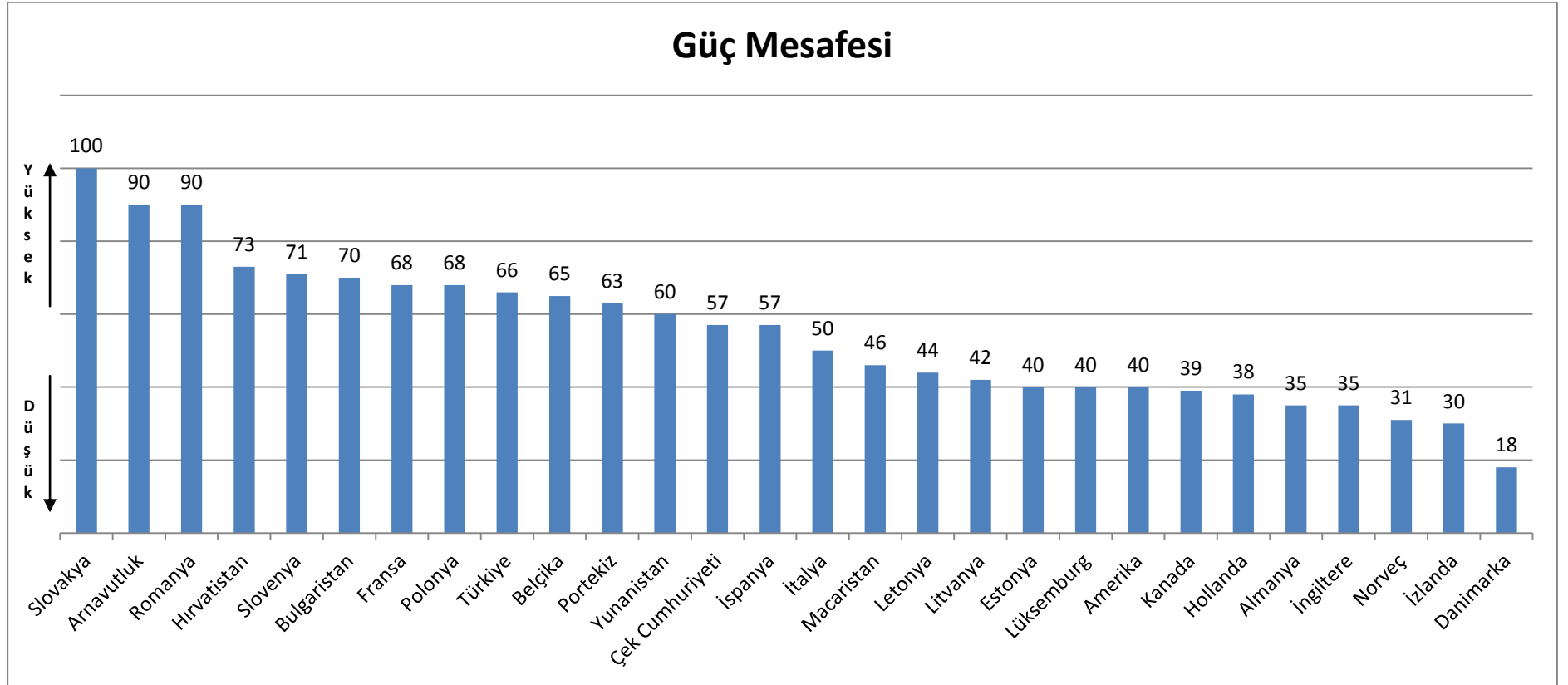
doğrusunu onların bilmesinden değil de ellerindeki güçten gelmektedir. Astlar, haklı oldukları bir konuda diretirlerse, bu durum âsîlik olarak kabul edilmektedir (Adler,1991: 50-51).

Ast kademedekiler, üstleriyle anlaşılamadıklarında, bu durumu üstlerine izah etme konusunda çekingen davranmaktadır (Smith ve Schwartz, 1997: 97). Astlardan, üstlerine karşı her zaman ve her ortamda saygı göstermesi (amirin yanında bacak bacak üstüne atılmaması, amiri görünce ceketin iliklenmesi gibi) beklenmektedir. Güç mesafesi düşük toplumlar için ise bunların tam tersi geçerlidir (Özen, 1996: 118-119). Bu açıklamalar ışığında, Grafik-4'teki NATO üyesi ülkelerin güç mesafesi puanları incelendiğinde;

Arnavutluk, Belçika, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Bulgaristan, Hırvatistan, Fransa, Polonya, Slovakya, Slovenya, Romanya, Portekiz, İspanya ve Türkiye'de güç mesafesinin çok yüksek olduğu; Yunanistan'da orta seviyede olduğu; Hollanda, İngiltere, ABD, Lüksemburg, Kanada, Norveç, İzlanda, Macaristan, Almanya, Letonya, Litvanya, Danimarka ve Estonya'da ise çok düşük olduğu görülmektedir.

Güç mesafesi değerinin özellikleri doğrultusunda düşünüldüğünde; güç mesafesi yüksek olan ülkelerde, liderlerin önemli bir pozisyonu vardır. Güçlü lider profilinin hem ulusal anlamda hem de uluslararası boyutta sürdürülebilmesi için liderlerin, devletin caydırıcılık gücüne katkı yapması (yani her dâim harbe hazır olunması) açısından savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmektedir. Güç mesafesi düşük ülkelerde ise; hiyerarşik yapı fazla ilgi görmemektedir. Disiplinin sağlanması için ilave tedbirlerin alınması gerekmemektedir. Zorunlu görülmedikçe harbe hazırlık kapsamında askerî harcamaların yapılmayacağı düşünülmektedir.

Grafik- 4: NATO Üyesi Ülkelerin Güç Mesafesi Puanları

Kaynak: (Hofstede [web], 2015; 2001: 87)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

b. Bireyselcilik-Toplulukçuluk (Kolektivizm)

Ükelerin kültürel farklılaşmalarının sebebini bulmaya çalışan Hofstede'nin (1984: 148; 2001: 209) faydalandığı boyutlardan biri olan bireyselcilik-toplulukçuluk, kişilerin toplumla ilişkilerinde daha çok bireysel menfaatlerini gözetmesi ve kendini merkeze alan bir yaşam sürmesi ya da kendini arka plana koyarak içinde bulunduğu toplumun çıkarlarına zarar gelmemesi için fedakârlıkta bulunması gibi davranışları barındırır (Sığı, 2006: 41).

Bireyselcilik, gevşek bağlarla oluşmuş sosyal çatı içerisinde bireylerin, sadece kendilerini ve en yakınındaki ailelerini, geri kalanlardan daha ön planda tutması olarak tanımlanabilir. Tam aksine toplulukçuluk ise, çok sıkı bağlarla örülmüş sosyal çatının içerisinde bireylerin kendilerinden ziyade akrabalarına veya üyesi oldukları özel kurumlara karşı sorgusuz bir sadakat beslemeleri ve koruyup kollamaları anlamına gelmektedir. Bir toplumun bu boyut içerisindeki pozisyonunu, “ben” veya “biz” terimleri yansıtmaktadır (Hofstede, 2001: 225; Kağıtçıbaşı, 2004: 360).

Bireyselciliği öne çıkan toplumlarda; bireyler, birbirlerine daha mesafeli davranmaktadır. İnsanlar, kendilerinin ve en yakınlarının (eşi ve çocuğu) menfaatleri için çalışır (Taras ve Steel, 2006: 5).

Bir kurumda çalışan personel, üstlerinin hakkında ne düşüneceğini umursamadan kendi geleceğine yönelik hedefler çizabilmekte ve bu hedeflere ulaşmak için uygulayacağı yöntemleri seçebilmektedir. Şahsî hayatları için mutlaka vakit ayırmakta, becerilerini geliştirmek için çaba göstermektedir (Smith ve Schwartz, 1997: 97).

Bu toplumlarda bireyler, suçluluk duygusu gibi içten gelen bir oto-kontrol mekanizması oluşturur. Kıymet verdikleri değerlerin, evrensel bir kabul gördüğünü düşünmektedir (Adler, 1991: 47).

Kolektivizmin öne çıktığı toplumlarda ise; bireyler, değerlerin toplumdan topluma değişkenlik gösterebileceğini kabullenmektedir. Utanma

gibi dıştan gelen bir kontrol şebekesi ile devamlı gözetim altında olduklarından (mahalle baskısı gibi) davranışlarını ona göre düzenlemektedir (Adler, 1991: 47). Bazı ritüeller, bu toplumlar için son derece önemlidir. Doğum, evlilik ve cenaze gibi törenlere mutlaka katılmak gerekmektedir. İnsanlar, katılmadığı takdirde “saygısız” olarak yaftalanmaktadır (Hofstede, 2001: 229).

Bireyler, kendi menfaatlerinden ziyade, mensubu olduğu grubun menfaatlerini daima üstün tutmaktadır ve bu doğrultuda ellerinden geleni yapmaya çalışmaktadır. Bu türdeki toplumlar, sorgulamayı akıllarından bile geçirmediikleri bir bağlılık ve sadakat temayülü göstermektedir. Örneğin, 20 kişiden oluşan bir ailede, çalışıp para kazanan bir kişi bile olsa, diğer 19 kişiyi de beslemek zorundadır (Hofstede, 2001: 229).

Bireyselcilik ve toplulukçuluk arasındaki farklar Tablo-6’da sunulmuştur.

Tablo-6: Bireyselcilik ve Toplulukçuluk Arasındaki Farklar

Bireyselcilik	Toplulukçuluk
Modern ya da post-modern toplum-larda hâkimdir.	Geleneksel toplumlarda hâkimdir.
Herkesin bir özel yaşamı vardır.	Özel yaşam, üyesi olunan grup veya organizasyon tarafından müdahale-ye maruz kalmaktadır.
İnsanların liderlik ideali vardır. Bireysel başarı ve girişimcilik vurgulanmaktadır.	Bağlılığa vurgu yapılmaktadır. Bir gruba üyelik ideali vardır.
Herkesin kendine has bir fikrinin olması beklenmektedir: Bir kişi, bir oy prensibi geçerlidir.	Fikirler ve oylar, üyesi olunan grup tarafından belirlenmektedir.
Bütçenin büyük bir kısmı eğitime harcanmaktadır.	Bütçenin küçük bir kısmı eğitime harcanmaktadır.
Siyasî güç dengelidir.	Siyasî güç dengesizdir.
Kanunlar ve haklar, herkes için aynıdır.	Kanunlar ve haklar, geleneğe ve dine göre gruptan gruba farklılaşmaktadır.
İç grupların çatışma riski düşüktür.	İç grupların çatışma riski yüksektir.

Kaynak: (Hofstede, 2001: 227- 251)

Bu açıklamalar ışığında, Grafik-5'teki NATO üyesi ülkelerin bireyselcilik- toplulukçuluk (kolektivizm) puanları incelendiğinde;

Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Slovenya, Romanya, Portekiz, İspanya ve Türkiye'de kolektivizmin yüksek olduğu görülmektedir.

Çek Cumhuriyeti, Belçika, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, İzlanda, Letonya, Litvanya, Norveç, Polonya, Kanada, Lüksemburg, ABD, İngiltere ve Hollanda'da bireyselciliğin yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

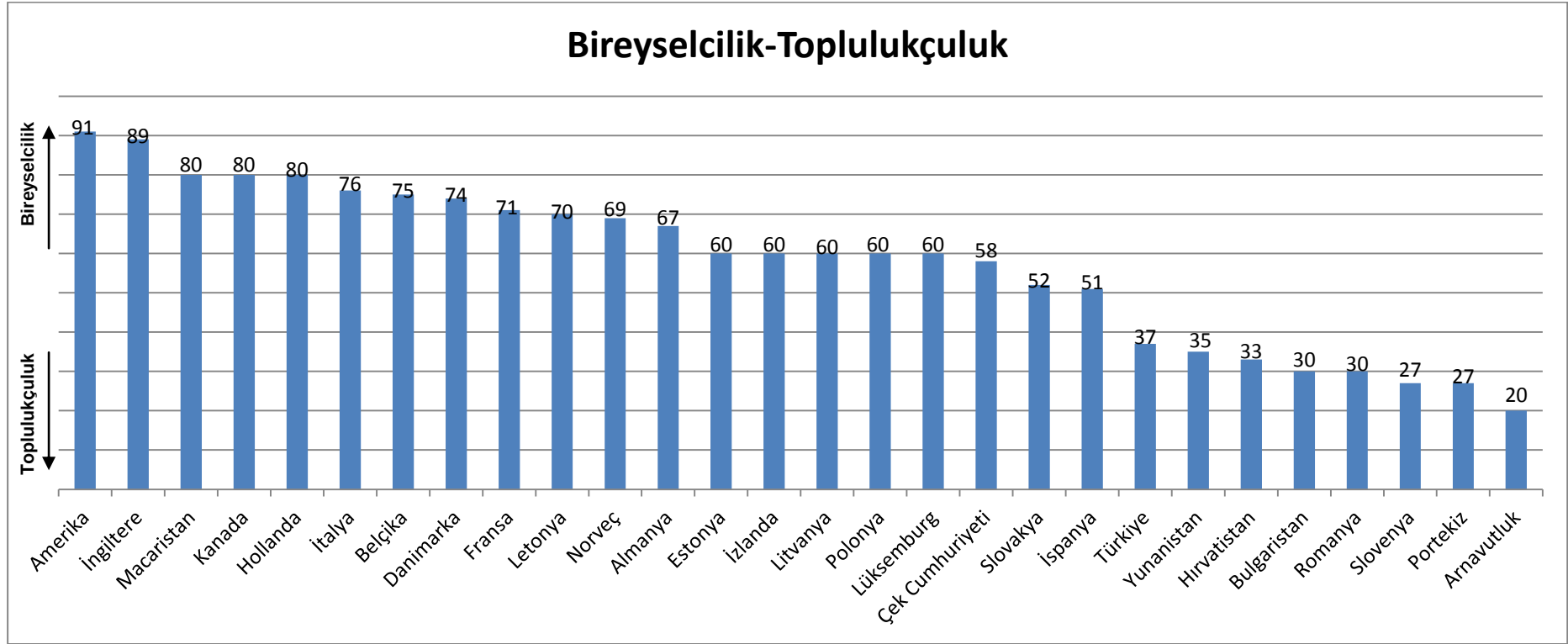
Slovakya'da ise bireyselciliğin orta seviyede olduğu ve net bir yorumun yapılamayacağı söylenebilir.

Bireyselcilik-toplulukçuluk boyutunun özellikleri dikkate alındığında, bireyselcilik değeri yüksek olan ülkelerin, başarıya ulaşmak ve gücü elde edebilmek için daha fazla savunma harcaması yapacağı değerlendirilmektedir.

Taylor ve Wilson (2012: 235), bireyselci toplumların, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ve özellikle teknolojiye daha çok önem verdiklerine vurgu yapmaktadır. Bunun da askerî harcamalara olumlu yönde bir katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Bu durum, bireyselcilik kültürel değer boyutu ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Yani bireyselcilik değeri arttıkça savunma harcamalarının da artması beklenmektedir.

Toplulukçuluk değeri yüksek olan toplumların ise, güvenliklerini sağlamak için taarruzdan ziyade savunmayı tercih edecekleri düşünülmektedir. Savunma harekâtı için de ilave harcama yapmak yerine elde mevcut bulunan personel ve teçhizatla yetinileceği değerlendirilmektedir. Barış zamanında, özellikle personel sayısında eksiltmelere giderek tasarruf yapılması söz konusu olacaktır. Bu sebeplerden dolayı, kolektivist toplumlarda savunma harcamalarının azalması beklenmektedir.

Grafik- 5: NATO Üyesi Ülkelerin Bireyselcilik-Toplulukçuluk (Kolektivizm) Puanları

Kaynak: (Hofstede [web], 2015; 2001: 215) 'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

c. Ataerkillik-Anaerkillik¹⁰

Ataerkillik, bir toplum için sosyal cinsiyet rollerinin net bir biçimde birbirinden ayrı olduğu anlamına gelmektedir. Erkekler daha iddialı, daha sert ve daha çok başarıya odaklanmış olarak görülmektedir. Kadınlar ise daha ılımlı, daha şefkatli ve daha çok yaşam kalitesiyle ilgilenir haldedir. Anaerkillik ise, bu sosyal cinsiyet rollerinin çakışması anlamına gelmektedir ki buna göre hem erkekler hem de kadınlar ılımlı, şefkatli ve yaşam kalitesiyle ilgilenir vaziyettedir (Hofstede, 2001: 297). Ataerkillik ve anaerkillik arasındaki farklar Tablo-7’de sunulmuştur.

Tablo-7: Ataerkillik ve Anaerkillik Arasındaki Farklar

Ataerkillik	Anaerkillik
Ego odaklıdır.	Akrabalık bağlarına odaklıdır.
Para önemlidir.	Yaşam kalitesi ve insanlar önemlidir.
Ne yaptığına kafa yorar.	Kim olduğuna kafa yorar.
Çalışmak için yaşar.	Yaşamak için çalışır.
Erkekler daha sert ve kesin olmalıdır. Sadece performansa önem vermelidir. Kadınlar ise daha şefkatli olmalı ve ilişkilere önem vermelidir.	Erkekler daha şefkatli olmalıdır. Hem performansa hem de ilişkilere önem vermelidir. Kadınlar da aynı şekilde davranmalıdır.
Erkekler saldırgan ve hırslı olmalıdır. Kadınlar da böyle olabilir.	Erkekler ve kadınlar ılımlı olmalıdır.
Güce sempati duyulur ve peşinden koşulur.	Zayıflara sempati ile bakılır.

Kaynak:(Hofstede, 2001: 299)

Bir kültürde hâkim olan değerlere bakılarak, o kültürün ataerkil mi yoksa anaerkil mi olduğuna karar vermek mümkündür. Bir toplumda bireyler, Hofstede’nin (2001) dediği gibi “maddi kazançlar” için hırs gösteriyor ve insana verilen değer ikinci plana itiliyorsa ataerkil bir yapıdan bahsedilebilir. Tam aksine kadınlarda fazlasıyla bulunan merhamet, nezaket, sadakat ve sevgi gibi insan ilişkilerine değer veren duygular öne çıkıyorsa bu toplumda anaerkil bir yapı hâkimdir (Sığırı, 2006: 42-43).

¹⁰ Anaerkillik teriminin, “Hümanist” kavramını ve ataerkillik teriminin ise “Materyalist” kavramını ifade ettiği düşünülmektedir.

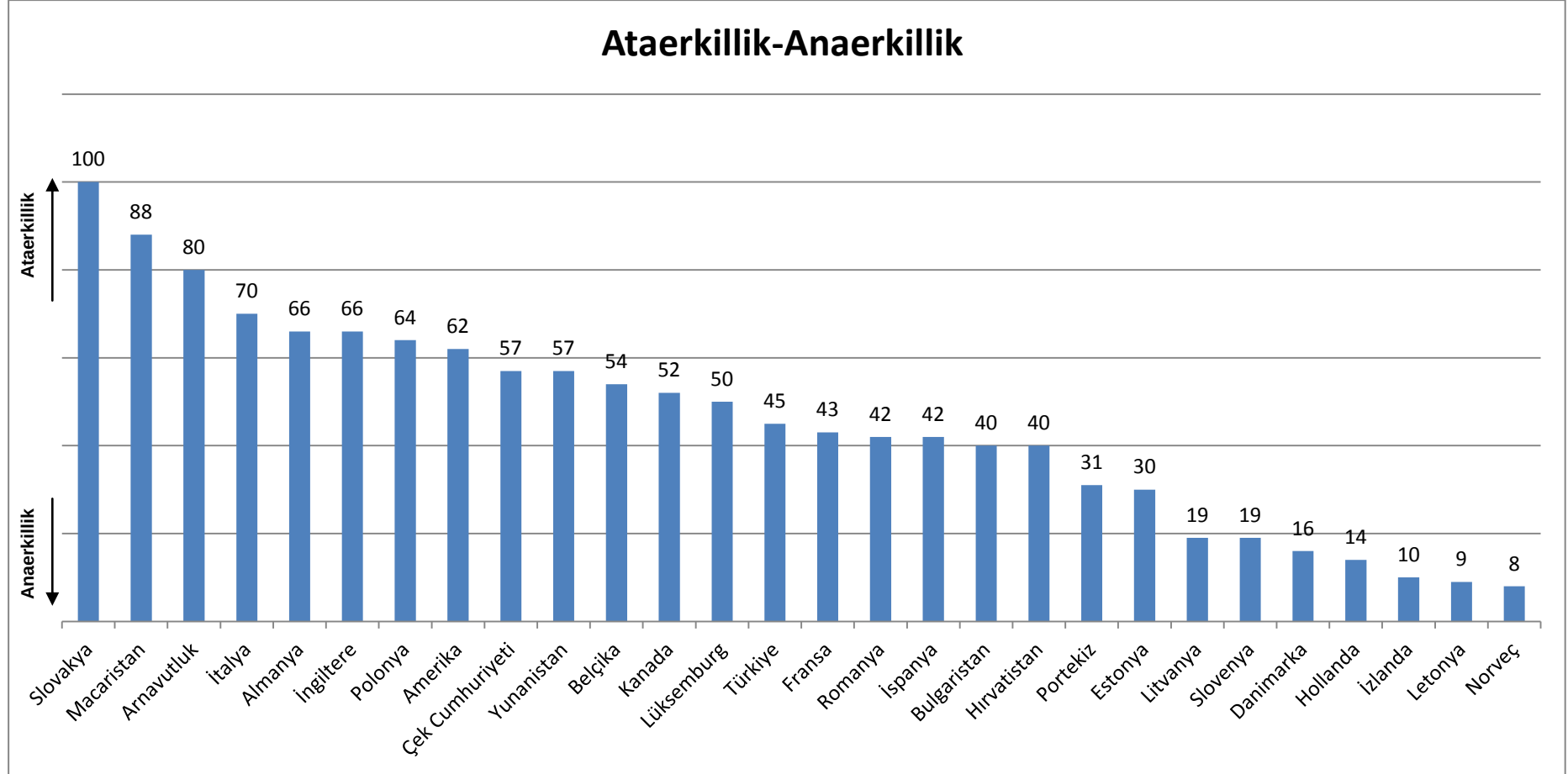
Ataerkillik kültürlerinde “başarı, girişimci ruh, rakiplerle yarış hali, muktedir olma isteği ve çaba” gibi konular ön plana çıkarken, anaerkillik kültürlerinde ise “samimi ilişkiler, güçsüz olanı kollama ve uyum” gibi özelliklerden bahsedilmektedir (Çukur, 2007: 50).

Bu açıklamalar ışığında, Grafik-6’daki NATO üyesi ülkelerin ataerkillik-anaerkillik puanları incelendiğinde; Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk, Macaristan, İtalya, Almanya, Polonya, Kanada, Slovakya, ABD ve İngiltere’de ataerkillik bir kültürün egemen olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde, statü elde etmek ve bunu diğer insanlara gösterebilmek gibi bir bakış açısıyla dünyaya bakılmaktadır. Son model arabalar, büyüleyici evler ve güzel kıyafetler statünün sembolleri olarak görülür. İnsanlar, yüksek yaşam standartlarına ulaşmak ve başarılarını göstermek için çok sıkı bir şekilde çalışmaktadır. (Hofstede [web], 2015).

Danimarka, Fransa, Estonya, Hırvatistan, Bulgaristan, İzlanda, Letonya, Litvanya, Norveç, Romanya, İspanya, Türkiye, Slovenya, Portekiz ve Hollanda’da ise anaerkillik bir kültürün egemen olduğu gözlenmektedir. Bu ülkelerde, iş hayatı ve günlük yaşam dengede tutulmaktadır. Yöneticiler, iş hayatında bir birliktelik, dayanışma, eşitlik ve kalite oluşturmaya çalışmaktadır. Bireyler arasındaki çatışmaların iletişim ve uzlaşma ile çözüleceğine inanılmaktadır (Hofstede [web], 2015). Belçika, Yunanistan ve Lüksemburg’ta ise ataerkilliğin orta seviyelerde olduğu görülmektedir.

Ataerkillik-anaerkillik değerinin özellikleri incelendiğinde; ataerkillik toplumların materyalist bir karaktere sahip oldukları düşünülmektedir. Buna göre, başarı ve güce ulaşmak için hırs göstererek savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmektedir. Tam aksine anaerkillik toplumlarında ise hümanist bir karakter hâkim olup, gücün peşinden koşulmamaktadır. Barışa duyarlı olduklarını gösteren bu toplumların, savaşmak yerine barışı korumak için her türlü müzakereye hazır olduklarından, savunma harcamalarını büyük oranda kısacakları düşünülmektedir.

Grafik- 6: NATO Üyesi Ülkelerin Ataerkillik-Anaerkillik Puanları

Kaynak: (Hofstede [web], 2015; 2001: 286)'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

d. Belirsizlikten Kaçınma

Belirsizlikten kaçınma boyutu, bir toplumun belirsizlikten duyduğu rahatsızlığın seviyesini göstermektedir (Çukur, 2007: 50). Buradaki temel konu, geleceğin hiç bir zaman bilinemeyeceği gerçeğine rağmen, geleceği kontrol altında tutmalı mıyız ya da sadece her şeyi oluruna mı bırakmalıyız sorusuna verilecek cevaptır. Belirsizlikten kaçınma değeri yüksek toplumlar, inanç ve davranış konusunda katı kurallar uygulayarak fikir ve davranışlara müsâmahasız davranmaktadır. Düşük olan toplumlarda ise, katı prensiplerden ziyade daha rahat ve huzurlu bir davranış şekli sürdürülmektedir (Hofstede [web], 2015). Yüksek ve düşük belirsizlikten kaçınma arasındaki farklar Tablo-8’de verilmiştir.

Tablo-8: Yüksek ve Düşük Belirsizlikten Kaçınma Arasındaki Farklar

Düşük Belirsizlikten Kaçınma	Yüksek Belirsizlikten Kaçınma
Yaşamın doğal belirsizliği nispeten daha kolay kabullenilir.	Yaşamın doğal belirsizliği, sürekli bir tehdit olarak algılanır ve onunla savaşıılır.
Kolaylık, düşük stres ve az endişe vardır.	Yüksek stres, endişe ve sinirlilik vardır.
Duyguların bastırılmasıdır.	Duyguların açıklanmasıdır.
Öznel mutluluk vardır.	Öznel mutluluk azdır.
Değişime ve yeniliğe açıklık vardır.	Tutuculuk, kanun ve düzen vardır.
Bilinmeyen riskleri almaya gönüllük vardır.	Sadece bilinen riskler alınır.
Farklı olan şeyler merak uyandırır.	Farklı olan şeyler tehlikelidir.
Tolerans bolluğu vardır.	Yabancı düşmanlığı vardır.
Genç insanlara saygı gösterilir.	Büyüklerle saygı gösterilir ve onlardan korkulur.
Belirsizlik ortamında rahat davranılır.	Belirliliğe ihtiyaç duyulur.
Yeniliklere ve kolaylıklara açıktır.	Belirlilik istenir.
Dünyayı etkileyebileceğine dair bir özgüveni vardır.	Dış dünyaya karşı güçsüz olduğunu düşünür.

Kaynak: (Hofstede, 2001: 161)

Bu boyutun özünde, bireylerin geleceğe dair fikirleri yatmaktadır. Günümüzün teknolojik gelişmeleri, normları ve inanç yapıları, insanların geleceklerine yönelik düşüncelerini şekillendirmektedir (Hofstede, 2001:145). Belirsizliğin hâkim olduğu, kriz ortamının olduğu ve yeni olayların önceden tahmin edilemeyecek kadar süratli geliştiği anlarda, toplumun buna vereceği tedirginlik yaşama tepkisinin ve göstereceği tahammülün seviyesidir. Bazı toplumlar, bu durumdan son derece endişe duyarlarken, bazı toplumlar ise gayet rahat bir duruş sergilemektedir (Hofstede, 1984: 111).

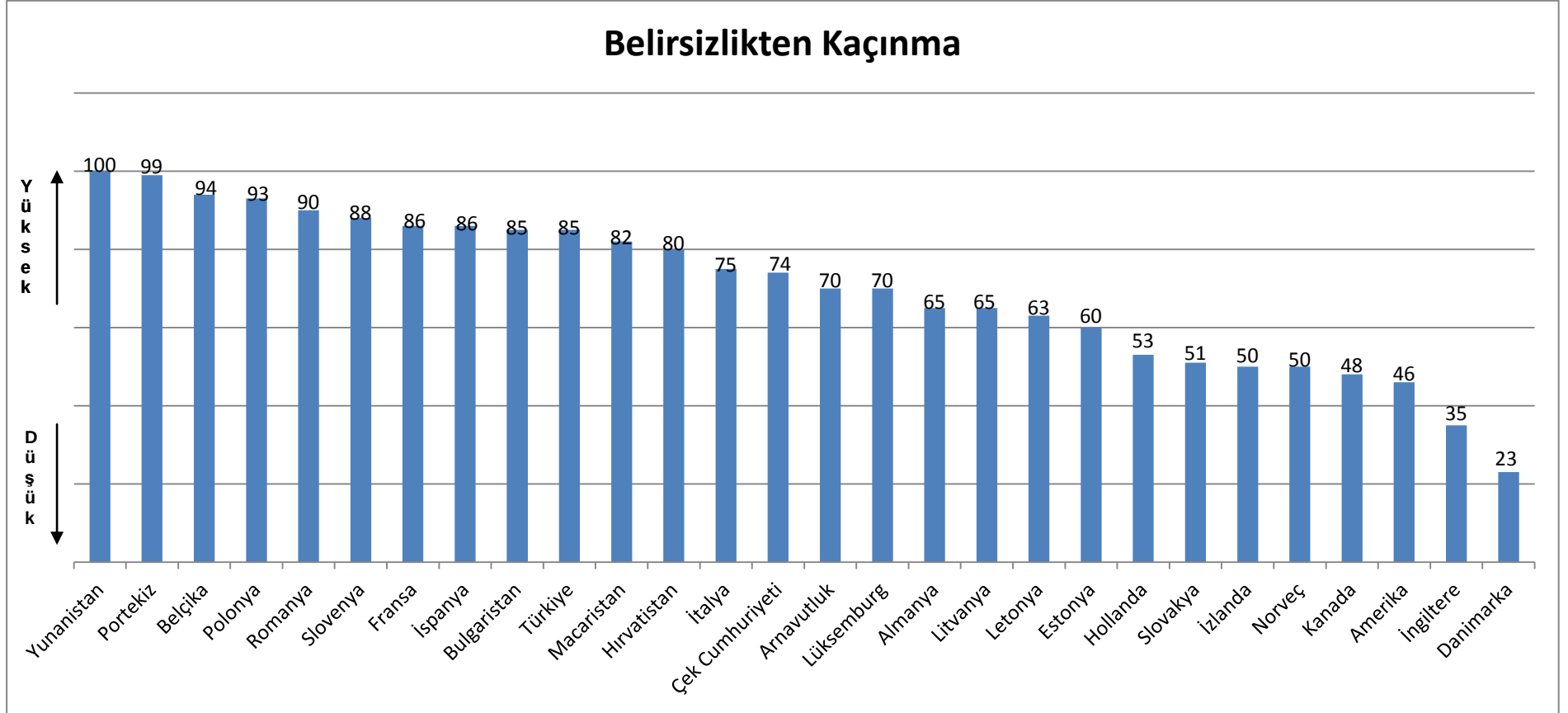
Bu açıklamalar ışığında, Grafik-7'deki NATO üyesi ülkelerin belirsizlikten kaçınma puanları incelendiğinde;

Danimarka, Estonya, İngiltere, İzlanda, Kanada ve ABD'de belirsizlikten kaçınma oranının düşük olduğu gözlenmiştir. Bu ülkelerde, insanlar, iş hayatında bir planlama ve önceden tahmin edilebilirliğe ihtiyaç duymamaktadır. Planların gün aşırı değişmesi veya yeni olayların gelişmesi, bu tür toplumlar için sıkıntılı bir durum değildir (Taras ve Steel, 2006: 6).

Arnavutluk, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Hırvatistan, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Romanya, İspanya, Portekiz, Hollanda, Türkiye ve Lüksemburg'ta ise belirsizlikten kaçınma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde, bürokrasi, kanun ve kurallar yaşamak için dünyayı daha güvenli bir hale getirmesi açısından önemlidir (Adler, 1991: 53-54). Norveç ve Slovakya gibi ülkelerde ise belirsizlikten kaçınma değerinin orta seviyelerde seyrettiği gözlenmektedir.

Belirsizlikten kaçınma değerinin özellikleri incelendiğinde; bu değeri yüksek olan toplumların, kendilerini dış dünyaya karşı güçsüz hissettiklerinden dolayı "korunma refleksi" sergileyecekleri düşünülmektedir. Düşük belirsizlikten kaçınma değeri olan toplumlar ise, iletişime daha açık olduklarından sorunlarını müzakerelerle çözme yoluna gidecektir. Aynı zamanda güvenlik kaygısı taşımadıklarından dolayı da savunma harcamalarında azaltmaya gidecekleri düşünülmektedir.

Grafik- 7: NATO Üyesi Ülkelerin Belirsizlikten Kaçınma Puanları

Kaynak: (Hofstede [web], 2015; 2001: 151)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

e. Uzun Vadecilik (Pragmatik) - Kısa Vadecilik (Normatif)

Her toplum, yaşanan anın ve geleceğin zorluklarıyla uğraşırken bir yandan da kendi geçmişiyle olan bağlarını da devam ettirmek zorundadır. Toplumlar, bu varoluşsal iki hedefe farklı şekillerde öncelik vermektedir. Normatif yapıdaki kültürler, toplumsal değişimi şüpheyle izlerken değer verdikleri geleneklerini sürdürmeyi tercih etmektedir. Pragmatik yapıdaki kültürler ise, faydacı bir yaklaşım sergileyerek modern eğitimlerde, tutumluluğu ve çabalamayı, geleceğe hazırlanmak için bir yol olarak sunmakta ve desteklemektedir (Hofstede [web], 2015). Kısa vadecilik ve uzun vadecilik arasındaki farklar Tablo-9'da sunulmuştur.

Tablo-9: Kısa Vadecilik ve Uzun Vadecilik Arasındaki Farklar

Kısa Vadecilik	Uzun Vadecilik
Çabuk sonuç almaya odaklıdır.	Sabır ve süreklilik vardır.
İlişkilerde statünün pek önemi yoktur.	İlişkiler statü ile düzenlenir ve bu düzene riayet edilir.
Gelecek için yatırım yapma (biriktirme) eğilimleri nispeten daha azdır.	Tutumluluk önemlidir. Yatırım yapmaya ve birikim yapmaya güçlü bir eğilim vardır.
Utanma duygusu yaygın değildir.	Utanma duygusu yaygındır.
İnsanlar, sabit fikirlere sahiptir.	İnsanlar, kendilerini yeniliklere kolayca uyarlayabilmektedir.
Geleneklere saygı gösterilir.	Değişen koşullara ve geleneklere kolay uyum sağlanmaktadır.
Çocuklar diğer insanlara karşı hoşgörölü ve saygılı olmayı öğrenmelidir.	Çocuklar tutumluluğu öğrenmelidir.
Boş zaman çok önemlidir.	Boş zaman çok önemli değildir.
Hayattaki en önemli olaylar geçmişte yaşanmış ya da günümüzde yaşanıyor olanlardır.	Hayattaki en önemli olaylar gelecekte yaşanacaktır.
Gelirin küçük bir kısmı biriktirilir.	Gelirin büyük bir kısmı biriktirilir.
Müşterek fonlara yatırım yapılır.	Gayrimenkule yatırım yapılır.

Kaynak: (Hofstede, 2001: 360)

İhtiyaçların ötelenmesi, tasarruflu davranmak ve amaca ulaşmak için acele etmemek gibi değer nitelikleri pragmatik toplumlarda görülürken,

amaca en kısa sürede ulaşmayı esas alan değerler ise normatif toplumlarda karşılık bulmaktadır (Çukur, 2007: 50-51).

Bu açıklamalar ışığında, Grafik-8'deki NATO üyesi ülkelerin kısa ve uzun vadecilik puanları incelendiğinde;

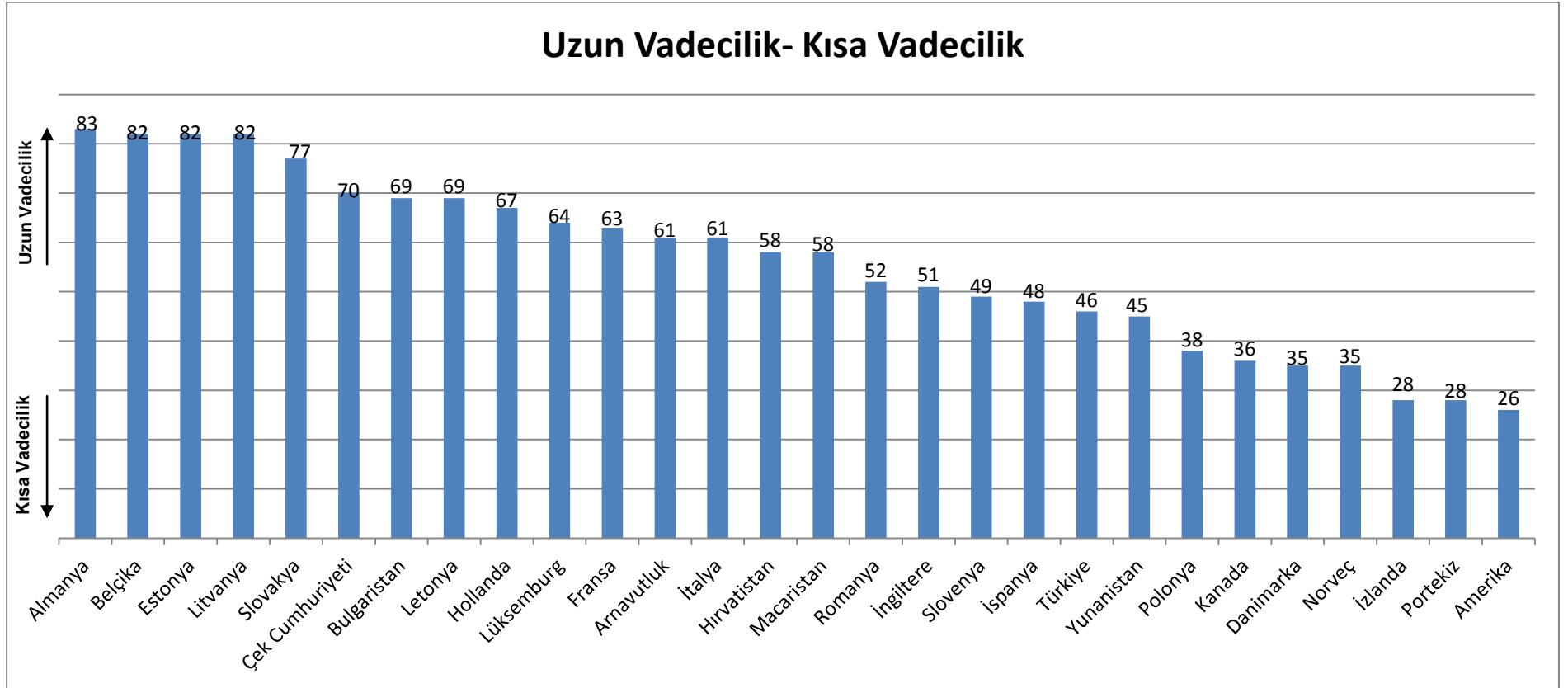
Arnavutluk, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Hırvatistan, Estonya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Lüksemburg ve Hollanda'da pragmatik değerlerin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde bireyler, gerçeğin daha çok duruma, şartlara ve zamana bağlı olduğuna inanmaktadır. Değişen şartlara ve geleneklere kolaylıkla adapte olunabilmektedir. Biriktirmeye, yatırıma, tutumluluğa ve sonuca ulaşana kadar azim göstermeye temayül vardır (Hofstede [web], 2015).

Danimarka, İzlanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, ABD ve Kanada'da ise normatif değerlerin ağır bastığı görülmektedir.

Yunanistan, Türkiye, Slovenya, Romanya ve İngiltere'de ise bu değerlerin orta seviyede seyrettiği ve net bir yorumun yapılamayacağı söylenebilir.

Uzun- kısa vadecilik değer özellikleri incelendiğinde; uzun vadeci toplumların, geleceklerini garanti altına alma istekleri ön plana çıkmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, güvenlik problemlerini ortadan kaldırmak adına her türlü girişimde bulunacakları ve ilave güvenlik tedbirleri için savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmektedir. Kısa vadeci toplumlar ise, gelecek kaygısı taşımak yerine anlık yaşamaktadır. Bu karakterdeki toplumlar, geleceğe yatırım yapmayı ihmal etmektedir. Güvenlik konusunda da aynı şekilde davranacakları düşünülmektedir. Bu nedenle, kısa vadeci toplumların savunma harcamalarını artırma niyetleri olmayacağı varsayılarak, tam aksine azaltma yönüne gidecekleri değerlendirilmektedir.

Grafik- 8: NATO Üyesi Ülkelerin Uzun Vadecilik (Pragmatik) - Kısa Vadecilik (Normatif) Puanları

Kaynak: (Hofstede [web], 2015; 2001: 356-357)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

f. Mutlu Olmaya Bağlılık - Sosyal Normlara Bağlılık

Bu boyut, insanların arzu ve dürtülerini kontrol edebilme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Mutlu olmaya bağlılık boyutu, yaşamdan zevk alma ve eğlenmeyle ilgili olan temel ve doğal insan güdülerinin mutluluklarına nispeten izin veren bir toplumu ifade etmektedir. Dürtülerini kontrol etmekte nispeten zayıf kalanlar “hoşgörüyü” temsil etmektedir. Bu tarz toplumlarda insanlar, yaşamdan zevk alarak ve eğlenmeyi bilerek, arzu ve dürtülerini anlamaya dönük bir isteklilik sergilemektedir. Aynı zamanda genellikle pozitif davranışlarda bulunarak hayata iyimser bir pencereden bakma eğilimi hâkimdir. İstenildiği gibi para harcayabilmek ve yaşamdan haz almak adına gerekli olan boş zamanı yaratmak için çok çaba harcanmaktadır (Hofstede [web], 2015). Mutlu olmaya bağlılık ve sosyal normlara arasındaki farklar Tablo-10’da sunulmuştur.

Tablo-10: Mutlu Olmaya Bağlılık ve Sosyal Normlara Bağlılık Farkları

Mutlu Olmaya Bağlılık	Sosyal Normlara Bağlılık
Yüksek oranda insan kendini mutlu olarak tanımlar.	Çok az mutlu insan vardır.
Konuşma özgürlüğü önemlidir.	Konuşma özgürlüğü öncelikli ilgi konusu değildir.
Serbest zamana çok önem verilir.	Serbest zamana az önem verilir.
Genellikle hayata pozitif bakılır.	Genellikle hayata negatif bakılır.
Çok sayıda insan, aktif olarak sportif faaliyetlere katılır.	Az sayıda insan, aktif olarak sportif faaliyetlere katılır.
Zengin ülkelerde, cinsiyet kuralları daha yumuşaktır.	Zengin ülkelerde, cinsiyet kuralları daha katıdır.
Ülkede düzeni sağlamaya fazla bir öncelik verilmez.	Her 100.000 kişilik nüfus başına, çok sayıda polis görevlendirilir.
Kişiler, yaşamını kendisi kontrol eder.	Kişiler, yönetimin güdümünde hareket eder.

Kaynak: (Hofstede, 2011: 16)

Sosyal normlara bağıllık boyutu, katı sosyal normlarla yaşamı düzenleyen ve insanların mutlu olma ihtiyaçlarına kısıtlamalar getiren bir toplumu işaret etmektedir. Bu boyutta insanlar, dürtüleri güçlü bir şekilde kontrol altına alarak “baskıya” olan eğilimlerini açığa vurmaktadır. Bu boyutun hâkim olduğu toplumlarda insanlar, hayata karamsar bir pencereden bakmaktadır. Mutlu olmaya bağlı toplumların aksine bu toplumlar kendilerine boş zaman ayırmak adına girişimde bulunmaz. İnsanlar, hareketlerinin mutlaka belli normlarla kısıtlanması gerektiğine ve hoş görmenin yanlış bir davranış şekli olduğuna inanmaktadır (Hofstede [web], 2015).

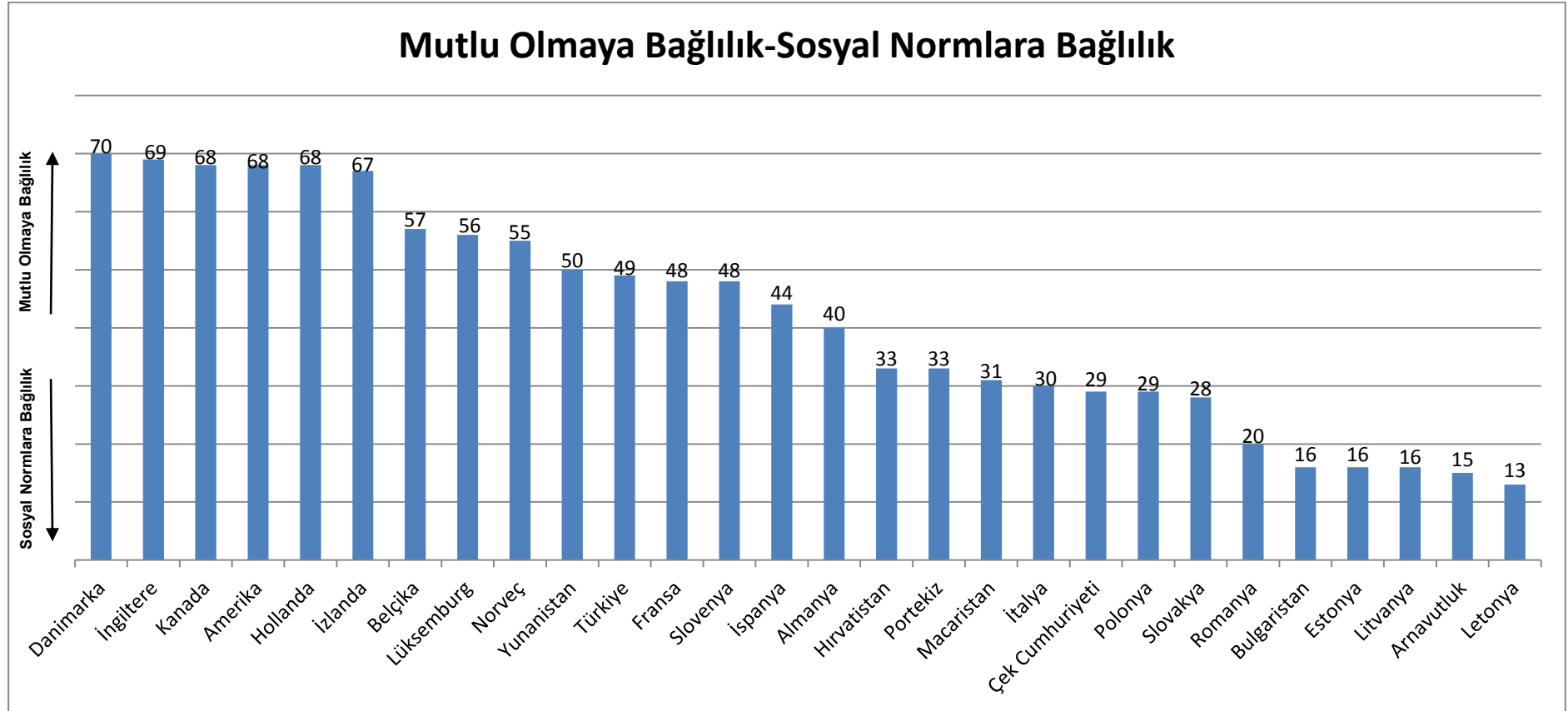
Grafik-9’daki mutlu olmaya bağıllık değerleri incelendiğinde; ABD, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İzlanda, Kanada ve Lüksemburg’ta mutlu olmaya bağıllık puanlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Almanya, Arnavutluk, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, İspanya, İtalya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya ve Slovakya’da ise sosyal normlara bağıllık değerlerinin daha etkin olduğu görülmektedir.

Fransa, Norveç, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan gibi ülkeler ise orta puanlar aldığından bunlar hakkında yorum yapılamamaktadır.

Mutlu olmaya bağıllık- sosyal normlara bağıllık değer boyutunun özellikleri açısından bakıldığında; sosyal normlara bağlı toplumların, düzen içerisinde yaşayabilme konusunda çok fazla istek duydukları bilinmektedir. Bu tarz toplumlarda, güvenliği sağlamakla görevli personel sayısı oldukça fazladır. Bunun yansıması olarak, hem iç hem de dış güvenliklerini sağlamak için uygulanacak politikalar doğrultusunda, savunma harcamalarını artıracakları düşünülmektedir. Mutlu olmaya bağlı toplumlar ise, anlık yaşayarak hayattan zevk almayı hedefleyen toplumlar olarak görüldüklerinden ötürü, düzeni sağlama konusu bu tarz toplumlarda hiçbir zaman birinci planda yer almayacaktır. Bu nedenle savunma harcamalarını büyük ölçüde kısacakları değerlendirilmektedir.

Grafik- 9: NATO Üyesi Ülkelerin Mutlu Olmaya Bağlılık- Sosyal Normlara Bağlılık Puanları

Kaynak: (Hofstede [web], 2015)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

5. ARAŞTIRMA KONUSUNA YÖNELİK YAPILMIŞ ÇALIŞMA ÖZETİ

Literatür tarandığında, savunma harcamaları ile kültürel değerler arasındaki ilişkiye dair herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Sadece iki farklı çalışmada, iki değer boyutu ile alakalı dolaylı atıfların yapıldığı görülmüştür. O nedenle bu bölümde, kültürel değerler ile savunma harcamalarının farklı değişkenler ile ilişkisini ortaya koyan çalışmalara yer verilmiştir. Öncelikle kültürel değerlere yönelik çalışmalar sunulacaktır:

Huber (2001), kültürel değerler ile yolsuzluk algısı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında Hofstede'nin kültürel değer modelini kullanmıştır. 47 ülke üzerindeki uygulamada, yolsuzluk algısını bağımlı değişken ve kültürel değerleri de bağımsız değişken olarak atayarak lineer regresyon modeli kullanmıştır. Buna göre; yolsuzluk algısı, % 65 oranında Hofstede'nin değer boyutlarıyla açıklanabilmektedir.

Taylor ve Wilson (2012: 235), bireysencilik ve ulusal reform oranları arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, bireysencilik değeri ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiye dair değerlendirmede bulunmuşlardır. Buna göre; bireysencilik, savunma harcamalarını artırırken, toplulukçuluk ise savunma harcamalarını azaltmaktadır. Bireysencilik değeri ağır basan toplumların, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ve özellikle teknolojiye önem verdikleri dile getirilmektedir. Bunun da askerî harcamalara pozitif bir katkı sunacağı ileri sürülmektedir. Bu durum, bireysencilik kültürel değer boyutu ile savunma harcamaları arasındaki bağlantıyı desteklemektedir.

Collier ve diğerleri (2009: 77), çalışmasında mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiye yönelik değerlendirme yapmaktadır. Buna göre; çatışma ve terör riskinin yüksek ihtimalle yaşanabileceği ülkelerde, sivil hükümetlerin bu riski kontrol altında tutabilmek için, düzeni sağlayarak huzur ortamını oluşturacak olan silahlı kuvvetlere daha çok yatırım yapacağına işaret edilmektedir. Askerî harcamaların bu tarz dönemlerde sorgulanmayacağından dolayı aşırı oranlarda artış gösterebileceği düşünülmektedir. Yine huzuru sağlamak maksadıyla, sivil hükümetlerin yerine darbe neticesinde askerî rejimlerin

oturduğu toplumlarda da savunma harcamalarının artacağı dile getirilmektedir.

Yoo (2014: 171-178), Güney Kore Üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında, Hofstede'nin değer boyutlarının öğretmen- öğrenci ilişkisinde büyük rol oynadığını ifade etmektedir. Bu çalışmada, özellikle güç mesafesi değeri üzerinde durulmaktadır.

Metcalf ve Bird (2004: 251-269), altı ülke üzerinde Hofstede kültürel değer boyutları ile müzakere teknikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Müzakere tekniklerini 12 boyut halinde sınıflandırdıktan sonra, değer boyutları ile arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda bu iki değişken arasında anlamlı ilişkiye rastlanmıştır.

Meshksar (2012), insan kaynakları yönetiminde Hofstede kültürel değer modelinin ne derece etkili olduğunu araştırmıştır. Buna yönelik regresyon, Anova ve t-testi analizlerini uygulamıştır. Analiz sonuçları, kültürel değerlerin insan kaynakları yönetimini etkilediğini göstermektedir. Buna göre; yüksek belirsizlikten kaçınma düzeyi, bürokrasiyi artırmaktadır. Güç mesafesinin yüksek olması, kararların merkezden alınmasına neden olmaktadır.

Malinoski (2012: 32-48), gelir eşitsizliği ile Hofstede'nin kültürel değer modeli arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; toplulukçu ve kısa vadeci toplumların gelir eşitsizliğinde ön sıralarda olduğunu tespit etmiştir.

Leach-Lopez ve Jack (2014: 1-19), kültürel değerlerin iş tatminine etkisinde kişiliğin aracılık etkisine dair araştırma yapmıştır. ABD, Meksika, Kore ve Hong Kong'da çalışan 248 yöneticiye anket uygulamıştır. Sonuç olarak; kişiliğin aracı etkisi neticesinde, Hofstede değer modelinden sadece ataerkillik- anaerkillik değer boyutunun iş tatminine etki ettiği tespit edilmiştir.

Dilmaç ve Seki (2015: 57-67), ergenlerin sahip oldukları değerler ile öznel iyi oluş ve sosyal görünüş kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan analizden elde edilen bulgulara göre; temel değerler ile

sosyal görünüş kaygısı seviyeleri arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir.

Dündar (2013: 367-381), öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada, Schwartz değer modelinden istifade edilmiştir. Öğretmen adaylarının en çok iyilikseverlik, en az ise güç değerine önem verdiği görülmüştür. Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile evrenselcilik, iyilikseverlik, hazcılık, uyarılım, uyma, geleneksellik, güvenlik ve özyönelim değerleri arasında anlamlı ilişki bulunurken, güç ve başarı değerleri ile anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Özdemir ve Koruklu (2011: 190-210), üniversite öğrencileri üzerinde değer-mutluluk ilişkisini incelemiştir. Analiz için, korelasyon ve çoklu regresyon uygulanmıştır. Buna göre, geleneksellik değeri haricindeki değerlerin, mutluluğa anlamlı bir şekilde etki ettiği tespit edilmiştir. Regresyon analizine göre; iyilikseverlik, evrenselcilik ve hazcılık değerleri ile mutluluk arasında güçlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Hüseyinlioğlu (2011), asker hastanesi personeli üzerinde yaptığı araştırmasında, değerler ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi tespit etmiştir. Buna göre; muhafazakâr ve kendini gerçekleştirme değer tipleri ile hem normatif hem de duygusal bağlılık, güvenlik-evrensellik değer tipleri ile sadece normatif bağlılık arasında ilişkiye rastlanmıştır.

Soares ve diğerleri (2007: 277-284), uluslararası pazarlama çalışmalarında kültürün önemine dikkat çektikleri çalışmada, özellikle Hofstede'nin kültürel değer boyutlarıyla pazarlamanın zorluklarını aşabildiklerini ifade etmektedir.

Khairullah ve Khairullah (2013: 1-12), Çin'de çok uluslu şirketlerde çalışan 22 yönetici üzerinde yaptıkları çalışmada, Hofstede'nin değer boyutları ile karar verme faaliyeti arasındaki ilişki hakkında değerlendirmede bulunmuştur.

Cox ve diğerleri (2011: 46) ise; Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla ile güç mesafesi değeri arasında negatif, bireysellik değeri ile pozitif anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir.

Vurgun ve Öztö (2011: 217) ise, örgüt kültüründe değerlerin önemini anlatan bir çalışma yapmıştır. Buna göre; bir organizasyonu oluşturan üyelerin benimsediği değerler ile uyum halinde olan örgütsel değerler, üyeler tarafından kolaylıkla kabul edilmekte ve sahiplenilmektedir. Bu değerlerin uyuşması, aynı zamanda örgütsel bütünleşmeyi de hızlı bir şekilde pekiştirmektedir. Örgütsel değerlerin, örgüt üyelerinin birbirleri ile ilişkilerinde ve örgütün genel problemlerinin çözümünde etkili olduğu ileri sürülmektedir.

Schwartz ve diğerleri (2014: 899-930), 15 ülke üzerinde yaptığı araştırmada, temel insanî değerlerin politik değerlerin temelinde yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada, temel değerlerdeki bireysel farklılıkların politik düşüncenin oluşmasında kritik bir önem taşıdığı da ifade edilmektedir.

Bu bölümde ise, savunma harcamalarının farklı değişkenlerle ilişkisine yer verilecektir:

Hirnis (2009: 149-155), sekiz Asya ülkesi üzerinde, savunma harcamaları ile sağlık ve eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Buna göre; Nepal ve Bangladeş'in eğitim ve savunma harcamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu iki ülkenin savunma harcamasını artırırken diğer yandan da eğitime yatırım yaptığı görülmüştür. Sri Lanka ve Filipinler'de, bu üç değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Eğitim ve sağlık harcamaları arasında ise, bütün ülkelerde pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Vadlamannati ve Pathmalal (2008: 1-29), çalışmalarında savunma harcamaları ile insan hakları uygulamaları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Buna göre; savunma harcamaları arttıkça, insan haklarına yönelik uygulamalarda azalma yaşanmaktadır. Savunma harcamalarındaki azalma ise üretim faaliyetleri, gelişme ve ilerleme konusunda serbestlik sağlayarak, sosyal baskının ve ekonomik güvensizliğin

ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Böylece, insan hakları uygulamaları destek görmektedir.

Yıldırım ve Sezgin (2005: 93-100), 1987-1997 yıllarını kapsayan ve 92 ülkenin verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, savunma harcamaları ve demokrasi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analiz sonucuna göre; bu iki değişken arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yüksek seviyede demokrasi ancak düşük seviyedeki savunma harcamaları ile sağlanabilmektedir.

Görkem ve Işık (405-424), Türkiye’de 1968-2006 yıllarını kapsayan dönem için, savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Analizde VAR modeli ve Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Sonuca göre; bu iki değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Abell (1994: 35-43), ABD’nin Vietnam Savaşı sonrası dönemi kapsayan, savunma harcamalarıyla gelir eşitsizliği üzerine yaptığı araştırmasında, bu iki değişken arasındaki anlamlı ilişkiye dikkat çekmektedir. Ancak bu analizde vergiler, ekonomik büyüme, enflasyon ve askerî olmayan harcamalar gibi makroekonomik faktörlerin kontrollü tutulması sonrasında bu sonuca ulaşıldığı vurgulanmaktadır.

Collier ve Hoeffler (2007: 1-32), savunma harcamaları ve darbeler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre; darbe riski düşük olan ülkelerin askerî harcamalarını kısıttığı, bu riski yüksek olan ülkelerin (Afrika’da olduğu gibi) ise harcamalarını artırdığı sonucuna varılmıştır.

Bu bölümde, Hofstede değer modelinin özellikleri yansıtılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle değer kavramı üzerinde durulmuştur. Değerlerin niteliklerinden bahsedildikten sonra, bu zamana kadar geniş tabanlı araştırmalar neticesinde oluşturulmuş kültürel değer modellerine kısaca değinilmiştir. Bu çalışma için, bunlar arasından en uygun modelin Hofstede değer modeli olduğuna kanaat getirilmiştir. Bu modelin seçilme nedeni açıklandıktan sonra, modele ait kültürel değer boyutları tüm detaylarıyla incelenmiştir. Ardından, NATO üyesi ülkelerin bu değer boyutlarından hangi seviyede puanlar aldığı araştırılmıştır. Bu ülkelerin aldıkları puanlara göre

karşılaştırmalı grafikler sunularak, ülkeler arasındaki toplumsal farklılıklar ortaya konmuştur. Son olarak, araştırma konusuna yönelik bu zamana kadar yapılmış çalışmaların kısa özetleri de bu bölümde yer almıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HOFSTEDE KÜLTÜREL DEĞER MODELİ İLE SAVUNMA HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK UYGULAMA

1. ARAŞTIRMAYA YÖNELİK VERİ SETİNİN OLUŞTURULMASI

Savunma harcamaları ile ilgili veri seti, temel olarak 1994-2013 yılları arasındaki yirmi yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde derlenmiştir. Bununla birlikte farklı analizler yapmak için 1995, 2005 ve 2009 yıllarına ait savunma harcamaları ile 1990-2013 ve 1995-2013 yılları arası NATO ülkelerinin GSYİH içindeki savunma harcaması payları da kullanılacaktır. Çalışmada, bu harcamaların öncelikle ortalamaları alınmıştır. Sonrasında ise, bu ortalamalar yüzölçümüne göre yeniden oranlanarak düzenlenmiştir. Yüzdelik sisteme çevirme aşamasında, ABD haricinde savunma harcaması en yüksek ülkenin değeri 100 puan olarak alınmış ve diğer ülkeler de buna göre oranlanmıştır. 20 yıllık savunma harcaması ile ilgili veriler, Tablo-11’de sunulmuştur.

Tablo-11: NATO Üyesi Ülkelerin 20 Yıllık Savunma Harcamaları ve Oranları

Ülkeler	Ortalama	% Oran	Ülkeler	Ortalama	% Oran
	(Milyon\$)			(Milyon\$)	
Fransa	64.494	100	Portekiz	4.589	7,2
İngiltere	54.784	84,9	Çek Cum.	3.076	7,1
Almanya	49.608	76,9	Romanya	2.529	4,8
İtalya	39.350	61	Macaristan	1.823	3,9
Kanada	18.042	28	Hırvatistan	1.674	2,8
Türkiye	17.800	27,6	Slovakya	1.362	2,6
İspanya	15.083	23,4	Bulgaristan	988	2,1
Hollanda	11.653	18,1	Slovenya	619	1,5
Yunanistan	8.159	12,7	Litvanya	340	1
Polonya	7.534	11,7	Estonya	300	0,5
Norveç	6.425	11,4	Letonya	288	0,5
Belçika	5.838	10	Lüksemburg	280	0,4
Danimarka	4.660	9,1	Arnavutluk	142	0,2

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)’ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-11'deki verilere göre; ABD haricindeki NATO üyesi ülkelerden yirmi yıllık savunma harcaması ortalaması en yüksek olan ülke Fransa'dır. İngiltere, Almanya ve İtalya'nın Fransa'yı takip ettiği görülmektedir. Buna karşın; Bulgaristan, Slovenya, Litvanya, Estonya, Letonya, Lüksemburg ve Arnavutluk'un ise savunma harcamalarının 1 milyar doların ve % 2'lik oranın altında olduğu gözlenmektedir. En düşük harcama seviyesi, 142 milyon dolar ile Arnavutluk'a aittir.

Bu çalışmada savunma harcamalarının sadece belli bir dönemdeki ortalamasının yanı sıra değişik yıllardaki (1995, 2005 ve 2009) oranları da dikkate alınarak çalışmanın sağlam temellere oturtulması hedeflenmiştir. Bu amaçla ilk önce 1995 yılı savunma harcaması ele alınacaktır. 1995 yılı içerisinde Amerika'dan sonra en büyük harcamayı yapan Fransa'nın harcaması, 100 puan olarak kabul edilerek diğer ülkeler buna göre oranlanmıştır. Buna dair, NATO üyesi ülkelerin 1995 yılı savunma harcamaları ve yüzdeleri Tablo-12'de sunulmuştur.

Tablo-12: NATO Üyesi Ülkelerin 1995 Yılı Savunma Harcamaları ve Yüzdeleri (Milyon \$)

Ülkeler	Harcama	% Oran	Ülkeler	Harcama	%Oran
Fransa	64.958	100	Portekiz	4.207	6
İngiltere	48.384	74	Hırvatistan	3.421	5
Almanya	53.317	82	Çek Cum.	2.902	4
İtalya	32.539	50	Romanya	2.592	4
Kanada	17.418	27	Slovakya	2.041	3
Türkiye	15.905	24	Macaristan	1.609	2
İspanya	13.947	21	Bulgaristan	952	1
Hollanda	11.278	17	Slovenya	523	1
Yunanistan	6.604	10	Lüksemburg	202	0,3
Belçika	6.243	10	Arnavutluk	119	0,18
Polonya	5.571	9	Letonya	114	0,17
Norveç	5.492	8	Litvanya	99,7	0,15
Danimarka	4.589	7	Estonya	92,6	0,14

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-12’de; 1995 yılı için, ABD haricindeki NATO ülkelerinden savunma harcaması en yüksek olan ülkenin Fransa olduğu ve onu İngiltere, Almanya ve İtalya’nın takip ettiği görülmektedir. Bulgaristan, Slovenya, Litvanya, Estonya, Letonya, Lüksemburg ve Arnavutluk’un ise savunma harcamalarının 1 milyar doların ve % 2’lik oranın altında olduğu gözlenmektedir. En düşük harcamayı, 92,6 milyon dolar ile Estonya gerçekleştirmiştir.

Savunma harcamalarının 2005 yılındaki eğilimi ile kültürel değerler arasında nasıl bir ilişki olduğu konusu da bu çalışmada incelenecektir. 2005 yılı içerisinde de Amerika’dan sonra en büyük harcamayı yapan Fransa’nın harcaması, 100 puan olarak kabul edilerek diğer ülkeler buna göre oranlanmıştır. Buna dair, NATO üyesi ülkelerin 2005 yılı savunma harcamaları ve yüzdeleri Tablo-13’te sunulmuştur.

Tablo-13: NATO Üyesi Ülkelerin 2005 Yılı Savunma Harcamaları ve Yüzdeleri (Milyon \$)

Ülkeler	Harcama	% Oran	Ülkeler	Harcama	%Oran
Fransa	65.123	100	Danimarka	4.422	7
İngiltere	58.154	89	Çek Cum.	3.872	6
Almanya	47.102	72	Romanya	2.697	4
İtalya	42.342	65	Macaristan	2.141	3
Kanada	17.811	27	Slovakya	1.412	2
Türkiye	15.799	24	Bulgaristan	1.122	2
İspanya	15.339	24	Hırvatistan	1.060	2
Hollanda	11.821	18	Slovenya	675	1
Yunanistan	8.774	13	Litvanya	456	1
Polonya	7.733	12	Letonya	444	1
Norveç	6.365	10	Estonya	395	1
Belçika	5.415	8	Lüksemburg	314	0,2
Portekiz	5.102	8	Arnavutluk	130	0,2

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)’ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-13'te; 2005 yılı için, ABD haricindeki NATO ülkelerinden savunma harcaması en yüksek olan ülkenin Fransa olduğu ve onu İngiltere, Almanya ve İtalya'nın takip ettiği görülmektedir. Slovenya, Litvanya, Estonya, Letonya, Lüksemburg ve Arnavutluk'un ise savunma harcamalarının 1 milyar doların ve % 2'lik oranın altında olduğu gözlenmektedir. En düşük harcamayı, 130 milyon dolar ile Arnavutluk gerçekleştirmiştir.

Savunma harcamalarının 2009 yılındaki durumu ile kültürel değerler arasında nasıl bir korelasyon içinde olduğu da araştırılmaktadır. 2009 yılı içerisinde de Amerika'dan sonra en büyük harcamayı yapan Fransa'nın harcaması, 100 puan olarak kabul edilerek diğer ülkeler buna göre oranlanmıştır. Buna dair, NATO üyesi ülkelerin 2009 yılı savunma harcamaları ve yüzdeleri Tablo-14'te sunulmuştur.

Tablo-14: NATO Üyesi Ülkelerin 2009 Yılı Savunma Harcamaları ve Yüzdeleri (Milyon \$)

Ülkeler	Harcama	% Oran	Ülkeler	Harcama	%Oran
Fransa	69.426	100	Danimarka	4.553	7
İngiltere	64.297	93	Çek Cum.	3.027	4
Almanya	49.046	71	Romanya	2.498	4
İtalya	40.002	58	Macaristan	1.619	2
Kanada	22.900	33	Slovakya	1.410	2
İspanya	17.820	26	Hırvatistan	1.153	2
Türkiye	17.276	25	Bulgaristan	1.029	1
Hollanda	12.590	18	Slovenya	829	1
Yunanistan	11.527	17	Estonya	470	1
Polonya	8.912	13	Litvanya	428	1
Norveç	7.210	10	Letonya	379	1
Belçika	5.953	9	Lüksemburg	293	0,42
Portekiz	5.205	7	Arnavutluk	251	0,36

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-14'te; 2009 yılı için, ABD haricindeki NATO ülkelerinden savunma harcaması en yüksek olan ülkenin Fransa olduğu ve onu İngiltere, Almanya ve İtalya'nın takip ettiği görülmektedir. Bulgaristan, Slovenya, Litvanya, Estonya, Letonya, Lüksemburg ve Arnavutluk'un ise savunma harcamalarının % 2'lik oranın altında olduğu gözlenmektedir. En düşük harcamayı, 251 milyon dolar ile Arnavutluk gerçekleştirmiştir.

Farklı bir uygulama olarak, direkt olarak savunma harcamalarının değil de, savunma harcamalarının GSYİH içindeki payının kültürel değerlerle ilişkisi de gözden geçirilmeye karar verilmiştir. Elde edilen verilere göre, 1990-2013 yılları arasında Amerika'dan sonra en büyük payı ayıran Yunanistan'ın GSYİH içindeki payı, 100 puan olarak kabul edilerek diğer ülkeler buna göre oranlanmıştır. Buna dair, NATO üyesi ülkelerin 1990-2013 yılları arasındaki GSYİH'larından savunma harcamalarına ayırdıkları payların ortalaması ve yüzdesi Tablo-15'te sunulmuştur.

Tablo-15: NATO Ülkelerinin 1990-2013 Yılları Arasındaki GSYİH'larından Savunma Harcamalarına Ayırdıkları Payların Ortalaması ve Yüzdesi

Ülkeler	Ortalama	% Oran	Ülkeler	Ortalama	%Oran
Yunanistan	3	100	Danimarka	1,5	50
İngiltere	2,6	86,6	Almanya	1,46	48,6
Fransa	2,3	76,6	Slovenya	1,38	46
Türkiye	2,28	76	Çek Cum.	1,37	45,6
Estonya	1,8	60	Romanya	1,36	45,3
Polonya	1,78	59,3	Slovakya	1,26	42
Norveç	1,75	58,3	Belçika	1,25	41,6
Bulgaristan	1,66	55,3	Kanada	1,25	41,6
Portekiz	1,66	55,3	Macaristan	1,2	40
İtalya	1,57	52,3	İspanya	1,17	39
Hırvatistan	1,56	52	Letonya	1,06	35,3
Hollanda	1,55	51,6	Litvanya	0,91	30,3
Arnavutluk	1,5	50	Lüksemburg	0,52	17,3

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-15'te; ABD hariç tutulduğunda, Yunanistan'ın % 3'lük ortalama ile en yüksek orana ulaştığı ve onu İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin takip ettiği görülmektedir. Litvanya ve Lüksemburg'un ortalamasının % 1'in altında seyrettiği ve GSYİH'dan en düşük payı Lüksemburg'un ayırdığı gözlenmektedir.

Savunma harcamalarının GSYİH içindeki payının, kültürel değerlerle ilişkisine farklı bir dönem olan 1995-2013 yılları arasında da bakılacaktır. Elde edilen verilere göre, 1995-2013 yılları arasında Amerika'dan sonra en büyük payı ayıran Yunanistan'ın GSYİH içindeki payı, 100 puan olarak kabul edilerek diğer ülkeler buna göre oranlanmıştır. Buna dair, NATO üyesi ülkelerin 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH'larından savunma harcamalarına ayırdıkları payların ortalaması ve yüzdesi Tablo-16'da sunulmuştur.

Tablo-16: NATO Üyesi Ülkelerin 1995-2013 Yılları Arasındaki GSYİH'larından Savunma Harcamalarına Ayırdıkları Paylar ve Yüzdesi

Ülkeler	Ortalama	% Oran	Ülkeler	Ortalama	%Oran
Yunanistan	2,88	100	Danimarka	1,45	50,34
İngiltere	2,48	86,1	Almanya	1,38	47,91
Türkiye	2,22	77,08	Slovenya	1,38	47,91
Fransa	2,18	75,69	Çek Cum.	1,37	47,56
Estonya	1,8	62,5	Romanya	1,36	47,22
Polonya	1,78	61,8	Slovakya	1,26	43,75
Bulgaristan	1,66	57,63	Macaristan	1,2	41,66
Norveç	1,62	56,25	Kanada	1,18	40,97
Portekiz	1,58	54,86	Belçika	1,17	40,62
Hırvatistan	1,56	54,16	İspanya	1,12	38,8
İtalya	1,52	52,77	Letonya	1,06	36,8
Arnavutluk	1,5	52,08	Litvanya	0,91	31,59
Hollanda	1,46	50,69	Lüksemburg	0,5	17,36

Kaynak: (SIPRI [web], 2013)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-16'ya göre; dönem aralığı değiştiğinde de Tablo-15'teki sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmanın temelini oluşturan kültürel değer boyutlarıyla ilgili olarak, NATO üyesi ülkelerin Hofstede kültürel değer boyutlarından aldığı puanlar Tablo-17'de sunulmuştur.

Tablo-17: NATO Üyesi Ülkelerin Hofstede Kültürel Değer Boyutlarına Göre Aldığı Puanlar¹¹

Ülkeler/Değerler ¹²	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Arnavutluk	90	20	80	70	61	15
Belçika	65	75	54	94	82	57
Çek Cum.	57	58	57	74	70	29
Bulgaristan	70	30	40	85	69	16
Hırvatistan	73	33	40	80	58	33
Danimarka	18	74	16	23	35	70
Estonya	40	60	30	60	82	16
Fransa	68	71	43	86	63	48
Almanya	35	67	66	65	83	40
Yunanistan	60	35	57	100	45	50
Macaristan	46	80	88	82	58	31
İtalya	50	76	70	75	61	30
İzlanda	30	60	10	50	28	67
Letonya	44	70	9	63	69	13
Litvanya	42	60	19	65	82	16
Norveç	31	69	8	50	35	55
Polonya	68	60	64	93	38	29
Slovakya	100	52	100	51	77	28
Slovenya	71	27	19	88	49	48
Romanya	90	30	42	90	52	20
İspanya	57	51	42	86	48	44
Portekiz	63	27	31	99	28	33
Türkiye	66	37	45	85	46	49
Kanada	39	80	52	48	36	68
Lüksemburg	40	60	50	70	64	56
ABD	40	91	62	46	26	68
İngiltere	35	89	66	35	51	69
Hollanda	38	80	14	53	67	68

Kaynak: (Hofstede [web], 2015)'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

¹¹ Buradaki puanlar, <http://geert-hofstede.com/dimensions.html> adresinde ülke isimlerinin tek tek girilmesi sonucunda bulunmuştur.

¹² Kısaltmalar; **GM:** Güç Mesafesi, **BT:** Bireysellik/Toplulukçuluk, **AA:** Ataerkillik/Anaerkillik, **BK:** Belirsizlikten Kaçınma, **KUV:** Kısa/Uzun Vadecilik, **MSB:** Mutlu Olmaya/Sosyal Normlara Bağlılık

Tablo-17'deki NATO üyesi ülkelerin Hofstede kültürel değer boyutlarına göre aldığı puanlardan, önceki bölümde detaylı bir şekilde bahsedildiği için burada ayrıca üzerinde durulmayacaktır (Bkz, 3. Bölüm).

Savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında doğrudan bir ilişki bulunamaması ihtimali göz önünde bulundurularak, bu ilişkiye etki edebilecek değişkenlerin kullanılması düşünülmüştür. Buna göre, savunma harcamalarına etkisi olabileceği düşünülen global terör indeksi, barış indeksi, sosyal gelişmişlik indeksi, yolsuzluk indeksi ve işsizlik oranı gibi kontrollü değişkenlerin bu çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir.

Bu değişkenlerden biri olan Global Terör İndeksi (GTİ), ülkelerin terör olaylarına maruz kalma derecesini göstermektedir. Savunma harcamalarını belirleyen faktörlerden biri olan terörün, savunma harcamalarına olan etkisi bilindiğinden dolayı bu çalışmada kontrollü değişken olarak kullanılacaktır. Buna yönelik veriler Tablo-18'de gösterilmektedir.

Tablo-18: NATO Üyesi Ülkelerin Global Terör İndeksleri

Ülkeler	GTİ	Ülkeler	GTİ
Türkiye	5.98	Hırvatistan	0.23
İngiltere	5.17	Portekiz	0.23
Yunanistan	4.73	Arnavutluk	0.19
Norveç	3.57	Danimarka	0.19
Fransa	2.67	Estonya	0.16
Bulgaristan	2.58	Macaristan	0.07
İtalya	2.55	Lüksemburg	-
İspanya	1.84	Letonya	0
Almanya	1.02	Litvanya	0
Kanada	0.95	Polonya	0
Çek Cum.	0.81	Romanya	0
Hollanda	0.58	Slovakya	0
Belçika	0.53	Slovenya	0

Kaynak: (Global Terrorism Index Report, 2014: 8-9)'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Global terör indeksi, dünyanın 162 ülkesindeki doğrudan veya dolaylı terör olaylarını içermektedir. Bu kapsamda; terör olayı olarak ölüm, yaralanma, malzeme hasarı ve terör faaliyetinden sonra oluşan psikolojik sıkıntılar ele alınmaktadır. Yaşanan olayların terör faaliyeti olarak sayılabilmesi için, bilinçli olarak (hesaplanarak) yapılması ve sonucunda da büyük kitleleri şiddete maruz bırakarak etkisi altına alması beklenmektedir (Global Terrorism Index Report, 2014: 7).

Tablo-18’de; Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Amerika, Norveç, Fransa, Bulgaristan ve İtalya’da terör faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı görülmektedir. Macaristan, Estonya, Danimarka, Arnavutluk, Portekiz, Hırvatistan, Belçika, Hollanda, Çek Cumhuriyeti ve Kanada’da çok az veya nadir terör olayı gerçekleşmektedir. Slovenya, Slovakya, Romanya, Polonya, Litvanya ve Letonya gibi ülkelerde ise terör olaylarına hiç rastlanmamaktadır.

Bir diğer aracı değişken olan Global Barış İndeksi (GBİ), terör indeksinin aksine ülkelerdeki barış ortamını yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak, NATO üyesi ülkelerin global barış indeksleri Tablo-19’da sunulmuştur.

Tablo-19: NATO Üyesi Ülkelerin Global Barış İndeksleri

Ülkeler	GBİ	Ülkeler	GBİ
Türkiye	2.402	Polonya	1.532
Yunanistan	2.052	Macaristan	1.482
Arnavutluk	1.939	Hollanda	1.475
Fransa	1.808	Slovakya	1.467
İngiltere	1.798	Portekiz	1.425
Litvanya	1.797	Almanya	1.423
Letonya	1.745	Slovenya	1.398
Romanya	1.677	Çek Cum.	1.381
İtalya	1.675	Norveç	1.371
Bulgaristan	1.637	Belçika	1.354
Estonya	1.635	Kanada	1.306
Hırvatistan	1.548	Danimarka	1.193
İspanya	1.548	Lüksemburg	-

Kaynak: (Global Peace Index Report, 2014: 5-6)’dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-19’da; puanı düşük olan ülkelerin, yüksek olanlara nazaran daha barışçıl olduğu görülmektedir. Buna göre; Danimarka, Norveç, Çek Cumhuriyeti, Kanada, Slovenya ve Belçika barışa yüksek oranda duyarlı iken Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Fransa, İngiltere, Litvanya ve Letonya’da ise bu duyarlılık azalmaktadır. En barışçıl NATO üyesi Danimarka olurken, barışa en uzak ülke ise Türkiye olarak gözükmemektedir. Barışa duyarlı ülkelerin daha az savunma harcaması yapması beklenmektedir. Barışa duyarlılığı az olan ülkelerin ise daha çok savunma harcaması yapması kaçınılmaz görünmektedir.

Küresel barış indeksi, 2008’den bu yana daha da kötüye gitmiştir. Özellikle Orta Doğu ve Afrika’nın kuzeyi, Arap Baharı’nın ardından önemli ölçüde terör faaliyetlerine maruz kalmıştır. Afganistan’ın da içinde bulunduğu güney Asya, dünyanın barıştan en uzak bölgesi iken, Avrupa ise dünyanın en barışçıl bölgesi olmayı sürdürmüştür (Global Peace Index Report, 2014: 3). Tablo-19’daki rakamlar, dünya geneline bakıldığında oldukça iyi bir seviyededir.

Sosyal Gelişmişlik İndeksinin (SGİ) de savunma harcamalarının artış ve azalışında etkili olduğu düşünülmektedir. NATO üyesi ülkelerin sosyal gelişmişlik indeksleri Tablo-20’de sunulmuştur.

Tablo-20: NATO Üyesi Ülkelerin Sosyal Gelişmişlik İndeksleri

Ülkeler	SGİ	Ülkeler	SGİ
Hollanda	87.37	Slovakya	78.93
Norveç	87.12	Polonya	77.44
Kanada	86.95	İtalya	76.93
Danimarka	86.55	Letonya	73.91
Almanya	84.61	Macaristan	73.87
İngiltere	84.56	Litvanya	73.76
Belçika	82.63	Yunanistan	73.43
Slovenya	81.65	Hırvatistan	73.31
Estonya	81.28	Bulgaristan	70.24
Fransa	81.11	Arnavutluk	69.13
İspanya	80.77	Romanya	67.72
Portekiz	80.49	Türkiye	64.62
Çek Cum.	80.41	Lüksemburg	-

Kaynak: (Porter vd., 2014: 15)’dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Sosyal gelişmişlik düzeyi; beslenme ve temel bakım faaliyeti, barınma, kişisel güvenlik, bilgiye ulaşabilme, iletişim özgürlüğü, sağlık, ekosistemin devamlılığı, kişisel haklar ve eğitim hakkı gibi konular ele alınarak düzenlenen bir indekstir (Porter vd., 2015: 15).

Tablo-20’de; NATO ittifakının yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Başta İskandinav ülkeleri olmak üzere Avrupa ülkelerinde sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksek, Balkan ülkelerinde ise düşük olduğu görülmektedir. Sosyal gelişmesi yüksek olan ülkeler; Hollanda, Norveç, Kanada, Danimarka, Almanya, İngiltere ve Belçika’dır. Diğerlerine nispeten düşük olanlar ise; Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya ve Türkiye’dir.

Bir diğer aracı değişken olarak kullanacağımız veri seti ise Yolsuzluk İndeksi (Yİ)’dir. Yolsuzluk algısının ekonomik büyümeye zarar vermesinden dolayı, savunma harcamalarına etki edebileceği düşünülmektedir, NATO üyesi ülkelerin yolsuzluk indeksleri Tablo-21’de sunulmuştur.

Tablo-21: NATO Üyesi Ülkelerin Yolsuzluk İndeksleri

Ülkeler	Yİ	Ülkeler	Yİ
Danimarka	92	Litvanya	58
Norveç	86	Slovenya	58
Hollanda	83	Letonya	55
Lüksemburg	82	Macaristan	54
Kanada	81	Çek Cum.	51
Almanya	79	Slovakya	50
İngiltere	78	Hırvatistan	48
Belçika	76	Türkiye	45
Estonya	69	Bulgaristan	43
Fransa	69	İtalya	43
Portekiz	63	Romanya	43
Polonya	61	Yunanistan	43
İspanya	60	Arnavutluk	33

Kaynak:(Transparency International [web], 2014)’ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-21’de; puanı sıfıra yakın olan ülkelerde yolsuzluk miktarı fazla iken yüze yakın olanlarda ise çok az olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, yolsuzluk algısının en yüksek olduğu ülke Arnavutluk iken, en az olduğu ülke ise Danimarka’dır. Yunanistan, Romanya, İtalya, Bulgaristan, Türkiye ve Hırvatistan gibi ülkelerde yolsuzluğa karşı yeterince önlem alınamamaktadır. Tam aksine Norveç, Hollanda, Lüksemburg ve Kanada gibi ülkelerde ise yolsuzluğun üzerine sıkı bir şekilde gidildiği görülmektedir.

Son değişken olarak ise işsizlik oranı (İO) kullanılacaktır. Buna dair veriler Tablo-22’de sunulmuştur.

Tablo-22: NATO Üyesi Ülkelerin İşsizlik Oranları

Ülkeler	İO	Ülkeler	İO
Yunanistan	25,8	Belçika	8,5
İspanya	23,4	Polonya	8
Arnavutluk	18***	Macaristan	7,3
Hırvatistan	16,2	Hollanda	7,2
Portekiz	13,3	Kanada	6,8**
İtalya	12,6	Romanya	6,5
Slovakya	12,5	Estonya	6,4
Türkiye	11,2	Danimarka	6,2
Bulgaristan	10,8*	Çek Cum.	5,9
Letonya	10,6	Lüksemburg	5,9
Fransa	10,2	İngiltere	5,6
Litvanya	9,8	Almanya	4,7
Slovenya	9,7	Norveç	3,7

Kaynak: (EUROSTAT [web], 2015; *TÜİK [web], 2015; **OECD [web], 2015; ***Tradingeconomics [web], 2015)’ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo-22’de, işsizlik sorunu olmayan NATO üyesi gözükmemektedir. Sadece Almanya ve Norveç’teki işsizlik oranı % 5’in altına inebilmiştir. Özellikle bu oranın % 10’un üzerine çıktığı görülen; Fransa, Letonya, Bulgaristan, Türkiye, Slovakya, İtalya, Portekiz, Hırvatistan, Arnavutluk, İspanya ve en çok da Yunanistan gibi ülkelerin işsizlik sorununu çözemedikleri görülmektedir. Yüksek işsizlik oranı, ekonominin kötüye gittiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla savunma harcamalarının da, bozulan ekonomiden etkileneceği değerlendirilmektedir.

2. ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR

a. İki Değişken Arasındaki Doğrudan Korelasyona İlişkin Bulgular

İlk araştırma konusu, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında bir ilişkinin olup olmadığıdır. Buna yönelik yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo-23'te sunulmuştur.

Tablo-23: Savunma Harcamaları İle Kültürel Değer Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireysellik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
	-,205	,406*	,157
	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,100	,034	,346

*p<.05

Tablo-23'e göre; savunma harcamaları ile kültürel değer boyutlarından sadece bireysellik değeri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p<.05). Güç mesafesi, ataerkillik-anaerkillik, belirsizlikten kaçınma, kısa-uzun vadecilik ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık boyutları ile savunma harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (p>.05).

Bir diğer analiz; 1990-2013 arası savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarının ortalamasının yüzdesi ve kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiye yöneliktir. Bu ilişki Tablo-24'te sunulmuştur.

Tablo-24'e göre; 1990-2013 yılları arasındaki dönem için, savunma harcamalarının GSYİH içindeki payları ile güç mesafesi, mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, bireysellik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değer boyutları arasında anlamlı

bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>.10$). Savunma harcamalarının GSYİH içindeki payları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Tablo-24: 1990-2013 Arası Savunma Harcamalarının GSYİH İçindeki Paylarının Ortalamasının Yüzdesi ve Değerler Arasındaki Korelasyon Analizi

	Güç Mesafesi	Bireyselleşme Toplulukçuluk	Anaerkillik Ataerkillik
GSYİH Ortalaması	,104	-,058	,133
Yüzdesi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya- Sosyal Normlara Bağlılık
	,067	-,197	,262

* $p<.10$ ** $p<.05$

Harcama aralığı 1995-2013 yılları arasında olacak şekilde daraltılarak tekrar analiz edilmiştir. Bunun yapılmasındaki neden, farklı bir dönem aralığı için analiz yapıldığında olumlu sonuçlar alınabileceği düşüncesinden ileri gelmektedir. Buna dair bulgular Tablo-25'te sunulmuştur.

Tablo-25: 1995-2013 Arası Savunma Harcamalarının GSYİH İçindeki Paylarının Ortalamasının Yüzdesi ve Değerler Arasındaki Korelasyon Analizi

	Güç Mesafesi	Bireyselleşme Toplulukçuluk	Anaerkillik Ataerkillik
GSYİH Ortalaması	,128	-,101	,124
Yüzdesi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya- Sosyal Normlara Bağlılık
	,065	-,200	,233

* $p<.10$ ** $p<.05$

Tablo-25'e göre, 1995-2013 yılları arasındaki dönem için denendiğinde de savunma harcamalarının GSYİH içindeki payları ile güç

mesafesi, mutlu olmaya-sosyal normlara bağıllık, bireyselcilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değer boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>,10$).

b. Aracı Değişkenler Dâhil Edilerek Elde Edilen Korelasyon Bulguları

Farklı dönemlere ait farklı verilerle yapılan analizlerin neticesinde, tek bir bulguya (ilk analiz) rastlanmıştır. Ancak bu kez, korelasyona etki edebilecek değişkenlerden sosyal gelişmişlik düzeyi, yolsuzluk indeksi, global barış indeksi, global terör indeksi, işsizlik oranı ve 1995-2013 arası GSYİH payları kontrollü değişken olarak analize dâhil edilmiştir.

İlk değişken olan sosyal gelişmişlik indeksinin dâhil edildiği kısmî korelasyon analizi Tablo-26'da sunulmuştur.

Tablo-26: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Sosyal Gelişmişlik İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireyselcilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
	-,115	,308	,107
Sosyal Gelişmişlik İndeksi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağıllık
	,021	,039	,245

* $p<.10$ ** $p<.05$

Tablo-26'da; sosyal gelişmişlik indeksinin, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında düzenleyici bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Güç mesafesi, mutlu olmaya-sosyal normlara bağıllık, bireyselcilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değerleri ile savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>,10$).

Bunun üzerine bir başka aracı değişken olan yolsuzluk indeksi analize dâhil edilmeye karar verilmiştir. Aracı değişken olarak yolsuzluk indeksinin dâhil edildiği analiz Tablo-27’de sunulmuştur.

Tablo-27: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Yolsuzluk İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireysellik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
Yolsuzluk İndeksi	-,070	,344*	,208
	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	,021	,006	,277

*p<.10 **p<.05

Tablo-27’de; yolsuzluk indeksinin, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında düzenleyici bir etkisinin kısmen olduğu ve sadece bireysellik-toplulukçuluk değeri ile anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmüştür (p<,10). Bunun üzerine bir başka aracı değişken olan işsizlik oranı analize dâhil edilmiştir. Aracı değişken olarak işsizlik oranının dâhil edildiği analiz Tablo-28’de sunulmuştur.

Tablo-28: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve İşsizlik Oranı Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireysellik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
İşsizlik Oranı	-,171	,404*	,170
	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,061	,011	,336

*p<.05 **p<.10

Tablo-28’de, işsizlik oranının, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında düzenleyici etkisinin sadece bireysencilik-toplulukçuluk değer boyutu üzerinde olduğu görülmektedir ($p<,05$). Buna göre; bireysencilik-toplulukçuluk değer boyutu ile savunma harcamaları arasında orta seviyede anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Güç mesafesi, mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değerleri ile savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>,10$).

Bir başka aracı değişken olan global barış indeksi analize dâhil edildiğinde elde edilen bulgular Tablo-29’da sunulmuştur.

Tablo-29: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Barış İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireysencilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
	-,297	,537*	,154
Barış İndeksi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,163	,094	,355**

* $p<,05$ ** $p<,10$

Tablo-29’da, global barış indeksinin de, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında kısmen düzenleyici etkisinin olduğu gözlenmiştir. Bireysencilik-toplulukçuluk değeri ($p<,05$) ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri ($p<,10$) ile savunma harcamaları arasında orta seviyede anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değerleri ile savunma harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>,10$). Bunun üzerine aracı değişken olarak GSYİH ortalamasının dâhil edildiği analiz Tablo-30’da sunulmuştur.

Tablo-30: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve 1995-2013 GSYİH İçindeki Payların Ortalaması Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireysencilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
GSYİH Ortalaması Yüzdesi	-,285	,493*	,117
	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,140	,130	,282

*p<.05 **p<.10

Tablo-30'da; GSYİH içindeki payların da, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasında düzenleyici etkisinin kısmen olduğu ve sadece bireysencilik-toplulukçuluk değer boyutu ile savunma harcamaları arasında orta seviyede anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik, mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık ve kısa-uzun vadecilik değerleri ile savunma harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>.10$).

Bir başka aracı değişken olan global terör indeksi analize dâhil edilmiştir. Aracı değişken olarak terör indeksinin dâhil edildiği analiz Tablo-31'de sunulmuştur.

Tablo-31: Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireysencilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
Global Terör İndeksi	-,443*	,458*	,075
	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,420*	,061	,398**

*p<.05 **p<.10

Tablo-31’de; savunma harcamaları ile kültürel değerler arasındaki ilişkinin en güçlü olduğu analize yer verilmiştir. Analize global terör indeksinin aracı değişken olarak dâhil edildiği kısmî korelasyon sonuçlarını aşağıdaki şekilde yorumlamak mümkündür. Buna göre;

- Savunma harcamaları ile güç mesafesi değeri arasında orta düzeyde anlamlı ve negatif bir ilişki mevcuttur ($p<,05$). Güç mesafesi değeri düşük olan 11 ülkenin savunma harcamaları ortalamaları 13.473 milyon dolar iken, yüksek olan 14 ülkenin ise 9.564 milyon dolara denk gelmektedir. Bu rakamlar, ilişkinin anlamlılığını desteklemektedir.

- Savunma harcamaları ile bireysencilik-toplulukçuluk değeri arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcuttur ($p<,05$). Bireysencilik-toplulukçuluk değeri düşük olan 9 ülkenin savunma harcamaları ortalamaları 5.732 milyon dolar iken, yüksek olan 16 ülkenin ise 16.781 milyon dolara denk gelmektedir. Bu oranlar, ilişkinin anlamlılığını desteklemektedir.

- Savunma harcamaları ile belirsizlikten kaçınma değeri arasında orta düzeyde anlamlı ve negatif bir ilişki mevcuttur ($p<,05$). Belirsizlikten kaçınma değeri düşük olan 3 ülkenin savunma harcamaları ortalamaları 25.828 milyon dolar iken, yüksek olan 20 ülkenin ise 11.225 milyon dolara denk gelmektedir. Bu oranlar, ilişkinin anlamlılığını desteklemektedir.

- Savunma harcamaları ile mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri arasında orta düzeye yakın anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcuttur ($p<,10$). Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri düşük olan 15 ülkenin savunma harcamaları ortalamaları 8.579 milyon dolar iken, yüksek olan 6 ülkenin ise 15.876 milyon dolara denk gelmektedir. Bu oranlar, ilişkinin anlamlılığını desteklemektedir.

- Savunma harcamaları ile kısa-uzun vadecilik değeri arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur ($p>,05$).

- Savunma harcamaları ile anaerkillik-ataerkillik değeri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>,05$).

Uygulanan kısmî korelasyon analizi sonucunda, savunma harcamalarıyla kültürel değerler arasındaki ilişkiye global terör indeksinin

dâhil edilmesi sonucu durumun değiştiği görülmektedir. Buna göre; güç mesafesi, bireysencilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri ile savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki çıkarken, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun dönemlilik değerleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

c. Hiyerarşik Regresyona İlişkin Bulgular

Kültürel değer boyutlarının ve global terör indeksinin, savunma harcamalarının ne kadarını açıklayabildiğini ve bu modellerin anlamlılığını tespit edebilmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Modelde savunma harcamaları bağımlı değişken, kültürel değerler ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Ayrıca global terör indeksinin aracılık rolü olduğundan, bu indeks de bağımsız değişken olarak modele konulmuştur. Buna dair regresyon sonuçları Tablo-32’de verilmiştir.

Tablo-32: Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Model	R	R ²	F	df	p değeri
1	,482 ^a	,232	6,349	22	,020
2	,619 ^b	,383	6,201	22	,008
3	,634 ^c	,403	4,267	22	,018
4	,651 ^d	,424	3,314	22	,034
5	,660 ^e	,435	2,622	22	,062
6	,702 ^f	,493	2,589	22	,060
7	,714 ^g	,510	2,234	22	,091

^a **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör

^b **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör, Güç mesafesi

^c **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör, Güç mesafesi, Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık

^d **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör, Güç mesafesi, Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, Bireysencilik-toplulukçuluk

^e **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör, Güç mesafesi, Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, Bireysencilik-toplulukçuluk, Belirsizlikten kaçınma

^f **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör, Güç mesafesi, Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, Bireysencilik-toplulukçuluk, Belirsizlikten kaçınma, Ataerkillik- anaerkillik

^g **Tahmin Ediciler:** Savunma Harcamaları, Terör, Güç mesafesi, Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, Bireysencilik-toplulukçuluk, Belirsizlikten kaçınma, Ataerkillik- anaerkillik, Kısa-uzun vadecilik

***Bağımlı Değişken:** Savunma Harcamaları

Tablo-32’deki hiyerarşik regresyon analiz sonuçlarına göre, birinci modelde, global terör indeksi, savunma harcamalarını %23,2 düzeyinde açıklayabilmektedir. Bu durum, tek başına global terör indeksinin, savunma

harcamalarını %23,2 düzeyinde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca kurulan bu model $\alpha=0,05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=6,349$; $p=,020$).

İkinci modelde, savunma harcamaları ve global terör indeksi arasındaki ilişkiye güç mesafesi değeri ilave edilince etkileme oranı %23,2'den %38,3'e çıkmaktadır. Bu durum, güç mesafesi değerinin savunma harcamalarını %15 seviyesinde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca kurulan bu model $\alpha=0,05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=6,201$; $p=,008$).

Üçüncü modelde; savunma harcamaları, global terör indeksi ve güç mesafesi arasındaki ilişkiye mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri ilave edilince etkileme oranı %38,3'ten %40,3'e çıkmaktadır. Bu durum, mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerinin savunma harcamalarını %2 oranında etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kurulan bu model $\alpha=0,05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=4,267$; $p=,018$).

Dördüncü modelde; savunma harcamaları, global terör indeksi, güç mesafesi ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri arasındaki ilişkiye bireysencilik-toplulukçuluk değeri ilave edilince etkileme oranı %40,3'ten %42,4'e çıkmaktadır. Bu durum, bireysencilik-toplulukçuluk değerinin savunma harcamalarını %2 oranında etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kurulan bu model $\alpha=0,05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=3,314$; $p=,034$).

Beşinci modelde; savunma harcamaları, global terör indeksi, güç mesafesi, mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık ve bireysencilik-toplulukçuluk değeri arasındaki ilişkiye belirsizlikten kaçınma değeri ilave edilince etkileme oranı %42,4'den %43,5'e çıkmaktadır. Bu durum, belirsizlikten kaçınma değerinin savunma harcamalarını %1 oranında etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kurulan bu model $\alpha=0,10$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=2,622$; $p=,062$).

Altıncı modelde; savunma harcamaları, global terör indeksi, güç mesafesi, mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık, bireysencilik-toplulukçuluk ve belirsizlikten kaçınma değeri arasındaki ilişkiye ataerkillik-anaerkillik değeri ilave edilince etkileme oranı %43,5'ten %49,3'e çıkmaktadır. Bu durum, ataerkillik-anaerkillik değerinin savunma harcamalarını yaklaşık %6 oranında

etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kurulan bu model $\alpha=0,10$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=2,589$; $p=,060$).

Yedinci modelde ise, kültürel değer boyutlarının tamamı ile global terör indeksi birlikte modele dâhil edildiğinde savunma harcamalarını %51 düzeyinde açıklayabildikleri görülmektedir. Yani terör tek başına savunma harcamalarını %23,2 oranında etkilerken, kültürel değerlerle birlikte ele alındığında %51 oranında savunma harcamalarını etkilemektedir. Geri kalan %49 oranındaki bölümün ise modele koyulmayan diğer değişkenler tarafından açıklanabileceği söylenebilir. Aradaki yaklaşık %27,8 seviyesindeki farkın kültürel değer boyutlarına ait olduğu görülmektedir. Bu durum kültürel değerlerin, savunma harcamalarını yüksek bir düzeyde açıklayabildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, regresyon analizine göre, kurulan bu model $\alpha=0,10$ anlamlılık düzeyinde manidar bulunmuştur ($F= 2,234$; $p= ,091$). Buna dair regresyon katsayıları Tablo-33’de sunulmuştur.

Tablo-33: Savunma Harcamaları ve Kültürel Değerler İlişkisine Yönelik Regresyon Katsayıları

Değişkenler	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	t	p
	Katsayılar		Katsayılar		
	β	Std. Hata	Std. β	değeri	değeri
Sav. Har.	17,168	41,116		,418	,682
GTİ	5,187	2,387	,427	2,173	,046
GM	-,498	,397	-,481	-1,256	,228
BT	-,183	,392	-,168	-,466	,648
BK	-,116	,268	-,106	-,434	,670
MSB	,300	,321	,261	,935	,365
AA	,286	,225	,328	1,274	,222
KUV	,214	,290	,167	,739	,471

* $p<.05$ ** $p<.10$

Tablo-33’teki regresyon katsayıları incelendiğinde; global terör indeksindeki bir puanlık bir artışın, savunma harcamalarında %5 oranında bir yükselişe neden olduğu görülmektedir. Kültürel değer boyutları için değerlendirildiğinde;

- Güç mesafesi değerindeki bir puanlık artış, savunma harcamalarında %0,49 oranında azalma,
- Bireyselleşme/Toplulukçuluk değerindeki bir puanlık artış, savunma harcamalarında %0,18 oranında azalma,
- Belirsizlikten Kaçınma değerindeki bir puanlık artış, savunma harcamalarında %0,11 oranında azalma,
- Mutlu olmaya/Sosyal Normlara Bağlılık değerindeki bir puanlık artış, savunma harcamalarında %0,3 oranında artış,
- Anaerkillik/Ataerkillik değerindeki bir puanlık artış, savunma harcamalarında %0,28 oranında artış,
- Kısa-Uzun Vadecilik değerindeki bir puanlık artış, savunma harcamalarında %0,21 oranında artış sağlamaktadır.

d. Savunma Harcamaları İle Kültürel Değer Boyutları Arasındaki İlişkiyi Destekleyen Bulgular

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında, global terör indeksinin savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkide düzenleyici etkisinin büyük oranda olduğu tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra ise, bu ilişkiyi destekleyen farklı uygulamalara yer verilecektir. Buna yönelik, savunma harcamaları ile kültürel değerler arasındaki korelasyona, kontrollü değişken olarak hem global terör indeksinin hem de 1995-2013 GSYİH içindeki payları ortalamasının katıldığı ilk analiz Tablo-34'te sunulmuştur.

Tablo-34: Savunma Harcamaları, Değerler, Global Terör İndeksi ve 1995-2013 GSYİH Payları Ortalaması Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları	Güç Mesafesi	Bireyselleşme-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
Global Terör İndeksi	-,440*	,453*	,074
GSYİH Ortalaması Yüzdesi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,438*	,055	,397**

Tablo-34'e göre; güç mesafesi, bireysencilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri ile savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki çıkarken, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun dönemlilik değerleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır. Bu durum tek başına global terör indeksinin aracı değişken olduğu analizi de desteklemektedir. Global terör indeksinin düzenleyici etkisi, bu analizde büyük ölçüde hissedilmektedir. Çünkü hatırlanacağı üzere, 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki payların ortalamasının tek başına aracı değişken olarak katıldığı analiz sonucunda, savunma harcamaları ile kültürel değer boyutlarından sadece bireysencilik-toplulukçuluk değeri ile orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkiye rastlanmıştır. Global terör indeksiyle birlikte, bu ilişki dört değer boyutuna ulaşmıştır.

20 yıllık savunma harcamalarının ortalaması yerine, farklı dönemlerde, bir yıl (mesela 1995, 2005 ve 2009 yılları) için savunma harcamalarının bu korelasyonu nasıl etkileyeceğine dair analizler de yapılmıştır. Buna yönelik ilk analiz Tablo-35'te sunulmuştur.

Tablo-35: 1995 Yılı Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları (1995)	Güç Mesafesi	Bireysencilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
	-,397*	,387*	,079
Global Terör İndeksi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,345	,131	,324

*p<.10

Tablo-35'e göre; 1995 yılı savunma harcamaları ile güç mesafesi değer boyutu arasında orta düzeye yakın anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir ($p < ,10$). Bireyselcilik- toplulukçuluk değer boyutu ile savunma harcamaları arasında ise, orta düzeye yakın anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur ($p < ,10$). Belirsizlikten kaçınma, ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değer boyutları ile savunma harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanılamamıştır ($p > ,10$).

Farklı bir uygulama olarak, 2005 yılı için yapılan analiz Tablo-36'da sunulmuştur.

Tablo-36: 2005 Yılı Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelasyon Analizi

Savunma Harcamaları (2005)	Güç Mesafesi	Bireyselcilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
	-,429*	,451*	,077
Global Terör İndeksi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,416**	,075	,367*

* $p < .05$ ** $p < .10$

Tablo-36'da; savunma harcamaları ile güç mesafesi, bireyselcilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değer boyutları ile savunma harcamaları arasındaki ilişkinin ise anlamsız olduğu görülmüştür. Güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma değerleri ile orta düzeyde anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki varken bireyselcilik-toplulukçuluk ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri ile orta düzeyde ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Aynı zamanda, 1995 yılına nispeten anlamlılık düzeyinde bir artışın yaşandığı dikkat

çekmektedir. Son olarak 2009 yılı için yapılan analiz Tablo-37’de sunulmuştur.

Tablo-37: 2009 Yılı Savunma Harcamaları, Kültürel Değer Boyutları ve Global Terör İndeksi Arasındaki Kısmî Korelâsyon Analizi

Savunma Harcamaları (2009)	Güç Mesafesi	Bireyselscilik-Toplulukçuluk	Anaerkillik-Ataerkillik
	-,438*	,453*	,056
Global Terör İndeksi	Belirsizlikten Kaçınma	Kısa-Uzun Vadecilik	Mutlu Olmaya-Sosyal Normlara Bağlılık
	-,432*	,040	,389**

*p<.05 **p<.10

Tablo-37’de; savunma harcamaları ile güç mesafesi, bireyselscilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ataerkillik- anaerkillik ve kısa-uzun vadecilik değer boyutları ile savunma harcamaları arasındaki ilişkinin ise anlamsız olduğu görülmüştür. Güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma değerleri ile orta düzeyde anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki varken, bireyselscilik-toplulukçuluk ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri ile orta düzeyde ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Aynı zamanda, 2005 yılına nispeten anlamlılık düzeyinde bir artışın yaşandığı gözlenmektedir.

Buraya kadar olan kısımda, yedi temel hipoteze yönelik olarak uygulamalar yapılmıştır. Öncelikle iki değişken arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Sonrasında aracı değişkenlerin dâhil edildiği kısmî korelasyonlar üzerinde durulmuştur. Bu aracı değişkenlerden ilişkiyi büyük oranda güçlendiren global terör indeksinin dâhil olduğu hiyerarşik regresyona dair bulgular elde edilmiştir. En son olarak, bu ilişkiyi destekleyen uygulamalara yer verilmiştir. Bu aşamadan sonra ise, bulgulara göre hipotezler test edilecektir.

3. BULGULARA GÖRE HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Çalışmanın bu kısmında savunma harcamaları ile kültürel değer boyutlarının ilişkisine dair kurulan yedi temel hipotezin desteklenip desteklenmediği ortaya konacaktır.

a. Birinci Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değer modeli ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu iddia eden ilk hipotezin testi Tablo-38'de sunulmuştur.

Tablo-38: Kültürel Değer Boyutları İle Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Birinci Hipotezin Testi

Kültürel Değer* Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma** Harcamaları	-,205	,406	,157	-,100	,034	,346
Hipotezin Desteklenme Durumu	X	✓	X	X	X	X

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

Tablo-38'e göre, birinci hipoteze dair bulgular değerlendirildiğinde; savunma harcamaları ile altı adet kültürel değer boyutu arasında sadece bireysellik- toplulukçuluk değeri ile orta düzeyde anlamlı ($p < ,05$) ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Geri kalan beş değer boyutuyla anlamlı bir ilişkiye rastlanmadığından ($p > ,05$) dolayı bu hipotez kısmen desteklenmiştir.

Tablo-38'e göre, birinci hipotezin alt hipotezlerinden;

- Güç mesafesi kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğuna dair hipotez desteklenmemiştir ($p > ,05$).
- Bireysellik- toplulukçuluk kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğuna dair hipotez desteklenmiştir ($p < ,05$).

▪ Anaerkillik- ataerkillik kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğuna dair hipotez desteklenmemiştir ($p>,05$).

▪ Belirsizlikten kaçınma kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğuna dair hipotez desteklenmemiştir ($p>,05$).

▪ Kısa- uzun vadecilik kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğuna dair hipotez desteklenmemiştir ($p>,05$).

▪ Mutlu olmaya- sosyal normlara bağlılık kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğuna dair hipotez desteklenmemiştir ($p>,05$).

b. İkinci Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisi olduğunu iddia eden ikinci hipotezin testi Tablo-39'da sunulmuştur.

Tablo-39: Global Terör İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve İkinci Hipotezin Testi

Kültürel Değer* Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma** Harcamaları Global Terör İndeksi***	-,443	,458	,075	-,420	,061	,398
Hipotezin Desteklenme Durumu	✓	✓	x	✓	x	✓

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

***Kontrollü Değişken: Global Terör İndeksi

Tablo-39'a göre, ikinci hipoteze dair bulgular değerlendirildiğinde; savunma harcamaları ile altı adet kültürel değer boyutu arasında, güç mesafesi, bireysellik- toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve mutlu olmaya- sosyal normlara bağlılık değerleri olmak üzere toplamda dört değer ile orta

düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<,05$). Anaerkillik-ataerkillik ve kısa-uzun vadecilik değerleri ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>,05$). Altı değer boyutundan dört tanesi ile ilişki tespit edildiğinden ikinci hipotez büyük oranda desteklenmiştir.

Tablo-39'a göre, global terör indeksi korelasyona dâhil edildiğinde, ikinci hipotezin alt hipotezlerinden;

- Güç mesafesi kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğunu iddia eden hipotez desteklenmiştir. Güç mesafesi kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki çıkmıştır ($p<,05$).

- Bireysellik- toplulukçuluk kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğunu iddia eden hipotez desteklenmiştir. Bireysellik- toplulukçuluk kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p<,05$).

- Anaerkillik- ataerkillik kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğunu iddia eden hipotez desteklenmemiştir. Anaerkillik- ataerkillik kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>,05$).

- Belirsizlikten kaçınma kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğunu iddia eden hipotez desteklenmiştir. Belirsizlikten kaçınma kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir ($p<,05$).

- Kısa- uzun vadecilik kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğunu iddia eden hipotez desteklenmemiştir. Kısa- uzun vadecilik kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>,05$).

▪ Mutlu olmaya- sosyal normlara bağıllık kültürel değer boyutunun, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğunu iddia eden hipotez desteklenmiştir. Mutlu olmaya- sosyal normlara bağıllık kültürel değer boyutu ile NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p<,05$).

c. Üçüncü Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, sosyal gelişmişlik indeksinin aracılık etkisi olduğunu iddia eden üçüncü hipotezin testi Tablo-40'ta sunulmuştur.

Tablo-40: Sosyal Gelişmişlik İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Üçüncü Hipotezin Testi

Kültürel Değer* Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma** Harcamaları Sosyal Gelişmişlik İndeksi***	-,115	,308	,107	,021	,039	,245
Hipotezin Desteklenme Durumu	X	X	X	X	X	X

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

***Kontrollü Değişken: Sosyal Gelişmişlik İndeksi

Tablo-40'taki sosyal gelişmişlik indeksinin aracılık etkisiyle, kültürel değer boyutları ve savunma harcamaları arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre hiçbir kültürel değer boyutu ile savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır ($p>,10$). Buna göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, sosyal gelişmişlik indeksinin aracılık etkisinin olmadığı ve üçüncü hipotezin hiç desteklenmediği görülmüştür.

d. Dördüncü Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, yolsuzluk indeksinin aracılık etkisi olduğunu iddia eden dördüncü hipotezin testi Tablo-41'de sunulmuştur.

Tablo-41: Yolsuzluk İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Dördüncü Hipotezin Testi

Kültürel Değer* Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma** Harcamaları Yolsuzluk İndeksi***	-,070	,344	,208	,021	,006	,277
Hipotezin Desteklenme Durumu	X	✓	X	X	X	X

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

***Kontrollü Değişken: Yolsuzluk İndeksi

Tablo-41'deki yolsuzluk indeksinin aracılık etkisiyle, kültürel değer boyutları ve savunma harcamaları arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre altı değer boyutundan sadece bireysellik- toplulukçuluk değer boyutuyla savunma harcamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<,10$). Buna göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, yolsuzluk indeksinin aracılık etkisinin kısmen olduğu ve üçüncü hipotezin kısmen desteklendiği görülmüştür.

e. Beşinci Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde işsizlik oranının aracılık etkisi olduğunu iddia eden beşinci hipotezin testi Tablo-42'de sunulmuştur.

Tablo-42: İşsizlik Oranı, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Beşinci Hipotezin Testi

Kültürel Değer* Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma** Harcamaları İşsizlik Oranı***	-,171	,404	,170	-,061	,011	,336
Hipotezin Desteklenme Durumu	X	✓	X	X	X	X

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

***Kontrollü Değişken: İşsizlik Oranı

Tablo-42'deki işsizlik oranının aracılık etkisiyle, kültürel değer boyutları ve savunma harcamaları arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre altı değer boyutundan sadece bireyselcilik- toplulukçuluk değer boyutuyla savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p < ,05$). Buna göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, işsizlik oranının aracılık etkisinin kısmen olduğu ve beşinci hipotezin kısmen desteklendiği görülmüştür.

f. Altıncı Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değerler modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global barış indeksinin aracılık etkisi olduğunu iddia eden altıncı hipotezin testi Tablo-43'te sunulmuştur.

Tablo-43'teki global barış indeksinin aracılık etkisiyle, kültürel değer boyutları ve savunma harcamaları arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre altı değer boyutundan iki tanesi ile ilişki bulunmuştur. Bunlardan bireyselcilik- toplulukçuluk değer boyutuyla savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($p < ,05$). Mutlu olmaya bağlılık- sosyal normlara bağlılık değer boyutuyla savunma harcamaları arasında ise orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p < ,10$).

Buna göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global barış indeksinin aracılık etkisinin kısmen olduğu ve altıncı hipotezin kısmen desteklendiği görülmüştür.

Tablo-43: Global Barış İndeksi, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Altıncı Hipotezin Testi

Kültürel Değer* Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma** Harcamaları Global Barış İndeksi***	-,297	,537	,154	-,163	,094	,355**
Hipotezin Desteklenme Durumu	X	✓	X	X	X	✓

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

***Kontrollü Değişken: Global Barış İndeksi

g. Yedinci Hipotezin Testi

Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki payların ortalamasının aracılık etkisi olduğunu iddia eden yedinci hipotezin testi Tablo-44'te sunulmuştur.

Tablo-44'teki savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki payların ortalamasının aracılık etkisiyle, kültürel değer boyutları ve savunma harcamaları arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre altı değer boyutundan sadece bireysellik- toplulukçuluk değer boyutuyla savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p < ,05$). Buna göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki payların ortalamasının aracılık etkisinin kısmen olduğu ve yedinci hipotezin kısmen desteklendiği görülmüştür.

Tablo-44: Savunma Harcamalarının 1995-2013 Yılları Arasındaki GSYİH İçindeki Payların Ortalaması, Kültürel Değer Boyutları, Savunma Harcamaları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları ve Yedinci Hipotezin Testi

Kültürel Değer Boyutları	GM	BT	AA	BK	KUV	MSB
Savunma Harcamaları GSYİH Payı Ortalaması	-,285	,493	,117	-,140	,130	,282
Hipotezin Desteklenme Durumu	X	✓	X	X	X	X

*Bağımsız Değişken: Kültürel Değer Boyutları

**Bağımlı Değişken: Savunma Harcamaları

***Kontrollü Değişken: GSYİH Payı Ortalaması

SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle hipotezlerin oluşturulması sırasında ifade edilen birtakım öngörülerin doğru olup olmadığı değerlendirilecektir. Sonrasında ise sonuç ve öneriler kısmında, yapılan analizlerden elde edilen tüm bulgular özetlenecek ve önerilerde bulunulacaktır.

a. Tartışma ve Değerlendirme

Birinci hipotez doğrultusunda, NATO ülkelerinin savunma harcamaları ile Hofstede'nin kültürel değer modeli arasında bir ilişkinin olduğu düşünülmüştür. Ancak yapılan analiz neticesinde altı boyut içerisinde sadece bireysellik- toplulukçuluk değer boyutunun savunma harcamalarına etki ettiği görülmüştür. Buradan hareketle, birinci hipotezin kısmen desteklendiği söylenebilir.

İkinci hipotezde ise, Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global terör indeksinin aracılık etkisinin olduğu düşünülmüştür. Nitekim bu hipotez, büyük oranda desteklenmiştir. Güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma değerleri ile savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bireysellik-toplulukçuluk ve mutlu olmaya- sosyal normlara bağlılık değerleri ile savunma harcamaları arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Anaerkillik-ataerkillik ve kısa- uzun vadecilik değerleri ile savunma harcamaları arasında ise ilişki bulunamamıştır. Bu analiz sonuçlarına göre; hipotezlerin oluşturulması esnasında değer boyutlarıyla savunma harcamaları arasındaki ilişkiye dair yapılan değerlendirmelerin tutarlılığına bakılacaktır. Bu kapsamda;

Güç mesafesi değeri yüksek olan ülkelerde, güçlü liderlerin kendilerini uluslararası düzeyde kanıtlamak için savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmişti. Güç mesafesi değeri düşük ülkelerde ise bunun tam tersi beklenmekteydi. Ancak analiz sonucuna göre; güç mesafesi değeri ile savunma harcamaları arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Yani güç mesafesi arttıkça savunma harcamaları azalmakta ve güç mesafesi

azaldıkça da savunma harcamaları artmaktadır. Bu sonuca göre, daha önce yapılan değerlendirmenin yanlış olduğu görülmüştür.

Bireyselcilik değeri yüksek olan ülkelerin, her zaman başarılı olma ve gücü elde bulundurma gibi arzularını gerçekleştirmek adına, daha fazla savunma harcaması yapacakları değerlendirilmişti. Toplulukçuluk değeri yüksek olan ülkelerde ise, bu harcamaların azalacağı beklenmekteydi. Analiz sonucuna göre; bireyselcilik- toplulukçuluk değeri ile savunma harcamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Yani bireyselcilik değeri arttıkça savunma harcamaları da artmaktadır. Tam aksine bireyselcilik değeri azaldıkça (toplulukçuluk değeri arttıkça) savunma harcamaları azalmaktadır. Bu konudaki değerlendirmenin doğru olduğu görülmektedir.

Anaerkil toplumların, hümanist bir karaktere sahip olması dolayısıyla, savunma harcamalarını azaltacağı beklenmekteydi. Ataerkil toplumların ise, materyalist bir anlayış doğrultusunda, başarıya ve güce olan arzularından ötürü savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmişti. Ancak analiz sonucunda, savunma harcamaları ile bu değer boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı için, bu değerlendirmenin doğruluğu hakkında yorum yapılamamaktadır.

Belirsizlikten kaçınma değerinin özelliklerine göre; bu değeri yüksek olan toplumların, kendilerini dış dünya karşısında güçsüz gördükleri için savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmişti. Belirsizlikten kaçınma değeri düşük olan toplumların ise, güvenlik konusunda kaygı taşımadıklarından dolayı, savunma harcamalarını azaltması beklenmekteydi. Ancak analiz sonucuna göre; savunma harcamaları ile belirsizlikten kaçınma değeri arasındaki ilişkinin yönü negatiftir. Yani belirsizlikten kaçınma değeri arttıkça savunma harcamaları azalacaktır. Tam aksine bu değer azaldıkça da savunma harcamaları artacaktır. Bu sonuca göre, daha önce yapılan değerlendirmenin yanlış olduğu görülmüştür.

Kısa vadecilik- uzun vadecilik değer özelliklerine göre; uzun vadecilik değeri baskın olan toplumların, hayatlarını sağlama almak için güvenliklerini ön planda tutacaklarından dolayı savunma harcamalarını artıracakları

değerlendirilmişti. Tam tersine kısa vadeci toplumların ise, geleceklerini garanti altına almak gibi bir problemleri olmadığı için savunma harcamalarını azaltmaları beklenmekteydi. Ancak analiz sonucunda, savunma harcamaları ile bu değer boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı için, bu değerlendirmenin doğruluğu hakkında yorum yapılamamaktadır.

Mutlu olmaya bağlılık- sosyal normlara bağlılık değer boyutu açısından bakıldığında; mutlu olmaya bağlı toplumlarda, düzen ortamının sağlanması konusunda fazla bir gayret sarf edilmediği için savunma harcamalarının büyük ölçüde azaltılacağı değerlendirilmişti. Sosyal normlara bağlı toplumlarda ise, düzenin en öncelikli konu olması nedeniyle savunma harcamalarının artırılacağı beklenmekteydi. Analiz sonucuna göre; mutlu olmaya bağlılık- sosyal normlara bağlılık değeri ile savunma harcamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Yani mutlu olmaya bağlılık değeri arttıkça savunma harcamaları da artmaktadır. Tam aksine mutlu olmaya bağlılık değeri azaldıkça (sosyal normlara bağlılık değeri arttıkça) savunma harcamaları azalmaktadır. Oysa yapılan değerlendirmede, bunun aksi düşünülmüştür. O açıdan bu konudaki değerlendirmenin yanlış olduğu görülmüştür.

Üçüncü hipotez doğrultusunda, Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, sosyal gelişmişlik indeksinin aracılık etkisinin olduğu düşünülmüştü. Ancak yapılan analiz sonrasında, sosyal gelişmişlik indeksinin bu iki değişken arasında hiçbir aracılık etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Dördüncü hipoteze göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, yolsuzluk indeksinin aracılık etkisinin olduğu kabul edilmişti. Elde edilen bulgular neticesinde, bu aracılık etkisinin sadece bireysellik-toplulukçuluk değer boyutu ile savunma harcamaları arasında olduğu gözlenmiştir.

Beşinci hipoteze göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, işsizlik oranının aracılık etkisinin olduğu düşünülmüştü. Yapılan analizler sonucunda, bu aracılık

etkisinin sadece bireyselcilik-toplulukçuluk değer boyutu ile savunma harcamaları arasında olduğu görülmüştür.

Altıncı hipoteze göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, global barış indeksinin aracılık etkisinin olduğu kabul edilmişti. Elde edilen bulgular sonucunda, bu aracılık etkisinin bireyselcilik-toplulukçuluk ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri ile savunma harcamaları arasındaki ilişkide etkili olduğu görülmüştür.

Yedinci hipoteze göre; Hofstede'nin kültürel değer modelinin, NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarına etkisinde, savunma harcamalarının 1995-2013 yılları arasındaki GSYİH içindeki payların ortalamasının aracılık etkisinin olduğu düşünülmüştü. Yapılan analizler neticesinde, bu aracılık etkisinin sadece bireyselcilik-toplulukçuluk değer boyutu ile savunma harcamaları arasındaki ilişkide ortaya çıktığı görülmektedir.

b. Sonuç ve Öneriler

Literatürde, savunma harcamalarına etki ettiği düşünülen millî gelir, jeopolitik konum, siyasal rejim, devlete yönelik saldırı ihtimali ve devletlerin katıldığı uluslararası örgütler gibi değişkenlerin yanı sıra toplumsal/kültürel değerlerin de savunma harcamalarıyla önemli oranda ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiyi ölçmek için yapılan ilk korelasyon analizi sonuçlarına göre; bireyselcilik-toplulukçuluk boyutu haricindeki diğer boyutlarla anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır. Bireyselcilik-toplulukçuluk boyutu ile savunma harcamaları arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Savunma harcamaları ile kültürel değer boyutları arasındaki ilişkiyi inceleyen analizde yeterli bir ilişki görülememiştir. Çalışmaya anlam kazandırabilmek amacıyla, savunma harcamalarını etkileyebileceği düşünülen, sosyal gelişmişlik düzeyi, işsizlik oranı, global barış indeksi,

yolsuzluk indeksi, savunma harcamalarının GSYİH içindeki payı ve global terör indeksi gibi birçok kontrollü değişken, bu analize tek başına ya da beraber olacak şekilde dâhil edilmiştir. Tüm denemelerin ardından, bu değişkenler içerisinde sadece global terörizm indeksinin aracı etkisinin, savunma harcamalarıyla kültürel değerler arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde anlamlı kıldığı görülmüştür. Diğer değişkenlerin ise kısmen desteklediği veya hiç desteklemediği tespit edilmiştir.

Terörün, bünyesinde veya etrafında var olduğu ülkelerde, savunma harcamalarında ciddi oranda bir yükselişten bahsedilebilir. Nitekim global terörizm indeksi incelendiğinde, terör faaliyetlerinin yoğun olduğu ülkeler, savunma harcamalarını diğerlerine nazaran büyük ölçüde artırmaktadır.

Daha önce sadece tek boyutta orta düzeyde anlamlı çıkan ilişki, global terör indeksinin korelasyona dâhil edilmesiyle birlikte, dört boyutta orta düzeyde anlamlı çıkmıştır. Bunlar; güç mesafesi, bireysencilik-toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleridir. Güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma değerleri ile negatif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki çıkarken, bireysencilik-toplulukçuluk ve mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değerleri ile savunma harcamaları arasında ise orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığı görülmüştür.

Yapılan regresyon analizinde, tek başına global terör indeksinin savunma harcamalarına %23,2 oranında etki ettiği görülmüştür. Kültürel değer boyutlarının tamamı ile birlikte analiz edildiğinde ise, bu oran %51 düzeyine ulaşmıştır. Buradan çıkarılan sonuç; kültürel değerlerin, savunma harcamalarını %27,8 oranında etkilediğidir. Regresyon analizine göre, kurulan bu model $\alpha=,10$ anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($F=2,234$; $p=,091$).

Güç mesafesi değeri yüksek olan ülkelerde, savunma harcamalarının artacağı değerlendirilmesinde, yapılan analiz sonucunda desteklenmemiştir. Tam aksine bu değer yükseldikçe, savunma harcamaları azalmaktadır.

Bireysencilik-toplulukçuluk değeri ile ilgili olarak, Taylor ve Wilson (2012: 235), bireysencilik ve ulusal reform oranları arasındaki ilişkiyi

incelemişlerdir. Bu araştırmada ulaştıkları sonuca göre; bireysencilik, savunma harcamalarını artırırken, toplulukçuluk ise savunma harcamalarını azaltmaktadır. Bireysencilik değeri ağır basan toplumların, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ve özellikle teknolojiye önem verdikleri dile getirilmektedir. Bunun da askerî harcamalara pozitif bir katkı sunacağı ileri sürülmektedir. Nitekim bu çalışmada da, bireysencilik kültürel değer boyutu ile savunma harcamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Belirsizlikten kaçınma değeri yüksek olan toplumların, dış dünyaya karşı kendilerini güçsüz hissettiklerinden dolayı kendilerini koruma refleksi sergileyerek savunma harcamalarını artıracakları değerlendirilmiştir. Ancak analiz sonuçlarına göre; tam aksine bu değeri yüksek olan toplumların, savunma harcamalarını azalttığı tespit edilmiştir.

Mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değeri ile ilgili olarak; çatışma ve terör riskinin yüksek ihtimalle yaşanabileceği ülkelerde, sivil hükümetlerin bu riski kontrol altında tutabilmek için, düzeni sağlayarak huzur ortamını oluşturacak olan silahlı kuvvetlere daha çok yatırım yapacağına işaret edilmektedir. Askerî harcamaların bu tarz dönemlerde sorgulanmayacağından dolayı aşırı oranlarda artış gösterebileceği düşünülmektedir. Yine huzuru sağlamak maksadıyla, sivil hükümetlerin yerine darbe neticesinde askerî rejimlerin oturduğu toplumlarda da savunma harcamalarının artacağı dile getirilmektedir (Collier vd., 2009: 77). Tüm bu açıklamalar, sosyal normlara bağlı toplumlarda savunma harcamalarının artacağına işaret etmektedir. Ancak analiz sonuçları incelendiğinde, mutlu olmaya bağlılık değeri yüksek olan toplumların daha fazla savunma harcaması yaptığı ortaya çıkmaktadır.

Hofstede'nin kültürel değer boyutları ile NATO ülkelerinin savunma harcamaları arasındaki ilişkiye yolsuzluk indeksi, sosyal gelişmişlik düzeyi, global barış indeksi, işsizlik oranı ve savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki payı gibi değişkenlerin aracılık etkisinin olup olmadığı da bu çalışmada araştırılmıştır. Buna göre;

Sosyal gelişmişlik indeksinin hiçbir aracılık etkisinin olmadığı görülmüştür. Yolsuzluk indeksi, savunma harcamalarının GSYİH içindeki payı ve işsizlik oranının ise sadece bireysencilik-toplulukçuluk değer boyutu üzerinde aracı etkisi tespit edilmiştir. Global barış indeksinin ise hem bireysencilik-toplulukçuluk hem de mutlu olmaya-sosyal normlara bağlılık değer boyutları üzerinde aracılık etkisinin olduğu gözlenmiştir.

Sonuç olarak; tüm değişkenlere nispeten global terör indeksinin, savunma harcamaları ile kültürel değerler arasındaki korelasyonda, yüksek oranda aracılık etkisinin olduğu ve büyük ölçüde anlamlı bir ilişki sağladığı tespit edilmiştir.

Görüldüğü üzere, kültürel değerlerin hiç tahmin edilemeyecek değişkenleri bile etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, kültürel değerlerin doğru analiz edilmesi önem kazanmaktadır. Toplumsal ilişkilerde, kültürel değerlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Uluslararası boyuttaki ilişkilerde diğer devletlerin değer yargıları mutlaka önceden tetkik edilmelidir. Değerlerin öncülüğünde kurulan ilişkilerin daha sağlam bir yapıda olduğu unutulmamalıdır. Özellikle de NATO vb. güvenlik ortaklıklarında süreklilik isteniyorsa, toplumsal farklılıklara sahip olan devletlerin, birbirlerinin değer yapılarını detaylarıyla bilmeleri gerekmektedir. Aksi halde bu ortaklıkların çöküşünün son derece hızlı gerçekleşeceği akıllardan çıkarılmamalıdır.

KAYNAKÇA

ABELL, John D. "Military Spending and Income Inequality", **Journal of Peace Research**, 31, 1, 1994, 35-43.

ADLER, Nancy J. **International Dimensions of Organizational Behavior**, (2nd Edition), California, Wadsworth Publishing Company, 1991.

AKGÜL, Aziz. **Savunma Sanayi İşletmelerinin Nitelikleri Üzerinde Bir Araştırma ve Türkiye ile İlgili Öneriler**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1985.

ARTAN, İnci ve diğerleri. **Üniversite Gençliği Değerler Araştırması**, İstanbul, TESEV Yayınları, 2005.

ASLAN, Hanifi. **Hizmet Ekonomisi**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 1998.

ATAÇ, B. ve E. ATAÇ. "Türkiye'de 1963-1981 Döneminde Personel, Eğitim, Sağlık ve Savunma Harcamalarının Analizi", **IX. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Adana, Çukurova Üniversitesi, 1993, 19-29.

AVCI, Nazmi, **Toplumsal Değerler ve Gençlik**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2007.

AYDIN, Mustafa. "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği", **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1, 3, 2003, 121-144.

BAĞLI, Mazhar. **Töre ve/veya Namus Adına Cinayet İşleyen Suçlu ve Zanlıların Sahip Oldukları Toplumsal Değer Yapıları, Aile İlişkileri ve Kişilik Özellikleri ile Bunların Sosyoekonomik Analizine İlişkin Bir Araştırma**, Proje No: 106K360, Diyarbakır, 2008.

BAKIŞ, Ozan ve diğerleri. "Kamu Harcamaları ve Büyüme, Zaman Serileri Analizi", **Kamu Harcamalarının Bileşiminin Büyüme ve Refah Etkileri Adındaki Proje Çalışması**, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2008, 81-104.

BAŞAR, S. ve S. KÜNÜ. "Savunma Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10, 2012, 1-30.

BERİŞ, Hamit Emrah. "Dünyada ve Türkiye'de Savunma Harcamalarının Demokratik Denetimi", M. YILMAZ (Ed.), **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 2012.

BOND, Michael. "Chinese Culture Connection (Chinese Values and the Search for Culture-free Dimensions of Culture)", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 18, 2,1987,143-174.

BRZOSKA, Michael. "World Military Expenditures", K. HARTLEY and T. SANDLER (Ed.), **Handbook of Defence Economics I**, Amsterdam, 1995.

CANBAY, Şerif. **Savunma Harcamalarının ve Savunma Sanayiinin Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye Örneği**, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

COLLIER, P. ve A. HOEFFLER. "Military Expenditure, Threats, Aid and Arms Races", **The World Bank Policy Research Working Paper 2927**, November 2002.

COLLIER, P. ve A. HOEFFLER. "Military Spending and the Risks of Coups d'Etats", **Centre for the Study of African Economies**, 2007, 1-32.

COLLIER ve diğerleri. "The Security Challenge in Conflict-Prone Countries", Bjørn LOMBORG (Ed.), **Global Crises, Global Solutions: Costs and Benefits**, 2009, 58-104.

CONETTA, Carl. "The Pentagon's New Budget, New Strategy and New War". **Project on Defense Alternatives Briefing Report-12**. Cambridge. MA: Common wealth Institute. 2002 <<http://www.comw.org/pda/0206newwar.html>>. 25 Ekim 2014.

COX, Pamela ve diğerleri. "Relationships among Cultural Dimensions, National Gross Domestic Product, and Environmental Sustainability", **Journal of Applied Business and Economics**, 12, 6, 2011,46-56.

ÇELİKKAYA, Hasan. **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**, İstanbul, Alfa Yayınları,1996.

ÇUKUR, Cem Şafak."Kültürel Süreçleri Nitelemek, Ölçmek ve İlişkilendirmek: Karşılaştırmalı Kültürel Yaklaşımlar", R. ERDEM ve C. Ş. ÇUKUR (Ed.), **Kültürel Bağlamda Yönetmel-Örgütsel Davranış**, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2007, 33-87.

DALY, Bonita A. "Color and Gender Based Differences in the Sources of Influence Attributed to the Choice of College Major", **Critical Perspectives on Accounting**,16,1, 2005, 27-45.

DEĞER, S. ve S. SEN. "Military Expenditure and Developing Countries", K. HARTLEY and T. SANDLER (Ed.), **Handbook of Defence Economics I**, Amsterdam,1995.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). **Savunma Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, T.C. Başbakanlık, DPT, ÖİK: 699, Ankara, 2007.

DİLMAÇ, B. ve T. SEKİ. “Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler ile Öznel İyi Oluş ve Sosyal Görünüş Kaygı Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Önerisi”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, 40, 179, 2015, 57-67.

DOĞAN, İsmail. **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, Üçüncü Basım, 2000.

DORUK, Murat. **1980 Sonrası Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomiye (Büyümeye) Etkisi**, (Doktora Tezi), Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

DUNNE, John Paul. “The Economic Effects of Military Expenditure in Developing Countries”. Economics Group Middlesex University Business School. London. 2000 <carecon.org.uk/Chula/MILLGCSnew.pdf >. 23 Ekim 2014.

DUNNE, J. P. ve M. ÜYE. “Defence Spending and Development”. 2009 <<http://carecon.org.uk/DPs/0902.pdf>>. 03 Ekim 2012.

DÜNDAR, Hakan. “Öğretmen Adaylarının Sahip Olduğu Değerler ile Demokratik Tutumları Arasındaki İlişki”, **International Journal of Social Science**, VI, 2, 2013, 367-381.

ERDEM, Fikrullah. **Avrupa Birliği Sürecinin Türk Savunma Harcamalarına Etkisi**, (Doktora Tezi), Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

ERKENEKLİ, Mehmet. **Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (SES) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması**, (Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ERKENEKLİ, Mehmet. “Hofstede’nin Kültürel Değerler Modeline Göre Türkiye ile ABD Karşılaştırılması”, **KHO Bilim Dergisi**, 21, 2, 2011, 1-28.

ERKENEKLİ, Mehmet ve diğerleri. “Sosyoekonomik Statü ve Sosyal Değerler İlişkisine Yönelik Bir İnceleme”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, 11, 2, 2012, 125-147.

ERKİLET, Alev. **Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları**, Ankara, Hece Yayınları, 2007.

EUROSTAT. "Unemployment Statistics". Mart 2015 < http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#_Unemployment_trends>. 10 Nisan 2015.

FICHTER, Joseph. **Sosyoloji Nedir**, (Çev. N. ÇELEBİ), Ankara, Anı Yayıncılık, 2006.

FROOMKIN, Dan. 21 Nisan 2015. "US Military Spending Still Up 45% Over Pre-9/11 Levels; More Than Next 7 Countries Combined". < <https://firstlook.org/theintercept/2015/04/20/u-s-military-still-spending-45-911-much-next-7-top-spending-countries-combined/>>. 8 Haziran 2015.

GIDDENS, Anthony. **Sosyoloji**, (Çev. H. ÖZEL ve C. GÜZEL), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000.

GİRAY, Filiz. "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme", **C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, V, 1, 2004, 181-199.

Global Peace Index. 2015. **Institute for Economics and Peace** <<http://economicsandpeace.org/research/iep-indices-data/global-peace-index>>. 6 Haziran 2015.

Global Peace Index Report. 2014. **Institute for Economics and Peace** <<http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/global-peace-index>>.15 Aralık 2014.

Global Terrorism Index Report. 2014. **Institute for Economics and Peace** <<http://www.visionofhumanity.org/#/page/our-gti-findings>>.15 Aralık 2014.

GOLDSTONE, Paul. **Defence Expenditure: Trends and International Comparisons**, New Zealand, Parliamentary Library, 2005.

GÖKHUNAR, R. ve H. YANIKKAYA. "Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler ve Ekonomik Büyümeye Etkileri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 59,1, 2004,159-179.

GÖRKEM, H. ve S. IŞIK. "Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1968-2006)", **İ.İ.B.F. Dergisi**, XXV, 2, 2008, 405-424.

GÜNEŞ, Mehmet. "Etkin Bir Kamu Yönetimi için Artan Savunma Harcamalarının Denetimi ve Hesap Verebilirliğin Rolü", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13, 2, 2011, 139-166.

GÜNGÖR, Erol. **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2010.

HIRNISSA, M.T. "The Relationship Between Defense, Education and Health Expenditures in Selected Asian Countries", **International Journal of Economics and Finance**, I, 2, 2009, 149-155.

HOFSTEDE, Geert. **Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations** (Abridged), London, Sage Publications, 1984.

HOFSTEDE, Geert. **Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations** (Second Edition), London, Sage Publications, 2001.

HOFSTEDE, Geert. "Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context", **Online Reading in Psychology and Culture**, 2011, <<http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1014>> 10 Şubat 2015.

HOFSTEDE, Geert. 2015 <<http://geert-hofstede.com/dimensions.html>>.02 Şubat 2015.

HOUSE, R. J. "Preface", J.S. CHHOKAR, F. C. BRODBECK ve R. J. HOUSE (Ed.) **Culture and Leadership Across the World: The GLOBE Book of In-Depth Studies of 25 Societies**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London, 2008.

HUBER, William Dennis. 30 Mart 2015, "Culture and Corruption: Using Hofstede's Cultural Dimensions to Explain Perceptions of Corruption", **Social Science Research Network**, 2001 < <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2383486>> 15 Nisan 2015.

HÜSEYİNKLİOĞLU, Buket. **Bireysel Değerler ve Örgütsel Bağlılık Düzeyi İlişkisi: Asker Hastanesi Çalışanları Üzerinde Bir İnceleme**, (Doktora Tezi), 2010.

INGLEHART, Ronald. **Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies**, Princeton, Princeton University Press, 1997.

INGLEHART, Ronald. "Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006", **West European Politics**, 31, 1-2, 2008, 130-146.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. **Yeni İnsan Ve İnsanlar**, İstanbul, Evrim Yayınevi, 2004.

KHAIRULLAH, D. H. Z. ve Z. Y. KHAIRULLAH. "Cultural Values and Decision-Making in China", **International Journal of Business, Humanities and Technology**, III, 2, 2013, 1-12.

KIRCAALİ, Gönül. "Bilim ve Araştırma", A. A. BİR (Ed.), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No: 601, 1999, 1-10.

KIZILÇELİK, Sezgin ve ERJEM, Yaşar. **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Ankara, Atilla Kitabevi, 1994.

KLUCKHOHN, F. ve F. SDROCBECK. **Variation in Value Orientation**, Connecticut, Greenwood Press, 1973.

KOBAN, Emine. "Savunma Harcamaları, Ekonomik Etkileri ve Türkiye'deki Gelişimi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, 355, Ocak 1998, 40-54.

LARRABEE, Stephen ve diğerleri. 2012. NATO and the Challenges of Austerity. <<http://www.rand.org/pubs/monographs/MG1196.html>>. 10 Mart 2015.

LEACH-LOPEZ, M. A. and E. P. JACK. "Hofstede's Values - LOC: Job Satisfaction Effect in USA, Mexico, Korea, Hong Kong.", **Journal of International Business and Cultural Studies**, VIII, 2014, 1-19.

LONDONO, Ernesto. 26 Mart 2014. "The U.S. wants its allies to spend more on defense. Here's how much they're shelling out". <<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/03/26/the-u-s-wants-its-allies-to-spend-more-on-defense-heres-how-much-theyre-shelling-out/>>. 8 Haziran 2015.

LOONEY, Robert E. "The Economics of Third World Defence Expenditures: A Survey of Recent Findings on the Contrasting Patterns of Impact and Determinants", London, Jai Pres. Inc., 1994, 219-241.

MALINOSKI, Mallory. "On Culture and Income Inequality: Regression Analysis of Hofstede's International Cultural Dimensions and the Gini Coefficient", **Xavier Journal of Politics**, III, 1, 2012, 32-48.

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, "Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık", R. KAYMAKCAN vd. (Ed.), **Değerler ve Eğitimi**, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2007.

MESHKSAR, Sahar. **A Comparative Study of HRM Practices Based on Hofstede Cultural Dimensions**, (Yüksek Lisans Tezi), Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, KKTC, 2012.

METCALF, L. ve A. BIRD. "Integrating the Hofstede Dimensions and Twelve Aspects of Negotiating Behavior: A Six Country Comparison", **Comparing Cultures: Dimensions of Culture in a Comparative Perspective**. H. VINKEN, J. SOETERS, P. ESTER.(Ed.), Boston, Brill, 2004. 251-269.

NATO Press Release. 24 Şubat 2014. "Financial and Economic Data Relating to NATO Defence" <http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_107359.htm> . 23 Ekim 2014.

NATO Resmi Sitesi. 2015 <<http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>> .10 Mart 2015.

OECD. 2015 <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=STLABOUR>> .22 Mayıs 2015.

OUDENHOVEN, Jan Pieter Van. "Do Organizations Reflect National Cultures? A 10-Nation Study", **International Journal of Intercultural Relations**, 25,1, 2001, 89-107.

ÖNDER, Kübra. "An Investigation on the Effect of Defense Expenditure on Economy in Turkey", **Global Journal of Economics and Business Studies**, I, 1, 2012, 22-32.

ÖZBARAN, Mustafa Hakan. "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi", **Sayıştay Dergisi**, Ankara, 53, 2004, 115-138.

ÖZDAMAR, Kazım ve diğerleri. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, A. A. BİR (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999.

ÖZDEMİR, Y. ve N. KORUKLU. "Üniversite Öğrencilerinde Değerler ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, VIII, I, 2011, 190-210.

ÖZEN, Şükrü. **Bürokratik Kültür 1 (Yönetmelik Değerlerin Toplumsal Temelleri)**, Ankara, Today Yayınları, 1996.

ÖZENSEL, Ertan. "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer", **Değerler Eğitimi Dergisi**, Konya, I, 3, 2003, 217-239.

ÖZKALP, Enver. "Kültür", E. ÖZKALP vd. (Ed.), **Davranış Bilimlerine Giriş**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

ÖZMUCUR, Süleyman. **The Economics of Defence and the Peace Divided in Turkey**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Basımevi, 1996.

ÖZTÜRK, Nazım. **Kamu Ekonomisi**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.

PARSONS, T. ve E. SHILS. **Toward a General Theory of Action**, MA: Cambridge, Harvard University Press, 1962.

POPPE, Matthijs. "Preferences For Changing Power Positions and Power Distance: A Social Value Orientations Approach", **European Journal of Social Psychology**, 33, 2003, 177-193.

PORTER, Michael E. ve diğeri. "Social Progress Index 2014", **Social Progress Imperative**, 2014.

ROKEACH, Milton. **Beliefs, Attitudes and Values: A Theory of Organization and Change**. San Francisco, Jossey- Bass, 1972.

RONEN, S. ve SHENKAR, O. "Clustering Countries on Attitudinal Dimensions: A Review and Synthesis", **Academy of Management Review**, 10, 3, 1985, 435-454.

SAKA, Atufe Tonguç. **Türkiye’de Savunma Harcamalarının Analizi ve Değerlendirilmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007

Savunma Reformu Raporu. 22 Ağustos 2014. T. C. Cumhurbaşkanlığı. <www.tccb.gov.tr/dosyalar/2014-08-22-SavunmaReformu.pdf>. 01 Mayıs 2015.

SCHWARTZ, S. H. ve W, BILSKY. "Towards a Psychological Structure of Human Values", **Journal of Personality and Social Psychology**, 53, 1987, 550-562.

SCHWARTZ, Shalom H. "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries", M. P. ZANNA, (Ed.; 25,1-65), **In Advances In Experimental Social Psychology**, San Diego, Academic Press, 1992.

SCHWARTZ, Shalom H. "A Theory of Cultural Value and Some Implications for Work". **Applied Psychology: An International Review**, 48 (1) ,1999, 23-47.

SCHWARTZ, S. H. ve A. BARDI. "Values and Behavior: Strength and Structure of Relations", **PSPB**, 29, 10, 2003, 1207-1220.

SCHWARTZ, Shalom H. "Basic Human Values: Their Content and Structure Across Countries", A. TAMAYO and J. B. PORTO (Ed.), **Values and Behavior In Organizations**, Brazil: Vozes, Petrópolis, 2005, 21-55.

SCHWARTZ, Shalom H. "A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications", **Comparative Sociology**, V, 2-3, 2006, 137-182.

SCHWARTZ, Shalom H. ve diğerleri. "Basic Personal Values Underlie and Give Coherence to Political Values: A Cross National Study in 15 Countries", **Political Behavior**, 36, 4, 2014, 899-930.

SMITH, P. B. ve S. H. SCHWARTZ. "Values", J. W. BERRY, M. H. SEGALL, Ç. KAĞITÇIBAŞI (Ed.), (2. Baskı), **Handbook of Cross-Cultural Psychology**, Allyn & Bacon, Boston, III, 1997, 77-118.

SEYMEN, Oya Aytemiz ve diğerleri. **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Ankara, Nobel Yayınları, 2006.

SİĞRI, Ünsal. "Japonların Kültürel Özellikleri Bağlamında; Yönetmel, Ekonomik ve Sosyal Süreçlerin Analizi", **İstanbul Ticaret Odası Sosyal Bilimler Dergisi**, V, 9, 2006, 29-47.

SIPRI. Oxford University Press. 2013 <http://www.sipri.org/research/ armaments/milex/milex_database /milex_database>. 22 Aralık 2014.

SKÖNS, Elisabeth. "Military Expenditure", "Investing in Security", **SIPRI Disarmament Forum No: 3**, 2005, 3-10.

SOARES, A. M. ve diğerleri. "Hofstede's Dimensions of Culture in International Marketing Studies", **Journal of Business Research**, 60, 2007, 277-284.

SOCIAL PROGRESS INDEX REPORT. 2015. <<http://www.socialprogressimperative.org/ about/faq#faq-item-45>>. 5 Haziran 2015.

SOFYALIOĞLU, Ç. ve R. AKTAŞ. "Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmelere Etkisi", **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, VII, 1, 2001.

SONDERGAARD, Mikael. "Hofstede's Consequences: A Study of Reviews, Citations and Replications", **Organization Studies**, 15, 3, 1994, 447-456.

STOLTENBERG, Jens. 2 Şubat 2015. "NATO Chief: European Defense Spending Continued to Decline in 2014".<<http://www.atlanticcouncil.org/en/ blogs/natosource/nato-chief-european-defense-spending-continued-to-decline-in-2014>>. 7 Haziran 2015.

ŞENESEN, Gülay. **Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri, 1980-2001**, TESEV Yayınları, 2002.

ŞİMŞEK, Muammer. **Silah Üretebilme Süreci İçinde Türkiye'de Savunma Sanayi**, Ankara, SAGEB Yayını, 1989.

TARAS V. ve P. STEEL. "Improving Cultural Indices and Rankings Based on a Meta-Analysis of Hofstede's Taxonomy". **Paper presented at the**

Academy of International Business Annual Meeting. Beijing, China. 2006
<[http://ucalgary.ca/~Taras ve Steel/_private/Meta_1.pdf](http://ucalgary.ca/~Taras%20ve%20Steel/_private/Meta_1.pdf)>.10 Şubat 2015.

TAYLOR M. Z. ve S. WILSON. “Does Culture Still Matters?: The Effects of Individulism on National Innovation Rates”, **Journal of Business Venturing**, 27, 2012, 234-247.

TOLAN, Barlas. **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara, Savaş Yayınları, 1983.

TOPÇU, Mustafa Kemal.“Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri Ve Savunma Bütçeleri”, **Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi**, Ankara, IX, 1, 2010, 75-96.

TRADING ECONOMICS. 2015 <<http://tr.tradingeconomics.com/albania/unemployment-rate>>. 15 Nisan 2015.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. “Corruption Perceptions Index”. 2014
<<https://www.transparency.org/cpi2014/results#myAnchor1>>. 15 Aralık 2014.

TROMPENAARS F. ve C. TURNER. **Riding The Waves of Culture**, (Second Corrected Edition) London, Nicholas Brealey, 1999.

TUİK. 2015 <http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=TmWyVNVbd6Yy_Y4Jj1gVXHnBC3xrn2f0J41Y61Gyw7NhjD2SnPdQ2!-1485907529>. 15 Nisan 2015.

TÜĞEN, Kamil. “Dünyada ve Türkiye’de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, İzmir, III, 2, 1988, 285-302.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), **Türk Savunma Sanayi Sektör Raporu (2007)**, TOBB Yayını, Sıra No: 2008/69, Ankara, Afşaroğlu Matbaası, 2008.

URAL, A. ve İ. KILIÇ. **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi SPSS 12.0 For Windows**, Ankara Detay Yayıncılık, 2005.

U.S. Department of Defense. 1 Şubat 2010. “New Release”.
<<http://www.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=13281>>.8 Haziran 2015.

VADLAMANNATI, K.C. ve K. K. S. L. PATHMALAL , “Exploring The Relationship Between Military Spending & Human Rights Performance in South Asia” , **William Davidson Institute Working Paper Number 941**, October 2008, 1-29.

VARLIK, Ali Bilgin. “Askerî ve Ekonomik Veriler Işığında NATO’nun Esnekliği”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, 11, 2, 2012, 71-123.

VAROĞLU, Kadir ve diğeri. “Bilimsel Araştırma Yöntemine Farklı Bir Bakış; Analitik Düşünce-Bütünleşik Düşünce Modellemeleri ile Belirsizlikten Kaçınma ve Güç Mesafesi Araştırması”, **8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri**, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir, 2000, 421- 441.

YAZICI, Mehmet. “Değerler Eğitime Gönüllü Katılan Öğretmenlerin Profili ve Görüşleri”, **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**, **International Journal of Social Science**, VI, 2, 2013, 995-1023.

YILDIRIM, J. ve S. SEZGİN. “Democracy and Military Expenditure: A Cross-Country Evidence”, **Transition Studies Review**, XII, 1, 2005, 93-100.

YOO, Alice Julianna. “The Effect Hofstede’s Cultural Dimensions Have on Student-Teacher Relationships in the Korean Context”, **Journal of International Education Research**, X, 2, 2014, 171-178.

ZİYLAN, Aytekin. “Savunma Sanayinde Teknoloji Politikası”, **Aselsan Dergisi**, Ankara, Temmuz 2000,14-19.

